

Kun väkivalta ei päättynytkaan eroon

Tutkimus lastenvalvojien työkäytännöistä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa

Jaana Kinnunen
Ammatillinen lisensiaatintutkimus
17.8.2016
Sosiaalityön erikoistumiskoulutus
Yhteisösosiaalityö
Ohjaaja professori Merja Laitinen
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kun väkivalta ei päättynyt eroon – Tutkimus lastenvalvojien työkäytännöistä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa

Tekijä: Jaana Kinnunen

Oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 79 s + liitteet 13 s

Vuosi: 2016

Tutkimuksessa analysoitiin sitä, miten lastenvalvojat tunnistavat ja toimivat eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa. Vainoa lähestyttiin erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan kysymyksenä. Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota ajanvaraus- ja vastaanottokäytäntöihin, lapsen kuulemisen käytäntöihin, asiakastyön ratkaisuihin sekä yhteistyön käytäntöihin.

Sopimuspalvelutyön vahvana lähtökohtana on tavata vanhempia yhdessä, ja vanhemmilta odotetaan vahvaa yhteistoimintaa. Eron jälkeisen vainon ja väkivallan tilanteissa yleisesti hyväksytyt ja toimivat lähtökohdat tulevat haastetuiksi. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tunnistamiseen liittyvää tietoa erityisesti perheoikeudellisten kysymysten osalta. Tutkimuksessa tuotiin esille ammatillisen lisensiaatintyön tavoitteiden mukaisesti ehdotuksia siitä, miten sopimuspalvelutyötä voisi kehittää niin, että eron jälkeisen väkivalta ja vaino huomioitaisiin työkäytännöissä nykyistä paremmin.

Tutkimusaineisto koostui kuudesta lastenvalvojan haastattelusta. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joiden virittäjänä toimivat neljä fiktiivistä tapauskuvausta, joissa oli eron jälkeisen väkivallan ja vainon piirteitä. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti, kuitenkin niin, että siinä hyödynnettiin myös eron jälkeiseen väkivaltaan ja vainoon liittyvää aiempaa teoriaa.

Tutkimustuloksena havaittiin, että sopimuspalvelutyössä eron jälkeinen väkivalta ja vaino tulevat esille uhrin oman aktiivisuuden perusteella silloin, kun väkivallan tai vainon uhri vaatii esimerkiksi erillisiä tapaamisia. Perheoikeudellisten palveluiden työkäytännöissä eron jälkeistä väkivaltaa tai vainoa ei seulota esimerkiksi ajanvarauksen yhteydessä, minkä vuoksi väkivallan tai vainon uhri voi altistua viranomaistoiminnan vuoksi uusiutuville väkivaltatilanteille.

Lastenvalvojien työssä korostetaan sopimuksellisuutta ja vanhempien yhteistoimintaa. Lähtökohdat aiheuttavat väkivallan ja vainon tilanteissa pääsääntöisesti yksin työskenteleville työntekijöille ristiriitaisia tilanteita ja tunteita. Työhön liittyviä seikkoja olisi mahdollista parantaa ajanvarauksen yhteydessä olevalla väkivalta ja vaino seulontalomakkeella, jolloin työparityöskentely olisi mahdollista. Lisäksi tarvitaan lisätietoa väkivallasta ja vainosta, jotta asiakastilanteissa esiin tulevat riskitilanteet tulevat arvioiduksi. Selkeät toimintamallit tukevat vaativassa työssä. Lastenvalvojien työ on merkittävää ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä, mikäli pulmatilanteet tunnistetaan ja niissä toimitaan riittävillä resursseilla.

Avainsanat: eron jälkeinen väkivalta, eron jälkeinen vaino, lastenvalvoja, sopimuspalvelutyö

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi x

(vain Lappia koskevat)

1 Johdanto	1
2 Eron jälkeinen väkivalta ja vaino lastenvalvojien professionaalisenä kysymyksenä	5
2.1 Lastenvalvojan työn toimintakonteksti ja työtä ohjaavat lähtökohdat.....	5
2.2 Eron jälkeinen väkivalta ja vaino perheoikeudellisissa palveluissa	7
2.3 Sopimuspalvelutyötä ristiriitojen keskellä	11
3 Tutkimuksen toteutus.....	16
3.1 Tutkimuksen tausta, tavoitteet ja tutkimuskysymys	16
3.2 Tutkimusaineisto ja sen keruu	20
3.3 Tutkimuksen metodiset ja eettiset ratkaisut	24
4 Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tunnistaminen sopimuspalveluissa	30
4.1 Eron jälkeisen väkivallan ja vainon huomioiminen ajanvaraus- ja vastaanottokäytännöissä	30
4.2 Työparikäytännöt ja lastensuojelun asiakkuuden huomioiminen.....	34
4.3 Lapsen mielipiteen selvittämisen käytännöt	38
4.4 Kiusantekoa ja erokriisi vai väkivaltaa ja vainoa?	45
5 Lastenvalvojien toiminta eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa.....	50
5.1 Lastenvalvojien tekemät asiakastyön ratkaisut	50
5.2 Yhteistyötä verkostoissa ja ohjaus palveluihin	55
5.3 Sosiaalityöntekijöinä sopimuspalveluissa	60
6 Johtopäätökset	63
6.1 Tutkimuksen tulokset.....	63
6.2 Tutkimuksen pohjalta nousevat kehittämissuhteet	67
6.3 Lopuksi	70
Lähteet.....	71
Liitteet.....	80

1 Johdanto

Tutkimuksessa kysyn ja analysoin sitä, kuinka lastenvalvojat tunnistavat, tulkitsevat ja toimivat eron jälkeisen väkivallan ja vainon asiakastilanteissa. Parisuhteen päätyminen on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö: se koskettaa vuosittain noin 13 000 paria ja noin 30 000 lasta (Kääriäinen & Hämäläinen & Pölkki 2009; Tilastokeskus 2014). Pääosassa eroista vanhemmat pystyvät sopimaan turvalliset ja hyvät lapsen tapaamisen ja asumisen käytännöt (Auvinen 2006; Antikainen 2007; Karttunen 2010) eroon liittyvän kuohunnan jälkeen. Arviolta 5–10 % on perheitä, joissa vanhempien eroihin liittyy väkivaltaa tai muita yhteiskunnan puuttumista vaativia tilanteita (esim. Auvinen 2006, 11). Määrällisesti kysymys on 650–1300 perheestä.

Pohjolan (2009) mukaan auttamissuhteessa on kysymys kahden tai useamman ihmisen kohtaamisesta, jonka tavoitteena on pulmallisen tilanteen tai ilkeän ongelman ratkaisu. Kohtaamisessa palvelujärjestelmä tukeutuu edustamiinsa lähtökohtiin, ja asiakas vastaavasti tuo areenalle oman inhimillisen elämänsä ja kokemuksensa. Lisäsävyä kohtaukseen tuovat auttajan henkilökohtaisen elämän ja ammatillisen työn kokemukset. Auttamistyössä kohdataan ongelmia, joita ei ole aina tunnistettu tai tunnustettu. Ongelmat voivat määrittyä tabuiksi - kysymyksiksi, joita ei helposti tarkastella eikä oteta puheeksi. (Pohjola 2009, 71–76; Laitinen 2009, 9–15.) Tapahtumien taustalla olevat syyt, tulkinnat, seuraukset sekä ratkaisuvaihtoehdot voivat olla osapuolten mielestä hyvinkin erilaiset (Pohjola 2009, 71–76; Laitinen 2009, 9; Nikupeteri 2016a).

Myös lastenvalvojatyön käytännöissä kohdataan perheitä, joiden elämäntilanteeseen tavalliset ja vallalla olevat vakiintuneet toimintatavat eivät sovi. Sopimattomuudesta huolimatta ilmiöt tihkuvat järjestelmiin ja ammatilliseen tietoisuuteen (Pohjola 2009, 75). Koska vahvaa kulttuuria esimerkiksi väkivaltaan liittyvien kysymysten käsittelyyn ei vielä ole, voi parisuhteessa tapahtunut väkivalta jäädä auttamistilanteessa muiden kysymysten varjoon (Piispa 2011,15), väkivallan katsotaan kuuluvan eron myötä menneisyyteen tai uhria voidaan syyttää jopa vieraannuttamisesta (Nikupeteri 2016a). Väkivaltaa kokeneiden naisuhritutkimusten pohjalta voidaan todeta, etteivät instituutiot välttämättä tunnista tai huomioi riittävästi entiseen puolisoon tai lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa tai vainoa (Keskinen 2005; Nousiainen 2004; Piispa 2011; Nikupeteri & Laitinen 2013; Hurtig & Nikupeteri & Laitinen 2014; Nikupeteri 2016b).

Käytän tutkimuksessa uhrin käsitettä. En viittaa käsitteellä toimintakyvyttömyyteen tai passiivisuuteen, mutta uhri käsitteenä nostaa esiin avuntarpeen oikeutuksen ja vastuun kysymykset (Laitinen 2004). Korostan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja vainoa, mutta se ei tarkoita sitä, ettei eron jälkeinen väkivalta ja vaino koskettaisi myös miesuhreja, tai ettei miesuhrien tilanteita olisi tarpeen tutkia (Husso & Keskinen & Ronkainen 2012, 63; Salmi 2009, 124). Sitoudun näkemykseen, jonka mukaan väkivallan ehkäiseminen vaatii erilaisten väkivallan erityispiirteiden tunnistamista (Lidman 2015, 20–22.).

Väkivallan tai vainon osalta puhun tekijästä tai isästä, koska vainoaja viittaisi vain vainoamistekoihin. Tekijyys koskettaa rajattua, mutta olemassa olevaa isäjoukkoa (esim. Relander 2012, 79). Julkisuudessa on käyty keskustelua, jossa eroisät kokevat instituutioiden asenteiden puoltavan äidin roolia ja laiminlyövät isän mahdollisuuksia asua lapsen kanssa. Kritiikin mukaan myös tapaamisoikeuksia rajoitetaan perusteettomasti, tai ne ovat riittämättömiä (Kääriäinen 2015). Keskusteluissa nousee esille työntekijöiden sukupuoli. Arvostelujen mukaan naistyöntekijöiden on helpompi asettua ristiriitatilanteessa naisen puolelle (Jousimäki & Kosonen 2009, 7–9), jolloin nähdään, ettei miesten hyvinvointiin liittyvä tasa-arvo toteudu (Jokinen 2012, 12). Viranomaisten näkemyksissä korostuu vastaavasti puolueettomuus ja lapsen oikeus molempiin vanhempiin jopa niin, ettei vanhemmuuteen kielteisesti vaikuttavia seikkoja välttämättä tuoda esille (Kääriäinen 2015). Lastenvalvojien työ sisältää vaikeita lähtökohtia. Kokonaisvaltaisen näkemyksen muodostamisen pulmaksi voi muodostua se, kuka on arvioinnin keskipiste ja ikään kuin pääasiakas (esim. Stanley & Humphreys 2014).

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen seurantajärjestelmien mukaan Suomessa kuoli vuosien 2003–2010 aikana keskimäärin 23 naista vuodessa joko nykyisen tai entisen puolison tai seurustelukumppanin surmaamana. Vakavissa parisuhteeseen liittyvissä kuolemantapauksissa 80 % uhreista oli naisia. Seurantajärjestelmistä saatavan tiedon mukaan tekijä on usein pahoinpidellyt uhriaan jo aiemminkin; noin 10 % kaikesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta on toistuvaa ja vuosia kestävää. Parisuhteen aikana väkivaltaisesti käyttäytyneistä miehistä noin puolet jatkoi väkivaltaa vielä eron jälkeen esimerkiksi häirintänä tai fyysisenä väkivaltana (Piispa 2006, 59). Väkivaltatutkimuksesta voidaan löytää näkökulma, jossa naisten ja miesten väkivaltakokemukset parisuh-

teessa ovat lähes yhtä yleisiä (Heiskanen & Ruuskanen 2010), mutta tällöinkin parisuh-teessa tapahtuneen väkivallan muodot ja seuraukset eroavat merkittävästi toisistaan (Piispa 2011; 20–21).

Käsittelen eron jälkeistä väkivaltaa ja eron jälkeistä vainoa sosiaalisina ongelmina ja lähisuhteisiin liittyvinä väkivallan muotoina, joissa merkityksellistä on uhrin ja tekijän intiimi historia (esim. Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016a; Nikupeteri 2016b). Eron jälkeisen väkivallan ja vainon näkökulmia on nostettu esille väkivaltaan ja sosiaali-työhönkin liittyvissä suomalaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa, mutta käytännössä pulmaa ei juuri liitetä vanhemmuuskeskusteluihin. (Hautanen 2010; Nikupeteri & Laiti-nen 2015; Nikupeteri 2016b; Roadford & Hester 2015).

Vainossa ei välttämättä ole näkyvää fyysisen väkivallan uhkaa, vaan väkivallan teot ovat usein vaikeammin tunnistettavia. Teot voidaan tulkita entisen puolison rakkaude-nosoituksiksi tai lapsen kohdistuvaksi huolenpidoksi. Entisen puoliso vainoaminen voi ilmetä esimerkiksi toistuvina yhteydenottoina tai muina kulttuurisesti sallittuina te-koina, jotka eivät yksittäin täytä rikoksen tunnusmerkistöä. (Nissinen 2015.) On arvioi-tu, että 4–14 % naisista ja 6 % miehistä joutuu jossain vaiheessa elämäänsä entisen puolisonsa tekemän vainon kohteeksi (Logan 2010). Eron jälkeisen vainon luonteen ymmärtämisessä on tärkeää ymmärtää sen järjenvastaisuus, absurdus ja mielettömyys (Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016b, 8). Tekojen syiden ja motiivien ymmär-täminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Tekijän osoittaminen ei myöskään ole yksin-kertaista. Tekoihin voi sisältyä hienovaraisesti piilotettuja signaaleja ja sävyjä, jotka vain uhri kykenee tulkitsemaan tekijän haluamalla tavalla pelotteluna ja uhkailuna (Ni-kupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016a; Nikupeteri 2016b). Tekijä voi toimia nä-kymättömissä, mutta niin, että uhri tietää hänen toimivan. Pääosa vainoamisteoista on kontrollia, oikeudettomia yhteydenottoja ja lähestymisyrityksiä, mutta äärimmillään se ilmenee ihmismielelle vaikeasti ymmärrettävänä, avoimesti näyttäytyvänä pahuutena, kostona, väkivaltana ja kärsimyksen tavoitteluna, joka voi johtaa henkirikokseen.

Suomessa vaino kriminalisoitiin vuoden 2014 alusta lähtien. Rikoslain mukaan vainoon syyllistyy se, joka toistuvasti ja oikeudettomasti seuraa, tarkkailee tai ottaa yhteyttä uhriin siten, että se on omiaan aiheuttamaan uhrissa pelkoa ja ahdistusta. Vaino on yleisen syyttäjän alainen rikos. (Rikoslaki 25: 7 a § 13, 13.12.2013/879.) Tutkimuksen

yhteiskunnallis-poliittinen kiinnekohta nojautuu suomalaisen lainsäädännön lisäksi kansainvälisiin sopimuksiin. Suomi ratifioi elokuussa 2015 Euroopan neuvoston yleis-sopimuksen, jossa 31 artikla nostaa esiin tapaamiskäytäntösopimukset. Tunnistamisen ja toimenpiteiden valossa vainon määrittymisen rikokseksi ja erityisesti yleisen syyttäjän alaiseksi rikokseksi (RL 7a §) on uhrin kannalta tärkeää. Rikos viestii tekojen tuomitavuudesta ja vakavuudesta, samalla kun se mahdollistaa uhrille korvauksen sekä edistää turvallisuuteen liittyvien tukitoimien saatavuutta.

Valitsin tutkimukseni aiheen 5-vuotiaan vakavan vainon alla eläneen lapsen kertomuksen perusteella. Lapsi kertoi turvakodin työntekijälle elämästään jatkuvan pelon alla. Hän toivoi turvanappulaa, jolla voisi pikaisesti hälyttää itselleen ja äidilleen apua, mikäli isä ilmaantuu oven taakse. Hän kertoi ajattelevansa isäänsä, muttei halunnut tavata häntä ennen kuin olisi riittävän iso. Ei-huostassa olevan lapsen pelko omaa isää kohtaan oli aihe, jota en ollut tunnistanut lastenvalvontaan liittyvissä työtehtävissä lastensuojelun työtaustastani huolimatta. (ks. Lidman 2015, 21.) Lapsen kokemus herätti pohtimaan erityisesti sitä, miten lasten näkökulma ja tieto huomioidaan vanhempien eron jälkeisissä sopimuspalveluissa. Mitä tunnistetaan, miten nähtyä tulkitaan ja miten sen perusteella valitaan toiminnan suuntaviivoja.

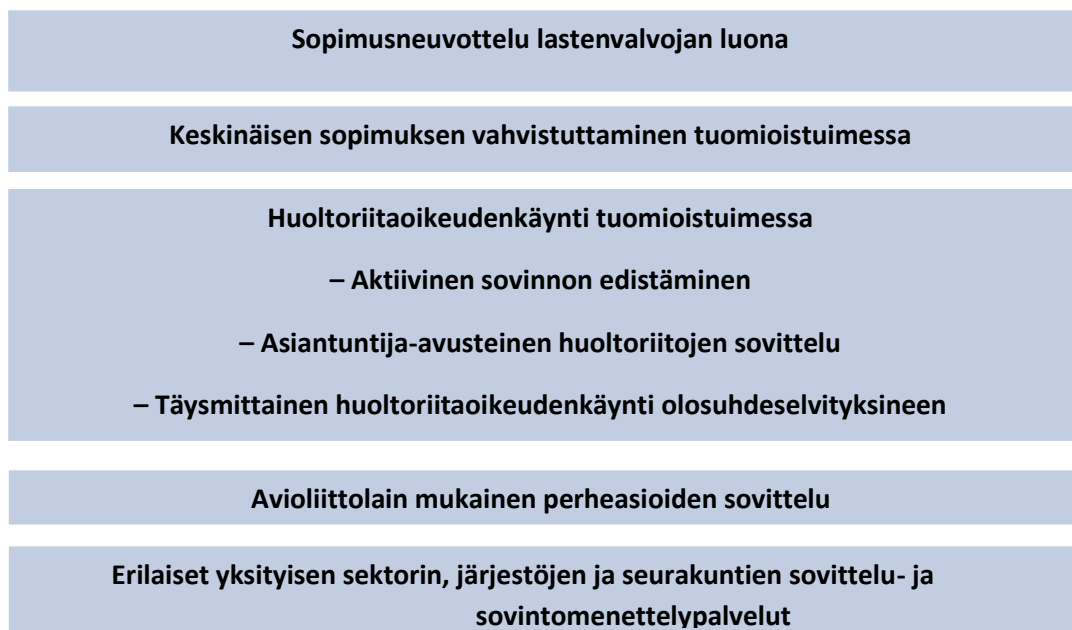
Tutkimusraportti rakentuu seuraavalla tavalla. Johdannon jälkeen toisessa luvussa taustoitan lastenvalvojan työn toimintakontekstin, taustalla olevia orientaatioita sekä väkivallan ja vainon linkittymistä työkäytäntöihin. Luvussa 3 kuvaan tutkimuksen toteutuksen ja eettisyyden. Luvut 4 ja 5 sisältävät tutkimuksen empiiriset havainnot, analysoin luvuissa lastenvalvojien työkäytäntöjä ja toimintaa väkivalta- ja vainotilanteissa. Raportin lopussa luvussa 6 tuon esille tutkimuksen tulokset ja kehittämisehdotukset.

2 Eron jälkeinen väkivalta ja vaino lastenvalvojen professionaalisenä kysymyksenä

2.1 Lastenvalvojan työn toimintakonteksti ja työtä ohjaavat lähtökohdat

Suomessa on vuosittain noin 13 000–14 000 avioeroa sekä suuri määrä avoeroja (Tilastokeskus 2014). THL:n tilaston mukaan vuonna 2015 vahvistettiin yli 47 000 lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvää sopimusta. Suurin osa lasten tapaamis-, huolto- ja elatussopimuksista vahvistetaan lastenvalvojen palveluna vanhempien yhteisellä sopimuksella. (THL 2016.) Lastenvalvojan työ on perheoikeudellisten palveluiden hoitamista; puhutaan myös sopimuspalveluista (Antikainen 2007). Työ asemoituu pääsääntöisesti osaksi sosiaalityötä ja lastensuojelua. Osa kunnista on eriyttänyt työn omaksi perheoikeudellisten asioiden yksiköksi. Kelpoisuuslain mukaan pätevyysvaatimuksena tehtävään on joko sosiaalityöntekijän koulutus tai muu soveltuva korkeakoulututkinto (22.4.2016/287). Käytännössä lastenvalvojat ovat usein sosiaalityöntekijöitä tai juristin koulutuksen saaneita.

Kuvio 1 tuo esille vanhempien mahdollisuudet sopia lasten asioista erotilanteissa ja kuvaa lastenvalvojen työkäytäntöjen juridis-hallinnollisen kehyksen. (Karhuvaara ym. 2013,7).

KUVIO 1 Vanhempien vaihtoehdot ratkaista lapsen asemaa koskevat kysymykset erotilanteessa. (Karhuvaara ym. 2013, 7.)

Erotilanteessa vanhemmilla on useita tapoja sopia lapsiin liittyvistä asioista. Prosessissa lastenvalvojan tehtävänä on vahvistaa lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä sopimuksia vanhempien eron tai isyyden vahvistamisen jälkeisenä toimenpiteenä. Sopimukset sisältävät ratkaisut lapsen asumisesta, huollosta, tapaamisista sekä elatuksesta. Vahvistamisen edellytyksenä on, että sopimus on lapsen edun mukainen ja että vanhemmat ovat päätyneet siihen yhteisymmärryksessä. Arviolta 90–95 % huolto-, tapaamis- ja elatussopimuksista ratkaistaan vanhempien sopimuksen pohjalta lastenvalvojien vahvistamina sopimuksina (Karhuvaara ym. 2013; Karttunen 2010,24). Vanhempien keskinäinen sopimus voidaan vahvistaa myös käräjäoikeudessa (Karhuvaara ym. 2013).

Lastenvalvojien työtä ohjaa keskeisesti laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL 8.4.1983/361) sekä isyyslaki (13.1.2015/11). Lapsen huollosta annetun lain taustalla on kolme suositusolettamaa: vanhemmuusolettama, sopimusolettama ja yhteishuolto-olettama. Vanhemmuusolettaman mukaan biologiset vanhemmat ovat lapsen edun mukaisia vanhempia, sopimusolettama korostaa vanhempien kykyä sopia lapsen asioista ja yhteishuolto-olettaman lähtökohtana on, että vanhemmat huolehtivat lapsen asioista yhdessä myös eron jälkeen. (Kurki-Suonio 1999; Karttunen 2010, 26.)

Suomalaisessa lainsäädännössä lapsia ja perhe-elämää koskevat lait (SHL, LHL, LSL, AL, HTpL) pohjautuvat arvoihin kuten perhe-elämän autonomia, kansalaisten yksilölliset oikeudet sekä lasten erityisasema ja suoja. Vuonna 1983 vahvistetun lapsenhuoltolain (LHL 361/183) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus vanhempiinsa. Aiemman holhouslain pääpaino oli turvata huollosta erotetun vanhemman oikeus lapseen. (Gottberg 1997, 60; Karttunen 2010, 25.) Periaatteiden välillä on sisäisiä jännitteitä, jotka tiivistyvät huoltoriidoissa, kun yhteiskunnan, perheen, lapsen, isän ja äidin intressit voivat olla keskenään ristiriidassa (Karttunen 2010, 57). Yhteiskunnan taholta vanhempien riitatilanteita pyritään ratkomaan prosessin useissa eri vaiheissa: lastenvalvojien toimesta sopimussovittelun avulla, avioliittolain mukaisella perheasioiden sovittelulla tai järjestökentän, seurakunnan tai muun palveluntuottajan sovittelu- tai sovintomennettelypalveluilla. Mikäli riita etenee tuomioistuimen käsittelyyn, voidaan vanhempien välistä sopimusta pyrkiä rakentamaan vielä ennen varsinaista käsittelyä asiantuntija-avusteisella huoltoriitasovittelulla. (Karhuvaara ym.2013, 7.)

Lastenvalvojen työtä on tutkittu Suomessa varsin vähän. Merkittävä tutkimus on Mari Antikaisen (2007) väitöskirja, jossa hän kuvaa lastenvalvojen tekemää työtä kahden rationaliteetin kautta. Työn vahvana lähtökohtana on juridinen eli sopimus-tekniinen rationaliteetti. Tällöin työssä painottuu vanhempien sopimuksellisuus ja juridiikka, ja sopimukset tehdään pääsääntöisesti kertatapaamisella. Toisena rationaliteettina Antikainen nimeää psykososiaalisen rationaliteetin, jota hän kuvaa myös asiakkaan tukemisen rationaliteetiksi. Psykososiaalisessa rationaliteetissa painottuu sopimuksenteon prosessinomaisuus, perheen kokonaistilanteen kartoittaminen, asiakkaan kokonaisvaltainen kohtaaminen ja tämän tukeminen erosta selviytymisessä. Psykososiaalinen rationaliteetti esiintyi Antikaisen aineistossa muita rationaliteetteja harvemmin (Antikainen 2007; 78.). Antikaisen mukaan sopimuspalvelutyö kuvastuu hajanaisena: käytännöt eivät olleet yhdenmukaisia, eikä sopimusten sisältöjä tai seurauksia arvioitu yhdenmukaisesti (Antikainen 2007, 69).

2.2 Eron jälkeinen väkivalta ja vaino perheoikeudellisissa palveluissa

Perheen merkitys sosiaalisena instituutiona ja yhteiskunnallisena peruspilarina on vahva. Vaikka erotilanteeseen liittyy perheenjäsenten välillä ristiriitoja, yhteiskunta ei puutu perheen asioihin, mikäli perhe näyttäytyy ikään kuin sovinnollisena ja ehjänä. Vanhempien autonomiaa lapsen asioista päättäjinä korostetaan yhteiskunnallisissa käytännöissä luonnollisina lähtökohtina, eikä yhteiskunnallinen vallankäyttö lähtökohtaisesti liity perheen toimintaan. Luonnollistamisesta eroava tilanne on silloin, kun yhteiskunta puuttuu perheen sisäisiin asioihin esimerkiksi lastensuojelun kysymyksissä. Perheen ja yhteiskunnan välinen suhde näyttäytyy tällöin jännitteisenä. (Koulu 2014, 211–214.) Perheoikeudellisissa tilanteissa valtion merkitys näyttäytyy valtana vahvistaa sopimukset ja myöntää niille siten täytäntöönpanokelpoisuus. Vanhempien rooli on sopimustilanteissa vahva, mutta valtiolla on oikeus ja velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen silloin, kun vanhempien toiminta vaarantaa lapsen edun. (Koulu 2014, 250–253.)

Perheissä tapahtuvat väkivaltakokemukset tulevat esiin ihmisten arkielämässä, ammattikäytännöissä sekä yhteiskunnassa. Väkivalta ja siihen liittyvät kysymykset haastavat pohtimaan juridisia, sosiaalisia, kulttuurisia, professionaalisia ja eettis-moraalisia

ulottuvuuksia (Nyqvist 2001; Keskinen 2008; Lindqvist 2009; Hurtig & Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016.). Vaikka lähisuhteissa tapahtuva väkivalta on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, on valtion rooli toimintojen rahoittajana, ohjaajana tai järjestäjänä ollut pieni (Törmä & Pentikäinen 2016). Valtion edustama näkemys väkivallasta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä välittyy kansalaisille yhteiskunnallisten ratkaisujen kautta. Suomalaisessa yhteiskunnassa väkivallanvastainen työ on alkanut kansainvälisesti tarkasteltuna verrattain myöhään (Ronkainen 2008). Väkivallan tunnistamisessa ja seurausten ymmärtämisessä on edelleenkin puutteita (Nyqvist 2001; Ronkainen 2008; Piispa 2011, 33; Törmä & Pentikäinen 2016).

Vaikka vaino ja siihen liittyvät väkivaltaiset teot ovat kokemuksina henkilökohtaisia, ovat ne myös ihmisoikeusloukkauksia, joihin tulee puuttua julkisesti, poliittisesti ja ihmisoikeudellisesta näkökulmasta (Nikupeteri 2016, 55; Törmä & Pentikäinen 2016). Suomi on ratifioinut Euroopan neuvoston yleissopimuksen, jossa pyritään ehkäisemään ja torjumaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimuksesta käytetään nimitystä Istanbulin sopimus, ja se tuli voimaan elokuussa 2015. Ihmisoikeussopimusten myötä valtiolle tulee vastuu toimia ja ennaltaehkäistä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Vaikka sopimuksessa käytetään kansainvälisissä sopimuksissa yleisesti käytössä olevaa käsitettä naisiin kohdistuva väkivalta, kattaa sopimuksen työskentely laajasti muunkin lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan. (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010,9; Törmä & Pentikäinen 2016). Sopimusartiklan (31 §) mukaan huolto- ja tapaamiskäytännöt eivät saa vaarantaa lapsen eivätkä uhrin turvallisuutta ja perheessä tapahtunut väkivalta tulee huomioida lasten huolto- ja tapaamissopimusten toteuttamisessa. (Hallituksen esitys 155/2014; Istanbul convention 2011; Karhuvaara ym.2013.) Sopimus on laillisesti sitova yleissopimus (Karhuvaara & Kaitue & Ruuhilahti 2013, 14), jolla on tällöin myös viranomaisia velvoittava asema.

Yhteiskunnalliset ratkaisut näyttäytyvät viranomaisten työssä käytännössä resurssien suuntaamisen lisäksi väkivallan tunnistamisen, asenteiden ja toimenpiteiden kautta (Heiskanen & Piispa 1998; Eriksson 2003; Keskinen 2005; Hautanen 2010; Piispa 2011; Nikupeteri 2016 a; 2016 b). Vainon ja eron jälkeisen väkivallan osalta ongelmana on se, ettei entisen puolison tekemää väkivaltaa, väkivallan uhkaa tai vainoa aina tunnisteta eikä oteta riittävän vakavasti, vaan teot voidaan mieltää osaksi eron jälkeistä

tunnekuohua (Pathe 2002; Logan 2006; Weller & Hope & Sheridan 2012; Sisäasiainministeriö 2012; Nikupeteri 2016 a;2016b). Pulmana on myös se, että väkivaltatapausten kirjaamisen käytännöt ovat vaihtelevia ja niistä puuttuu asiakasjärjestelmien osalta yhteensopivat rakenteet (Piispa 2011, 25; Kääriäinen 2015). Erityisen haastavaa perheessä tapahtuvan väkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen on silloin, kun väkivalta ei näyttäydy ulkopuolisille tunnistettavasti vakavina tekoina (Eskonen 2005, 17), vaan teot toteutuvat ja näyttäytyvät ikään kuin sosiaalisesti hyväksytyinä, jopa rakaudentunnustuksiin naamioituneina tekoina (Näre 2008; Nikupeteri & Laitinen, 2013; Nikupeteri 2016a; Nikupeteri 2016b). Uhri ei itsekään välttämättä tunnista näitä tai ota tekoja vastaanottotilanteessa puheeksi ilman työntekijän aktiivista kysymistä (Piispa 2011, 32; Karhuvaara ym. 2013).

Lait heijastavat yhteiskunnallisia arvoja ja vaikuttavat kansalaisten ajatteluun ja elämään. Laki mahdollistaa myös päätösten ennakkoinnin ja ohjaa siten vanhempien ja oikeuden tekemiä ratkaisuja. (Karttunen 2010, 61–62.) Sosiaalipalveluiden taustalla ovat periaatteet sukupuolineutraaliudesta, asiakkuuden vapaaehtoisuudesta ja asiakkaan vahvasta toimijuudesta (Ronkainen 2008). Lain ja palvelujen lähtökohdat eivät kaikilta osin ole riittäviä väkivallan ja vainon tilanteissa. Sopimuspalvelutyössä sekä siihen liittyvissä keskusteluissa korostuu lapsen ja etävanhemman yhteyden säilyttäminen eron jälkeen, kun taas uhriin tai lapseen kohdistunut väkivalta ja eron jälkeinen vaino ovat nousseet ammatillisiin keskusteluihin hämmästyttävän vähän. Vähäisestä huomiosta huolimatta väkivalta ei ole suomalaisessa yhteiskunnassa eikä eropalveluissa vain marginaalinen ilmiö. On arvioitu, että väkivalta koskettaa ainakin 17 % suomalaisista lapsista. Lapsi on tällöin itse väkivallan kohteena tai väkivallan tekijänä tai todistaa väkivaltaa. (esim. Eskonen 2005,14.)

Sopimuspalveluissa lapsen edun käsite on keskeinen työtä ohjaava lähtökohta, mutta lapsen edun arviointi tehdään vaihtelevilla käytännöillä ja vaihtelevin tavoin. Esiin nousevat huolet mielletään kuuluvaksi lastensuojeluun, ja sopimustilanteessa esiin tulevien huolien osalta tehtyjen lastensuojeluilmoitusten määrä näyttäytyy työn sisältöön nähden vähäisenä (Antikainen 2007). Antikaisen (2007) tutkimuksessa sopimuspalvelutyö ei juuri sisältänyt lastensuojelullista roolia, eikä lastensuojeluun liittyvän työn nähty kuuluvaksi osaksi sopimuspalvelutyötä (Antikainen 2007). Isossa-Britanniassa tehdyssä

selvityksessä todettiin, että vain noin puolet MARAK-työryhmän (moniammatillisen riskiarviointityöryhmän) käsittelyssä olleista lapsista oli työryhmän tietojen mukaan ennen käsittelyä lastensuojelun asiakkaina, mutta heidän avun tarpeensa oli tunnistettu jossain muussa julkisessa palvelussa (Caada 2014). Suomessa ei vielä ole julkaistu vastaavaa raporttia, mutta tulokset voivat olla hyvinkin samansuuntaisia. Tilastollisesti on todettu, että lapset ovat turvakotien suurin asiakasryhmä (THL 2016, 1). On myös arvoitu, että pitkään kestäneissä huoltoriidoissa lastensuojelun asiakkaita ovat jo 67 % perheistä ja että yli neljä vuotta kestäneissä prosesseissa lastensuojelun asiakkuus on jo lähes kaikilla perheillä sekä noin joka viidennen perheen lapset on sijoitettu sijais-huoltoon (Hannuniemi 2016).

Lapsen tapaamisoikeuden kysymyksissä lähtökohtana on, että lapsella on oikeus tavata toista vanhempaansa. Lisäksi tulisi huomoida Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintunut käytäntö siitä, että molempien tulisi nauttia toistensa seurasta. Lapsen edun tarkastelussa tulee lasta suojata kielteisiltä asioilta, toisaalta lapsen tulisi tärkeää tiedostaa omat juurensa ja identiteettinsä. (Koulu 2013, 127.) Tapaamiskysymyksiin liittyen lapsen ja vanhemman yhdessäolon sisällöstä sekä perheiden erilaisista olosuh-teista keskustellaan kuitenkin varsin vähän (Koulu 2013, 141-144). Eron jälkeisen väki-vallan ja vainon tilanteissa joudutaan arviomaan perheoikeuden suojan ja julkisen hoi-van ulottamista vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen (ks. Koulu 2013, 133). Kou-lu (2013) korostaa, että erityiset tilanteet tulisi erottaa normaaleista perhe-elämätilanteista ja tilanteiden arviointi tulisi tehdä nykyistä avoimemmin ja monisyi-semmin. Perhekohtaisten näkökohtien huomioiminen ja sitä kautta yksilöityjen sopi-musratkaisujen tekeminen on lapsen edun mukaista. (Koulu 2013, 152-153.)

Oikeusministeriö valmistelee parhaillaan (16.4.2016) lapsen huoltoa ja tapaamista kos-kevan lainsäädännön (LHL) uudistamista. Lain valmistelija on pyytänyt eri viranomaisil-ta ja järjestökentän edustajilta lausuntoja esimerkiksi olosuhdeselvitysten tekemisestä, tuettujen ja valvottujen tapaamisten toteuttamisen edellytyksistä ja tapaamisoikeuden toteutumisesta sekä niihin liittyvistä pulmista ja epäkohdista. Lausuntopyyntöissä pyy-detään ottamaan kantaa myös siihen, tulisiko vieraannuttaminen sisällyttää lainsää-däntöön. Kaikissa annetuissa lausunnoissa nähdään tarve nykyisen lainsäädännön muuttamiseen, mutta pulmakohdat ja asioiden ratkaisuehdotukset poikkeavat toisis-

taan. Keskusteluun ovat osallistuneet viranomaistoimijoiden lisäksi järjestökentän edustajat. (<http://valtioneuvosto.fi> 2015.)

Annetut lausunnot tuovat esiin asioiden erilaiset painotukset ja näkökulmat. Lastenvalvojen ammattijärjestö Lastenvalvojat ry:n lausunnossa todetaan vieraannuttamisen olevan vaikeasti määriteltävissä oleva käsite, mutta lastenvalvojen työssä nähtävissä oleva ilmiö. Lisäksi työssä on havaittu, että vieraannuttamisen käsitettä käytetään syytöksinä myös niissä tilanteissa, joissa vieraannuttamista ei ole vaan tapaamiseen liittyvä muuta kiistaa. Vieraannuttamisen rinnalle yhdistys nostaa esille käytännössä todennetut tilanteet, joissa etävanhempi ei käytä lainkaan tai käyttää hyvin harvoin vahvistettua tapaamisoikeutta. Lastenvalvojat toteavat, että tapaamisten laiminlyöntiä tai puuttumista esiintyy vieraannuttamistilanteita useammin. Olosuhdeselvitysten osalta lastenvalvojat katsovat, että lausuntojen valmistelu tulisi keskittää viranomaistoimijoille. Väkivaltaa tai vainoa ei lausunnossa mainita lainkaan. (<http://valtioneuvosto.fi> 2015.)

2.3 Sopimuspalvelutyötä ristiriitojen keskellä

Tilastojen mukaan useimmiten lapsen lähivanhemmaksi päätyy lapsen äiti (83 %). Pääosa (93 %) vanhemmista päätyi sopimukseen yhteishuollosta. Sopimuksista 6 %:ssa huolto vahvistettiin yksin äidille ja alle 1 %:ssa huolto vahvistettiin yksin isälle. (THL 2016a.) Vahva sopimusprosentti ei kuitenkaan takaa sitä, että eroon ei liittyisi pulmia tai että sopimus olisi lapsen edun mukainen (Antikainen 2007, 20–21). Vaikeiksi ja pitkittyneiksi erokonflikteiksi muodostuu noin 5 % kaikista eroperheistä (Auvinen 2006; Antikainen 2007; Hautanen 2010).

Helinä Häkkänen-Nyholm ym. (2013) määrittävät yhdeksi huoltoriidan ilmenemismuodoksi *konfliktieron*. Heidän mukaansa konfliktiero on tilanne, jossa osapuolten kesken on vireillä prosessi, johon liittyy osapuolten vastakkaiset ja identifioidut intressit sekä uskomus siitä, että vastapuoli tulee toiminnallaan estämään tai on jo estänyt toista saavuttamasta tavoitteensa. Konfliktiero voi olla lievä, keskivaikea tai vakava. Konfliktieron käsitteessä huomio liittyy konfliktiin prosessina sekä sen luonteeseen, ei vanhempien mahdollisiin epätasa-arvoisiin suhteisiin tai psykologisiin ongelmiin. Toimijoiden tulee arvioida, onko pitkittyneen riidan taustalla erossa koettu loukkaus ja nöyryy-

tys vai onko prosessien taustalla olevat syytökset aidosti perusteltuja. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 12–13.)

Parisuhteeseen, vanhemmuuteen ja parisuhteissa tapahtuviin eroihin liittyy auttajilla moraalisia tulkintoja (Maksimainen 2012; Nikupeteri 2016a; Nikupeteri 2016b). Auttamistilanteissa tulkinnoilla on merkitystä, kun tarkastellaan sitä, miten väkivaltaa tunnistetaan ja ymmärretään sekä miten toimitaan. Tulkinnat voivat liittyä esimerkiksi sukupuoleen. Sukupuoli voidaan auttamistilanteessa neutralisoida tai sitä voidaan korostaa. Työntekijän mielessä sukupuoli voi määrittää tilanteen niin, että keskusteluissa korostuu esimerkiksi hoivaisuus, eikä erotilanteessa esiin tullutta väkivaltaan tai väkivallan oteta kantaa. (Hurtig ym. 2014; Nikupeteri 2016 b, 59) Vastaavasti on näkemyksiä, joiden mukaan sosiaaliviranomaiset yhdistävät automaattisesti miehiin väkivallan tekijän subjektiposition ja naisiin uhriposition ja aiheuttavat näin miehiä syrjiviä tilanteita (Malmi 2012, 219).

Eron jälkeinen väkivalta ja vaino voivat ilmentyä viranomaisprosesseissa esimerkiksi toistuvina aiheettomina lastensuojeluilmoituksina, epäonnistuneina sovitteluyrityksinä tai jatkuvina oikeuskiistoina (Nikupeteri 2016b). Avun hakemisen tai pulmatilanteen syynä eron jälkeinen väkivalta tai vaino voi olla niin uusi tai tuntematon ilmiö, että tulkinta ja sitä seuraavat toimenpiteet avun hakemisen tilanteessa voivat määrittyä esimerkiksi vieraannuttavaksi vanhemmaksi, ei-suojellevaksi äidiksi, vainoharhaiseksi vanhemmaksi ja tai epäuskottavaksi uhriksi (Nikupeteri 2016a.) Ristiriitatilanteita voidaan yrittää ratkoa ohjaamalla vanhemmat esimerkiksi perheasioiden sovitteluun, asiantuntija-avusteiseen sovitteluun tai hakemaan ratkaisua käräjäoikeudessa (Karhuvaara ym. 2013).

Lastenvalvojat osallistuvat paikkakuntakohtaisesti asiantuntija-avusteiseen sovitteluun sekä käräjäoikeudelle annettavien olosuhdeselvitysten tekemiseen. Vuonna 2015 olosuhdeselvityksiä tehtiin noin 1157 (THL 2016a). Selvitysten määrä on kasvanut kymmenen vuoden aikana yli 40 prosenttia (THL 2012, 1) ja vuodesta 2014 kasvu oli 7 % (THL 2016a). Olosuhdeselvityksen tavoitteena on tuoda oikeuden käyttöön sellaista tietoa, jonka perusteella asian ratkaisevalla tuomioistuimella on valmiuksia ratkaista lapsen asumiseen, tapaamiseen tai huoltoon liittyvä kiistatilanne. Sosiaalitoimen selvitysten rooli kiistatilanteissa on keskeinen: arvion mukaan noin 85–95 % ratkaistaan

olosuhdeselvityksissä annettujen lausuntojen perusteella. (Auvinen 2006,11; Antikainen 2007, 20.) Sosiaalityöntekijän ammattitaidosta riippuu kuitenkin se, minkälaisia asioita hän huomioi, kuinka hän niitä perheelle esittää ja kuinka avoimesti työntekijä keskustelee vaikeistakin asioista (Antikainen 2007, 16–17; Kääriäinen 2015).

Tunnistamisen ja tulkintojen haasteiden lisäksi erotilanteissa joudutaan arvioimaan ristiriitaisia ja vaikeita kysymyksiä, joissa työntekijöiden, avun hakijan sekä tekijän näkemykset voivat poiketa toisistaan (Kääriäinen ym. 2009; Hämäläinen ym. 2011; Maksimainen 2012; Häkkänen-Nyholm ym. 2013; Nikupeteri 2016a; 2016b). Väkivallan uhri on todennäköisesti yrittänyt erota useita kertoja aiemmin. Hänelle on voitu esittää viranomaisten vaatimuksia siitä, että ero on ainut keino suojata lapsia perheessä tapahtuvalta väkivallalta. Sopimusneuvottelutilanteessa uhri on tilanteessa, jossa hänen tulisi kyetä pitämään yhteyttä ja sopimaan lasten asioista vakavastakin väkivallasta tai vainosta huolimatta (Nousiainen 2004; Hannus 2011, 206–208). Väkivallan ja vainon tekijä voi vastaavasti kokea pettymystä ja katkeruutta eron johdosta. Hän voi toivoa perheen palaavan yhteen ja yrittää sitä välillä rakkauden osoituksin, välillä pelottelemalla, uhkaamalla ja kontrolloimalla. Hänen ajatuksensa voi olla myös kosto ja kärsimyksen aiheuttaminen entiselle puolisolalle. (Farnham & Henley 2013.)

Myös lasten kokemukset eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa ovat ristiriitaisia. Lapsilla voi olla kokemuksia perheessä tapahtuneista väkivallan tilanteista, joissa he itse tai toinen vanhempi ovat olleet yhteisen perhe-elämän aikana väkivallan kohteena. Vainotilanteissa väkivalta ei pääty eroon, vaan vanhempi voi udella lasten kautta perheen asioita tai kohdistaa lapsiin selkeää väkivaltaa tai väkivallan uhkaa. Väkivallasta ja mahdollisesta vainosta huolimatta etävanhempaan liittyy myös hyviä muistoja ja toiveita. (Nikupeteri & Laitinen & Tervonen 2015.)

Perheen sisäisten tulkintaristiriitojen lisäksi eroon liittyviä väkivaltatilanteita sävyttää myös toimijoiden ristiriitaiset tulkinnat ja arviot. Eroon liittyvät riskit nostetaan merkittäviksi esimerkiksi poliisin tai väkivaltatyön toimijoissa, mutta lastensuojelussa ero näyttäytyy vastaavasti väkivaltaan liittyvän riskin päättymisenä. (Stanley ym. 2011; Stanley 2014, 80.) Merkityksellistä on, otetaanko väkivallan ja vainon aiheuttamat ja mukanaan tuomat riskit aidosti huomioon vai onko johtavana ajatuksena perheen yllä-

pitäminen myös eron jälkeen siitakin huolimatta, että vanhempi olisi käyttäytynyt väkivaltaisesti toista vanhempaa tai lasta kohtaan. (ks. Nikupeteri 2016b, 134).

Kulttuuriset ja vallalla olevat käsitykset eivät tue pulmatilanteen määrittymistä väkivalaksi tai eron jälkeiseksi vainoksi. Yksi mahdollisuus tulkita avun hakemista on määrittää tilanne vieraannuttamiseksi (Nikupeteri 2016a). Vaikka vieraannuttamista on tutkittu Suomessa vähän varsin vähän (Häkkänen-Nyholm 2010; Häkkänen-Nyholm & Laajasalo & Tuuri 2013; Hannuniemi 2007) on se eroihin liittyvänä käsitteenä noussut vahvasti esiin julkisissa ja ammatillisissa keskusteluissa sekä oikeussaleissa. Vieraannuttamiselle ei ole yhtä sovittua määritelmää, mutta sitä voidaan kuvata tilanteena, jossa toinen ihminen, yleensä vanhempi, omalla käytöksellään vieraannuttaa lasta toisesta vanhemmasta siten, että lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhde vaikeutuu vieraannuttamisen seurauksena. Vieraannuttaminen on tavoitteellista toimintaa, joka tapahtuu tietoisesti tai osittain tiedostamatta. Lähtökohtana on, että vanhemmalla ja lapsella on ollut normaali ja tunnesävyltään normaali suhde eikä ole viitteitä siitä, että vieraannuttamisen kohteena oleva vanhempi olisi ollut lapselle vahingoksi. (Häkkänen-Nyholm 2010; Häkkänen-Nyholm ym. 2013;18-19.)

Yhteydenpito väkivaltaiseen ja tai vainoavaan ex-puolisoon voi jatkua viranomaisten suostumuksella ja vaatimuksesta lasten tapaamiskäytäntöjen avulla. Vallalla olevien yhteistyövanhemmuuden vaatimusten ja käytäntöjen vuoksi väkivallan ja vainon uhrin joutuvat eron jälkeen edelleen tilanteisiin, joissa he ovat pakotettuja pitämään yhteyttä entiseen puolisoonsa yhteisten lasten edun nimissä. Lasten tapaamiskäytännöt voivat mahdollistaa osaltaan kontrollin tai jopa akuutin väkivallan jatkumisen. (Nygqvist 2001, 97; Keskinen 2005,188; Piispa & Tuominen & Ewalds 2012, 37; Nikupeteri & Laitinen 2013.) Etävanhempi voi esimerkiksi käyttää tapaamisoikeuttaan keinona pitää yhteyttä entiseen puolisoon, olla sitoutumatta tapaamiskäytäntöjen aikatauluihin, vaatia tapaamisten toteutumista lasten ja entisen puolison kodissa tai tilanteessa voi olla fyysisen väkivallan uhkaa (Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016a; Nikupeteri 2016 b). Väkivallan, väkivallan uhan tai esimerkiksi lapsikaappausuhan vuoksi uhri voi joutua rajoittamaan etävanhemman ja lapsen tapaamisia suojatakseen itseään tai lasta, vaikka tapaamisoikeudesta olisi voimassa oleva sopimus. Rajoittamistilanteissa vie-

raannuttamiseen liittyvä keskustelu on yleistä (Nikupeteri 2016 b), ja tilanteiden arvioimiseksi tarvitaan merkittävästi lisää osaamista (Häkkänen-Nyholm 2016).

Väkivaltaa sisältäneiden erojen osalta joudutaan väistämättä pohtimaan kysymyksiä, joissa näkökulmina on lapsen oikeus pitää yhteyttä molempaan vanhempaan eron jälkeen sekä lapsen oikeus suojaan, turvaan ja vakaaseen kasvuympäristöön (Hurtig 2006). Erilaisten näkemysten ja tulkinnallisten pulmien ristitulesa lastenvalvoja voi olla tilanteessa, jossa välttämättä mikään ratkaisu ei ole helppo tai kaikkia miellyttävä. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa keskeistä on vastuu tunnistamisesta, selvittämisestä ja auttamisesta (ks. Laitinen 2004, 328-332). Lastenvalvojan näkökulmasta eron jälkeinen väkivalta ja vaino voivat näyttäytyä sopimuspalveluprosessissa ristiriitaisina, vaikeasti tunnistettavina ja huonosti työn orientaatioihin sopivina tekoina ja keskusteluina. Teot ja keskustelut voivat herättää työntekijässä kysymyksiä, joihin työn ohjeistukset ja aiemmat orientaatiot eivät sovi. (Pohjola 2009, 75.)

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimuksen tausta, tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni kiinnittyy sosiaalityön auttamissuhteiden ja työkäytäntöjen problematiikkaan. Tutkimus on viranomaistoimintoja tutkivaa väkivaltatutkimusta ja sosiaalityön käytäntöjen tutkimusta prosessien näkökulmasta (Ronkainen 1998; Nyqvist 2001; Keskinen 2005; Lindqvist 2009; Hautanen 2010; Nietola 2011). Tutkimustani voi luonnehtia myös marginaalitutkimukseksi, koska se kohdentuu erotilanteissa määrällisesti vähäisinä pidettyihin tilanteisiin. (Häkkinen & Salasuo 2015, 13).

Liitän tutkimukseni kriittiseen perhetutkimukseen. Kiinnitän kriittisen perhetutkimuksen näkökulmaan, jossa tarkastellaan monen tyyppisiä perheeseen liittyviä käsitteitä, oletuksia ja ajatuksia. (Forsberg 2003; Enroos 2015, 19.) Hiitola (2015) on liittännyt kriittisen perhetutkimuksen lasten huostaanottoja koskevassa väitöskirjassaan yksiselitteisyyksien purkamiseen. Yksiselitteisyys määrittyy perheen osalta ”totuuksiin”, joiden kautta perheeseen liittyvät tulkinnat määritellään helposti valkoisen, keskiluokkaisen ja heteroseksuaalisen ydinperheen kautta tai siihen verraten (Hiitola 2015; Forsberg 2003; Forsberg 2014; Enroos 2015).

Perheeseen liittyvät käsitykset ja tulkinnat tulevat instituutioissa esille usein silloin, kun tarkastellaan sosiaalisia ongelmia ja julkisen vallan suhdetta. Tässä tutkimuksessa liitän sosiaalisen ongelman eron jälkeisen vainon ja väkivallan tilanteisiin. Lastenvalvojan tehtävänä on varmistua, ettei vanhempien tekemä sopimus ole lapsen edun vastainen. Ymmärrän sopimuspalvelutyön julkista valtaa käyttävänä instituutiona siitäkin huolimatta, että sopimuspalvelutyön lähtökohtana on vahvistaa vanhempien tekemiä sopimuksia. (Enroos 2015; 24-25.)

Suomalainen väkivaltatyön tutkimus parisuhdeväkivallan luonteesta pohjautuu tutkimuksellisesti kahteen eri tutkimusperinteeseen. Piispan mukaan tutkimusperinteitä voidaan kuvata käsitteillä *sukupuolittunut* parisuhdeväkivaltatutkimus ja niin sanottu *konfliktilähtöinen väkivaltatutkimus* (Piispa 2011). Viime aikoina väkivaltatutkimuksessa puhutaan myös *sukupuolistuneesta* väkivaltatutkimuksesta, jossa huomiota kiinnitetään sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin sekä kulttuurisiin merkityksiin unoh-

tamatta kuitenkaan fyysistä väkivaltaa. (Husso & Keskinen & Ronkainen 2012). Voidaan puhua myös sukupuolen ja väkivallan yhteyksiä selvittävästä tutkimuksesta, eli käsite ei viittaa vain naisiin kohdistuvaan väkivaltaan (Husso & Keskinen & Ronkainen 2012, 62).

Piispa (2011) toteaa, että konfliktiteoreettisen väkivaltatutkimuksen ja sukupuolittuneen väkivaltatutkimuksen tutkimusperinteet ovat perustuneet erilaisiin aineistonkeruumenetelmiin. Konfliktiteoreettinen tutkimus on pohjautunut usein laajoihin väestökyselyihin, kun taas sukupuolittuneen väkivaltatutkimuksen tutkimukset on koottu esimerkiksi turvakodeista tai muista auttamisjärjestelmistä. Lisäksi tutkittavat ovat edustaneet erilaisia väestöryhmiä. (Piispa 2011, 16.) Näkökulmien eroja on kuvattu myös siten, että konfliktilähtöinen näkökulma tutkii väkivaltaa symmetrisenä ilmiönä, jossa miesten ja naisten teot eivät eroa toisistaan, ja sukupuolittunut väkivaltatutkimus puolestaan näkee väkivallan asymmetrisenä, pääosin miesten tekeminä ja naisiin kohdistuvina väkivallantekoina (Piispa 2011, 16).

Väkivaltatyön ja väkivaltaan liittyvän tutkimuksen kannalta on merkityksellistä tiedottaa väkivaltatutkimuksen kaksi lähtökohtaa (Piispa 2011; Kivivuori 2012; Husso & Keskinen & Ronkainen 2012). Väkivalta on monisyinen sosiaalinen ongelma, jonka tutkimiseen tarvitaan erilaisista lähtökohdista tehtävää tutkimusta. Erilaiset tutkimusasetelmat auttavat luomaan riittävän monipuolista kuvaa väkivallasta (Piispa 2011; Husso & Keskinen & Ronkainen 2012). Palvelujen suunnittelemisen kannalta on tärkeää tietää avuntarvitsijoiden määrät, mutta myös se, minkälaista apua he tarvitsevat (Nyqvist 2001; Keskinen 2005; Hautanen 2010; Laitinen 2011; Piispa 2011).

Tutkimukseni kiinnittyy väkivaltatutkimuskeskustelujen ohella suomalaisia hyvinvointivaltion institutionaalisia käytäntöjä tutkineeseen traditioon (mm. Pösö 1993; Keskinen 2005). Piispan mukaan väkivaltatutkimuksen yksi tärkeä tehtävä on luoda monipuolista kuvaa väkivallan ilmiöstä. Väkivaltaan liittyvät tutkimukset ovat antaneet osittain ehkä jopa liian lievän kuvan olemassa olevasta väkivallasta, ja ilmiön ääripäät voivat jäädä tällöin vaille riittävää huomiota. (Piispa 2008, 120–121.) On myös tärkeää huomioida Keskinen (2005) esiin nostama näkökulma siitä, etteivät työntekijät vain toista vallitsevia käsityksiä perheväkivallan ilmiöstä, vaan he myös muokkaavat omissa keskusteluis-

saan perheissä tapahtuvaan väkivaltaan liittyviä vallitsevia käsityksiä (Keskinen 2005, 97–98).

Tutkimuksella on poliittis-hallinnolliset perusteet. Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä käynnisti tammikuussa 2012 selvitystyön, jonka tavoitteena oli selvittää perhe- ja lapsensurmien taustat vuosilta 2003–2011, ja sen raportti julkaistiin elokuussa 2012. Perheiden taustoista löytyi taloudellisia vaikeuksia, parisuhteen ongelmia sekä eroaikeita. Tilannetta oli useimmiten edeltänyt perheen isän aikaisempi parisuhteen väkivaltaisuus, väkivallalla uhkailu ja puolisoon kohdistunut kontrolli. Tekijöiden käyttäytymisessä oli löydettävissä viitteitä surmien tekemiseen ja jälkikäteen tulkittuna myös vainon piirteitä. Erotilanne on selkeä uhka väkivallalle. (Sisäasiainministeriö 2012; Niiranen & Veikanmaa 2016.) Selvityksessä nostetaan yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi lisätä viranomaisten kykyä tunnistaa toimia perheväkivaltilanteissa. Selvityksessä todettiin, että lastenvalvojille tulee laatia ohjeistus perheväkivaltilanteiden tunnistamiseen, puuttumiseen ja palveluihin ohjaamiseen. (Sisäasiainministeriö 2012.) THL julkaisi syksyllä 2013 lastenvalvojille suunnatun käsikirjan, joka on keskeinen puheen- vuoro ja työväline perheoikeudellisten palvelujen kehittämiseen väkivaltaisissa erotilanteissa. Tutkimus jatkaa tätä aloitettua keskustelua ja tuottaa kohdennettua tietoa. Tunnistamiseen ja puuttumiseen on tähdännyt myös aiemmin (2010) laadittu ohjelma naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010).

Tutkimus on ammatillinen lisensiaatintutkimus ja sille on ammatilliset perusteet. Niukenevien sosiaalityön resurssien kohdalla on vaarana, että ilman vahvoja ammatillisia käytäntöjä ja yhteistyön rakenteita vaikeasti tunnistettavat ja vaikeasti ratkaistavat väkivaltilanteet jäävät tunnistamatta ja toimimatta. Vakavan fyysisen uhan lisäksi on tärkeää tunnistaa ja toimia myös niissä tilanteissa, joissa vaino ja väkivalta ilmentyvät jatkuva piinana, kontrollina, seuraamisena, vanhemman nimittelynä tai syyllistämisenä. (Nikupeteri & Laitinen 2013), sekä tilanteissa, jossa lapsi antaa keinon ylläpitää kohtuuttomasti yhteyttä entiseen puolisoon (Nikupeteri & Tervonen & Laitinen 2015). Tutkimukseni tavoitteena on lisätä väkivallan ja vainon tunnistamiseen liittyvää tutkimustietoa. Lastenvalvojien rooli on keskeinen havaitsemisessa mutta myös toimenpiteiden tasolla. Erotilanteet vaativat erilaisia sosiaalityön osaamisalueita (Antikainen 2007, 16). Näen tiedon lisäämisen lähtökohtana sille, että väkivalta ja mahdollinen

eron jälkeinen vaino tunnustetaan lastenvalvojen työssä. Tarvitaan tietoa siitä, kuinka työkäytännöt ja ammatillinen osaaminen vastaavat väkivaltaan ja eron jälkeiseen vainoon liittyviin kysymyksiin.

Tutkimuksessani kysyn:

1) Miten lastenvalvojat tunnistavat, tulkitsevat ja toimivat työssään eron jälkeisen väkivallan ja väkivallan uhan sekä vainon tilanteissa?

Tutkimuskysymykseen vastaamisen pohjalta tavoitteenani on tuottaa tietoa ja suosituksia myös seuraavaan kysymykseen liittyen:

2) Miten sopimuspalveluja tulisi kehittää niin, että eron jälkeinen väkivalta ja vaino huomioitaisiin sopimusneuvotteluissa?

Tutkimuksessani korostan, että väkivallan ja vainon uhrien ja myös tekijöiden avun tarpeiden tunnistamisen ja kohtaamisen osalta tarvitaan asiantuntevia palveluja ja sosiaalityön osaamista. Nostan esille lastenvalvojen työn vaativuutta sekä työn ennaltaehkäisevän roolin mahdollisuutta. Kumpikaan näkökulma ei juuri ole tullut julkisissa sosiaalityön keskusteluissa esille. Aktiivinen vainoon puuttuminen ja hoitoon ohjaaminen ennaltaehkäisee uhrien ja vainon alla elävien lasten kärsimystä ja edistää tekijöiden saamaa apua. Väkivallan ehkäiseminen edellyttää tietoa siitä moniulotteisen tietämisen ja tietämättömyyden dynamiikasta, jonka väkivallan esiintulo usein käynnistää suku- ja ammattilaisverkostoissa. Vain tarkennetun tiedon avulla voidaan tavoitella väkivallan ehkäisyä, joka on mielekkäin työn päämäärä. (Hurtig & Nikupeteri & Laitinen 2013, 251–254.).

Tutkimukseni on osa tutkimuskokonaisuutta, jossa eron jälkeistä vainoa on tutkittu lasten näkökulmasta (Nikupeteri & Tervonen & Laitinen 2015; Nikupeteri & Laitinen 2015; Laitinen & Nikupeteri & Hurtig 2016) sekä vainoa kokeneiden naisuhrien näkökulmasta (Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016). Koska vaino on vielä varsin vähän tutkittu aihe Suomessa, on yhteinen tutkimusryhmä ollut tärkeä. Ajatusten, artikkelien, tunteiden ja kysymysten jakaminen on ollut merkityksellistä koko tutkimusprosessin ajan.

3.2 Tutkimusaineisto ja sen keruu

Tutkimusaineisto koostuu 6 lastenvalvojan tai sosiaalityöntekijä-lastenvalvojan teema-haastattelusta, joissa hyödynsin Vignette -menetelmää. Vignette -haastatteluissa tutkittavat saavat esimerkiksi aikaisemman tutkimustiedon ja käytäntötiedon pohjalta koottua tausta-aineistoa, joka toimii haastatteluun virittäytymisenä ja orientoitumisenä. Menetelmä soveltuu hyvin esimerkiksi päätösten taustalla olevien arvojen ja näkökulmien selvittämiseen (Määttä & Keskitalo 2014).

Tausta-aineisto koostui neljästä tapauskuvauksesta. Tapauskuvauksiin sisältyi väkivaltaa, väkivallan uhkaa ja eron jälkeistä vainoa. Jokaisessa kuvauksessa asiakasperheen tilanne liittyi vanhempien eroon ja asiointiin lastenvalvojan luona. Osassa kuvauksista lapset todistivat uhkatilanteita tai heihin liittyi väkivallan uhkaa esimerkiksi kaappausvaarana. Kuvaukset olivat fiktiivisiä tarinoita, joiden kirjoittamisessa hyödynsin aiempaa työkokemustani sosiaalityössä, lastenvalvojana sekä väkivaltatyössä. Hyödynsin myös kuuden vainon kokeneen joutuneen naisen haastatteluja ja eron jälkeiseen vainoon keskittyvän hanketyön asiakastyöstä saatua informaatiota. Merkittävä rooli oli oman työryhmäni (VARJO-hanke) kanssa käydyillä keskusteluilla sekä Alli Paasikiven säätiön Näkymättömät Lapset -hankkeen tutkimusprosessissa syntyneillä keskusteluilla ja havainnoilla. Tapauskuvaukset on liitetty tutkimuksen loppuun (liite 1).

Pyrin rakentamaan tapauskuvaukset siten, että perheiden erotilanteet olivat erityyppisiä mutta lastenvalvojan työssä realistisia. Alkuperäisen tutkimussuunnitelman mukaan tutkimuksen kysymyksenasettelu liittyi pelkästään vainoon, mutta koska vaino on vielä käsitteenä ja lainsäädännön osalta nuori, kuvaan tilanteita myös eron jälkeisen väkivallan käsitteen avulla. Käsitteet linkittyvät luontevasti toisiinsa, mutta molemmilla on selkeästi oma sävynsä ja merkityksensä. Kulttuuristen ja sosiaalisten muuttujien lisäksi huomioin väkivallan ja vainon laajan kirjon. Kirjoitin tapauskuvauksiin piirteitä henkisestä väkivallasta, joka ilmentyy vaikeasti havaittavana kiusantekona ja kontrollina, mutta pyrin kirjoittamaan myös äärimmäisen, jopa henkeä uhkaavan väkivallan tilanteista ja lapsen kaappauksen uhkasta.

Päädyin rajaamaan tutkimusasetelman naisiin ja lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan, väkivallan uhkaan ja vainoon siten, että kirjoitin uhriksi aina heterosuhteessa olleen naisen. Rajauksen avulla halusin kiinnittää huomiota siihen, että perheissä tapahtuva vä-

kivalta on useimmin naisiin kohdistuvaa ja että sitä todistaa tai sen kohteena ovat myös lapset. Raaimpiin väkivallan tekoihin syllistyy useimmiten perheen isä (Eskonen 2005). Rajaus ei tarkoita sitä, että perheissä tapahtuva väkivalta kohdistuisi ymmärrykseni mukana vain naisiin ja lapsiin ja tekijänä olisi aina mies. Väkivallan moninaisen luonteen vuoksi nostan rajauksen avulla esille vainon sukupuolittuneisuuden; 8–31 % naisista ja 2–13 % miehistä kokee vainoa elämänsä aikana (Spizberg & Cupach 2007.)

Tein tutkimussuunnitelmaa noin vuoden ajan; suunnitelma hyväksyttiin syksyllä 2013. Suunnitelman työstäminen riittävän pitkään oli tärkeää, jotta pystyin toteuttamaan haastattelut riittävän neutraalilla ja avoimella asenteella. Mielessäni olivat sekä uhrien kertomukset kohtaamistaan viranomaiskontakteista että keskustelufoorumeilla julkaistut kriittiset puheenvuorot isien sivuuttamisesta eron jälkeisissä tilanteissa. Pohdin myös omaa työkokemustani lastenvalvojan työstä, jossa vanhempien erilaiset kertomukset samasta tilanteesta olivat yleisiä.

Haastattelut ajoittuivat 2013 vuoden lopun ja 2014 kevään välille. Tein kaksi haastattelua ennen vainoon liittyvän lain voimaantuloa (1.1.2014). Valitsin haastateltavat amatillisen seminaarin osallistujaluettelosta, ja sovin toteutuksesta sähköpostitse. Yksi haastateltava lupautui tutkimukseen seminaarin yhteydessä käydyn taukokeskustelun aikana. Lähetin haastateltaville saatekirjeen, jossa kerroin tutkimuksesta (liite 2). Mikäli haastateltava suostui tutkimukseen, lähetin hänelle tausta-aineiston ja haastattelun alustavan teeman viimeistään viikkoa ennen haastattelun ajankohtaa.

Haastattelujen aloittaminen oli innostava ja jännittävä vaihe tutkimusprosessissa. Lastenvalvojat olivat työssään kiireisiä mutta osallistuivat kiireestä huolimatta mielellään tutkimukseen. Sain kiitosta siitä, että olin valinnut tutkimuksen aihepiiriksi lastenvalvojan työn. Haastattelut kestivät keskimäärin 1,5 tuntia. Tein haastatteluja noin kerran kuukaudessa. Nauhoitin haastattelut kahdella nauhurilla. Tallensin sekä nauhoitetun että litteroidun aineiston kahdelle eri tiedostolle. Haastattelun teemarunko on tutkimuksen liitteenä (liite 3).

Litteroin haastattelut mahdollisimman pian. Kirjoitin haastattelut santatarkasti, mutta en merkinnyt esimerkiksi taukojen pituutta. Muutamissa kohdissa kirjoitin huokauksen tai naurahduksen. Poistin raporttiin sisällytyistä lainauksista joitakin peräkkäisiä tuki-

sanoja silloin, kun sanoilla ei ollut mielestäni sisällön suhteen merkitystä. Tutkimukseen sisällytetyt haastattelut olen merkinnyt omalla koodilla siten, että saman haastattelun lainaukset ovat aina samalla numerolla. Tukisanojen poistolla sain tekstiä selkeämmäksi ja helpommin luettavaksi. Vaikka litterointi oli tutkimuksen työvaiheena aikaa vievä ja kohtuullisen mekaaninen vaihe, tuki se seuraavan haastattelun suorittamista aineistoon perehtymistä ja analyysiä.

Haastateltavat kuvasivat tilanteita todellisiksi ja tutuiksi. Haastateltavat kommentoivat tapauskuvauksia realistisiksi ja sellaisiksi, joita he kohtaavat työssään. Esimerkkien kaltaiset tilanteet eivät kuitenkaan muodosta työn pääsisältöä ja ovat tapausmäärissä pieniä, mutta työn vaativuuden ja ajankäytön osalta esimerkiksi perheiden tilanteet koettiin vaativina.

Yllättävän usein esiintyviä, ei ihan harvinaisia niin kun isossa määrässä. Niin, eihän nämä tietenkään, et ei toki voi sanoa, et valtaosa olisi tämän tyyppisiä, mutta kyllä niitä yllättävän paljon tulee semmoisia tosi haasteellisia tilanteita vastaan. Ei ne ihan harvinaisiakaan ole. H3

Haastattelutilanteiden vuorovaikutus oli avointa. Joidenkuiden kanssa vuorovaikutus oli hieman muodollista; joidenkuiden kanssa vuorovaikutus tuntui jopa tutulta. Jokaisessa haastattelussa tunnelma oli ystävällinen ja aito. Pyrin haastattelussa siihen, että tutkimustilanne olisi haastateltavien kannalta mahdollisimman luonteva sekä heitä kunnioittava ja arvostava. Pyrin asettumaan tilanteeseen mahdollisimman avoimena ja herkkänä kysymään, kuulemaan ja kuuntelemaan (Eronen 2012, 55). Työkokemukseni lastenvalvojan työtehtävistä auttoi keskustelun aloittamisessa (Lindqvist 2009). Haastateltavat tuottivat ammatillista tietoa lastenvalvojien työkäytänteistä, yhteistyökysymyksistä, organisaation tilanteesta ja omista valinnoistaan asiakasprosesseissa. Vaikka ammattikuntaa ohjaa sama lainsäädäntö, toivat työntekijät vahvasti esille sen, että lastenvalvojien työtä tehdään erilaisista lähtökohdista käsin.

Koska tutkimuskysymys sisälsi kysymyksen tunnistamisesta ja tulkinnasta, en voinut tapausten kohdalla puhua itse väkivallasta ja vainosta, vaan jätin tulkinnan haastateltavalle. Asetelma rajoitti jonkin verran omaa keskusteluani; en esimerkiksi tuonut esille vainoa tai väkivaltaa käsitteinä, ellei haastateltava ensin maininnut niistä. Haastatteluja tehdessäni huomasin ajattelevani paitsi tutkimuksen aihepiiriä myös sitä, miltä tuntuisi olla asiakkaana vastaanotolla ja kertoa eroon liittyvästä väkivallasta. Minkälaisen koh-

taamistilanteen työntekijä loisi ja uskaltaisinko ottaa asioita puheeksi, jos omassa erosani olisi ollut väkivaltaa ja tekijä olisi mahdollisesti läsnä samassa neuvottelussa?

Arvioin haastattelujen määrää koko aineistonkeruun ajan. Toteutin tutkimussuunnitelman mukaisesti kuusi haastattelua. Kuudesta haastattelusta koostui aineistoa 9 tuntia 20 minuuttia, litteroituna (1,15 riviväli) 142 liuskaa. Koska aineisto oli monipuolinen ja rikas, päädyin ohjauskeskustelun perusteella rajaamaan haastattelujen määrän alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Lastenvalvojen työhön liittyvä orientaatio ja tausta-ajattelu alkoivat hahmottua kuuden haastattelun jälkeen, mutta toisaalta haastatteluissa tuli informaatiota, josta olisi ollut kiinnostavaa saada lisää tietoa. Rajaaminen osoittautui raportointivaiheessa hyväksi ratkaisuksi.

Taulukossa 1 on koottuna haastatteluun osallistuneiden lastenvalvojen ja heidän työpaikkaansa liittyviä taustatietoja. En tavoitellut haastatteluilla alueellista edustavuutta, mutta rajasin oman seutukunnan työntekijät haastattelujen ulkopuolelle. Haastateltavat edustavat melko pieniä tai keskisuuria kuntia. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lastenvalvojat olivat taustaltaan sosiaalityöntekijöitä. Juristikoulutuksen saaneita työntekijöitä ei haastatteluihin valikoitunut.

Tehtävä	Asukasluku	Koulutus	Lv työkokemus	Organisaatio
Lastenvalvoja	90 000	sosiaalityö	3 vuotta	perhepalvelut
Lastenvalvoja	36 000	sosiaalityö	8	lastensuojelu/ sosiaalityö
Lastenvalvoja	120 000	sosiaalityö	3	perhepalvelut
Lastenvalvoja	17 000	sosiaalityö	4	lastensuojelu/ sosiaalityö
Sosiaalityöntekijä- lastenvalvoja	100 000	sosiaalityö	6	lastensuojelu/ sosiaalityö
Sosiaalityöntekijä- lastenvalvoja	10 000	sosiaalityö	11	lastensuojelu

TAULUKKO 1. Lastenvalvojen ammatillinen tausta ja työn organisointi

Lastenvalvojen työ oli tutkimuskunnissa organisoitu kahdella tavalla. Yksi tapa oli sijoittaa tehtävät osaksi sosiaalityön ja perhepalveluiden organisaatiota, johon kuuluivat myös lastensuojelun palvelut. Näissä organisaatioissa kolme haastateltavaa oli kunnansa ainoita lastenvalvoja, jolloin työyhteisö muodostui perhepalveluista ja lastensuojelusta. Toisena käytäntönä oli, että tehtävät sijoitettiin erilliseen perheoikeudelliseen yksikköön. Organisaatioon saattoi kuulua myös lastensuojelu, mutta varsinaisesti lastenvalvojat toimivat omana yksikkönään. Yksi työntekijä työskenteli osa-aikaisesti lastenvalvojan tehtävien lisäksi lastensuojelussa, ja kahden virkanimikkeenä oli sosiaalityöntekijä-lastenvalvoja mutta työ painottui lastenvalvojan työhön. Osa kunnista tuotti palvelua seudullisesti, jolloin asukaslukumäärä on merkattu yhteistoiminta-alueen mukaisesti. Kahdessa kunnassa asiakaskunta muodostui yhteistoiminta-alueen puitteissa usean kunnan asukkaista. Haastateltavien työkokemukset lastenvalvontatyöstä sijoittuivat 3–10 vuoden välille, ja sosiaalityöhön liittyvää työkokemusta kaikilla oli yli kymmenen vuoden ajalta.

3.3 Tutkimuksen metodiset ja eettiset ratkaisut

Tutkimuksen analyysi pohjautuu aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysi merkitsee tässä tutkimuksessa kuunneltujen haastattelunauhoitteiden ja litteroitujen tekstiaineistojen tiivistystä, luokittelua ja käsittelyä (Nikander 2010; Tuomi & Sarajärvi 2013), joiden avulla pyrin etsimään ja tulkitsemaan aineistosta tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä näkökulmia, teemoja ja merkityksiä (Hämäläinen 1987, 34). Analyysiä ovat ohjanneet tutkimuskysymysten lisäksi omat oletukseni, valintani ja aihepiiriin liittyvä teoreettinen ymmärrykseni (Salo 2015, 172–186).

Tutkimuksessani yhdistyvät kaksi aihepiiriä, joita molempia on Suomessa tutkittu vähän: lastenvalvojen työ sekä eron jälkeinen väkivalta ja vaino. Samassa tutkimuksessa ei aiheita ole tietääkseni Suomessa aiemmin tutkittu. Aihepiirien marginaalisuus ja niiden yhdistäminen on ollut vaativaa. Olen pohtinut ja arvioinut tutkimusasetelman ja tutkimuskysymyksen mielekkyyttä, teoreettisten lähtökohtien soveltuvuutta sekä haastattelujen pohjalta tehtävien tulkintojen oikeutuksia. Myös sosiaalityön asema herätti kysymyksiä. Pohdin, minkälaiseen keskusteluun pystyn sosiaalityöhön sijoittamalla tutkimuksellani osallistumaan, kun lastenvalvojen työ sisältää paljon myös juridi-

sia kysymyksiä. Epävarmuus motivoi kirjoittamaan. (Häkkinen & Salasuo 2015, 14.) Työn edetessä sosiaalityön merkitys sopimuspalvelutyössä vahvistui (Leiz-Spiz 2003).

Vaikka tutkimuksessa korostuu aineiston perusteella viranomaisten näkökulma, on siinä lisäksi vainon ja väkivallan uhrien, lasten ja väkivallan tekijöiden näkökulmat. Eri-laiset näkökulmat muodostavat analyysin kehysten ja ovat ohjanneet kirjoittamista ja lukutapaani (kuvio 2). Kuviossa 2 tuon esille näkökulmia, jotka risteilevät lastenvalvoji-en *ammattillisessa katseessa* väkivallan ja vainon tilanteissa. Kehys kuvaa aineiston lu-kutapaani, mutta se tuo esille myös lastenvalvojen työn moninaiset vaatimukset. Tut-kimuskysymysten ja aineiston vuoksi tekstissä painottuu viranomaisen näkökulma. Kaikki näkökulmat eivät tule esille suorana puheena vaan tekemineni valintojen, ana-lyysin ja kirjoittamisen kautta (mm. Granfelt 1998, Husso 2003).

KUVIO 2. Aineiston analyysiä ohjanneet näkökulmat

Lastenvalvojen työorientaatioon kuuluu, että he pyrkivät perheenjäsenten erilaisten näkökulmien kuulemiseen ja muodostamaan niiden perusteella oman käsityksensä asiasta. Väkivalta- ja vainotilanteissa osapuolten näkökulmat poikkeavat merkittävästi toisistaan eikä erotilanteesta todennäköisesti ole helposti löydettävissä yhtä, yhteisesti jaettavaa tarinaa, vaikka ne olisivat kertojalleen tosia.

Tutkimuksen analyysi on rakentunut aineiston, tutkijakollegojen, haastateltavien, kirjojen ja omien pohdintojen vuoropuheluna. Rytmii ja suunta ovat vaihdelleet. (Laitinen 2004, 85–88; Högbacka & Aaltonen 2015, 20.) Aihoiden sekavuus aiheutti paikoitellen epävarmuutta, kun metodikirjallisuudesta en löytänyt kuvauksia siitä, mitä olin aineistoni kanssa tehnyt tai mitä halusin tehdä. Epävarmuuden hetkillä mielessäni oli Leena Eräsaaren luennolla antama oivallinen ohje: ”Sinun tulee päättää, mitä aineistoltasi kysyt; ei tulokset aineistosta itsekseen nouse.” Työtä ohjanneen professori Merja Laitisen rohkaisu ja tuki auttoi tarkastelemaan aineistoa kunnioittavan kriittisesti.

Vaikka prosessista on vaikea kuvata selkeitä vaiheita tai aikamääreitä, hahmotan analyysin rakentumisessa ajallisesti mutta myös toiminnallisesti väljästi neljä päävaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa luin litteroidun aineiston kokonaisuudessaan läpi useampaan kertaan avoimen koodauksen avulla. Alleviivasin ja merkitsin sivujen reunaan yhdellä tai kahdella sanalla käsitteitä ja teemoja, jotka tuntuivat mielekkäiltä tutkimuskysymyksen kannalta. (Laitinen 2004, 87.) Lukutapa oli väljä mutta vaati keskittymistä, jotta keskustelujen teemat ja niiden painotukset hahmottuivat. Aiemmin tekemäni litterointi ja aineiston kuunteleminen pohjustivat tätä vaihetta.

Toisessa vaiheessa valitsin merkintöjen pohjalta tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä teemoja ja yhdistin niihin kontekstin, jossa teema nousi esille. Teemat mukailivat haastattelurungon kysymyksiä. Tein teemoja esimerkiksi työntekijän taustasta, organisaatiosta, työtä ohjaavista lähtökohdista, kehittämiskohteista, asiakasratkaisuista ja yhteistyöstä. Teemoja muodostui yhteensä kaksitoista. Sijoitin joitakin haastattelukatkelmia kahteen teemaan, mikäli katkelma sisälsi esimerkiksi useamman teeman (ks. Salo 2015, 179).

Kolmannessa vaiheessa luin aineistoa aluksi uhrin kokemuksen ja sitten lapsen suojaamisen näkökulmista. Tutkimuksen lähtökohtana ollut motiivi edistää uhrien ja lasten avun saamista ohjasi lukemistani. Tutkimuskysymys keskittyi kuitenkin työntekijöiden näkökulmaan, minkä vuoksi tarkensin lukutapaani viranomaistoiminnan ja järjestelmän näkökulmaan. Tein kolmannessa vaiheessa käsitekartta-aihoita, joihin hahmottelin lukukertojen pohjalta teemoja, joiden perusteella aloin luomaan raportin sisältöä.

Olin jo aiemmin huomannut, etteivät väkivalta ja vaino nousseet tausta-aineistosta huolimatta juurikaan esille. Isän oikeudet, isän merkitys lapsen elämässä eron jälkeen, sovittelu sekä vieraannuttaminen nostettiin keskusteluissa odottamaani vahvemmin esille. Luin aineistoa vielä kertaalleen isyyden ja yhteisen vanhemmuuspuheen näkökulmista, ja hahmottelin analyysille kehyksen (kuvio 2). Kehyksen avulla tarkastelunäkökulmat tulivat näkyviksi, ja sen avulla jäsensin myös raportin kirjoittamista. (Ronkainen & Pehkonen & Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2013, 124). Kehyksestä huolimatta analyysin tekeminen oli vaikeaa. Tunnistin sen, että vaikka väkivalta tai vaino eivät olleet käsitteinä juuri keskusteluissa esillä, aineistossa keskusteltiin kuitenkin lasten suojaamisesta, peloista, riskeistä ja yhteistyöstä. Palasin tutkimuskysymyksen äärelle, ja kysyin: mitä muuta löytyy, jos ei löydy vainoa ja väkivaltaa?

Raportin loppuvaiheessa suuntasin analyysiä yhä enemmän työntekijän näkökulmaan. Tarkastelin aineistosta sävyjä, tunnelmia ja sanojen takana olevia merkityksiä (Laitinen 2004; Hurtig 2013). Vaihe oli jonkinasteista luopumista uhreista ja lapsista sekä tekijöistä. Nämä näkökulmat ovat olleet työn taustalla omassa mielessäni, ja niiden pohjalta rakensin tutkimuskehyksen, mutta ne eivät kuitenkaan olleet tutkimuksen aineistoa eivätkä suoranaisesti tutkimuksen pääkysymyksiäkään. Luvuvaiheiden ja kirjoittamisen tuloksena empiirinen osuus jäsenyi tulosluvuiksi joissa tarkastelin erikseen lastenvalvojien tulkintoja, työkäytäntöjä ja asiakastyön ratkaisuja väkivaltaa tai vainoa sisältävissä eroissa. Otin edelleen huomioon uhrin, lapsen ja tekijän näkökulmat.

Vaikka tutkimukseni kohderyhmänä ovat viranomaiset ja heidän työnsä, on tutkimuksen aihe ammatillisesti lähes vaiettu. Eron jälkeinen väkivalta ja erityisesti vaino on aihepiiri, josta ei lastenvalvojien työssä juuri julkisesti keskustella, vaikka ilmiötasolla lastenvalvojat tunnistivat esimerkkien pohjalta tapauksia omista asiakasperheistään. Väkivalta ja erityisesti naiseen kohdistuva väkivalta ei käsitteenä eikä näkökulmana tule keskusteluissa esille. Työssä korostetaan puolueettomuutta, vanhempien tasa-arvoisuutta ja isän merkitystä, kun taas väkivalta sivuutetaan ikään kuin puolueettomuuden ja tasa-arvon vastaparina (esim. Laitinen 2009, 5–15.) Kun auttamistyötä tarkastellaan instituution näkökulmasta, korostuu siinä järjestelmäkeskeisyys, hallinto, lainmukaisuus, yhtäläisyys ja määrämuodot.

Tutkimukseni on vaatinut eettisten kysymysten tarkastelua koko tutkimusprosessin ajan. Asetelma tunnistamisen tutkimisesta oli vaikea. Kuinka tutkia eettisesti aihetta, jota en voinut sanoa ääneen mutta jonka tiesin olevan olemassa ja jonka tunnistamiseen liittyi ainakin uhrien kertomusten perusteella ongelmia? Oma aiempi työhistoriani lastenvalvojana toi tutkimusprosessiin kollegiaalisuutta. Koin kuuluvani samaan ammatilliseen yhteisöön ja ymmärsin työn orientaation ja reunaehdoja. Asemani oli tutkija, mutta myös kollega (esim. Hurtig 2013.)

Tunnistamisen tutkiminen ja kuvitteellisten tapausten pohjalta tehty haastattelu edellytti kykyä asettua haastateltavien asemaan. Teemahaastattelun lähtökohtana on etsiä haastateltavan kokemuksia, merkityksiä ja tulkintoja, ei niinkään todellisia tapahtumia (Salasuo 2015, 186–187). Tutkimuksen osallistujat olivat työssään kiireisiä mutta silti pitivät tutkimukseen osallistumista tärkeänä. Koin osallistumisen tapana vaikuttaa lastenvalvojien työn kehittämiseen. Osallistuminen ja vaikuttaminen tuli toteuttaa eettisesti hyvin. Tunnistamisen kysymyksen liittyvän eettisen pulman ratkaisin mielessäni niin, että olin aidosti kiinnostunut siitä, *mitä lastenvalvojat esimerkkitalanteissa näkevät ja miten he niissä toimivat*. Korostin sitä, että vaikka esitin tapauskuvauksiin ja teemoihin liittyviä kysymyksiä, tilanteisiin ei ollut mielessäni yhtä oikeaa tapaa vastata. Ymmärsin myös, että oikeissa tilanteissa ratkaisuja olisi mietitty todennäköisesti laajemmin kuin esittämässäni kuvitteellisissa tilanteissa. Pidin myös mielessäni sen, että tutkimukseni aihepiiri oli lastenvalvojien työssä olemassa mutta työhön liittyi paljon tavallisiin eroihin liittyviä kriisejä. Vaikka vaino ja eron jälkeinen väkivalta olivat itselleni keskeisiä teemoja sekä työssä että tutkimuksessa, olivat teemat lastenvalvojille kohtuullisen pieniä kysymyksiä. Myös vainoon liittyvän lain voimaantulo oli aineistonkeruun aikana vielä uusi asia.

Tutkimuksen tekemiseen liittyy ymmärtäminen (esim. Laitinen 2004). Olen pyrkinyt ymmärtämään lastenvalvojien työn toimintakontekstia, organisaatioita ja työntekijöiden lähtökohtia. Olen pyrkinyt ymmärtämään myös uhrien, lasten ja tekijöiden näkökulmia. Ymmärtämisen rinnalle tulee nostaa myös kriittisiä kysymyksiä ja pohdintoja. Kriittisyys voi herättää epäilyjä tutkimuksen lähtökohdista, menetelmistä ja tuloksista. Kriittikkiin voivat osallistua tiedeyhteisön lisäksi ammatilliset toimijat tai keskustelupals-

tojen osallistujat. Silti pidän tärkeänä, että vaikeista asioista tulee kirjoittaa ja niihin tulee ottaa kantaa (Häkkinen & Salasuo 2015,15; Hurtig & Laitinen 2002).

Kriittisyys ei tarkoita tässä tutkimuksessa kritiikkiä yhtä yksittäistä ratkaisua tai työntekijää kohtaan. Näen teemojen esille nostamisen yleisinä, ammattikuntaa kokonaisuudessa koskevinä kysymyksinä. Yksittäinen työntekijä voi toimia eri tavalla kuin naapurikunnan kollega, mutta kysymys on ammatillisista orientaatioista ja ratkaisuista. Mikä merkitys ammatillisissa keskusteluissa ja käytännöissä annetaan erotilanteessa esiin nousevalle väkivallalle, lapsen ja uhrin suojaamiselle ja tekijän auttamiselle? Kenen vastuulla ratkaisut, toimintakäytäntöjen kehittäminen ja puuttuminen ovat eron jälkeisissä tilanteissa, kun vanhempien odotetaan toimivan lapsen kannalta turvallisesti, mutta todellisuudessa turvallisuuteen liittyy riskejä ja pulmia? Pysin kritiikillä edesauttamaan väkivallan tunnistamista, palvelujen saamista ja lastenvalvojien työresurssien tarkistamista niin, että lastenvalvojilla on mahdollisuus tehdä väkivallan ennaltaehkäisytyötä vahvoilla ammatillisilla käytännöillä.

Olen tavoittanut haastateltavat ammatillisen seminaarin osallistujalistan kautta. En mainitse raportissa seminaarin tietoja, enkä haastateltavien paikkakuntia. Lainauksista olen poistanut murre sanat anonyymiyden varmistamiseksi, ja kuvaan taustatiedot yleisellä tasolla niin, ettei haastateltavia pysty tunnistamaan.

Olen merkinnyt jokaisen haastateltavan omalla numerolla. Numerointi näkyy myös jokaisessa sitaatissa. Lainausten määrät eivät jakaudu tasaisesti haastateltavien kesken; jokaisella haastattelulla on silti ollut erittäin suuri merkitys tutkimuksen toteutuksessa. Lainausten avulla pyrin nostamaan esille kokonaisuuden kannalta keskeisiä seikkoja. Käytän paljon lainauksia aineiston pienuuden vuoksi; yritän tuoda esille tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä näkökulmia, koska kovin yleistä tai yleistettävää ei tämän aineiston perusteella juurikaan voi tehdä. Joihinkin kohtiin olisi ollut useita vaihtoehtoja, jolloin jouduin karsimaan määrää työn rajaamiseksi. Karsimisesta huolimatta lainauksia jäi paljon, mutta pidän jokaista tärkeänä.

Pohdin tutkimushaastattelujen aikana alustavan analyysin palauttamista haastateltaville kommentoitavaksi. Tutkimusprosessi kesti lopussa ajallisesti niin pitkään, että päätin luopua alustavasta suunnitelmasta.

4 Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tunnistaminen sopimuspalveluissa

4.1 Eron jälkeisen väkivallan ja vainon huomioiminen ajanvaraus- ja vastaanottokäytännöissä

Suomi on ratifioinut Euroopan neuvoston yleissopimuksen koskien naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimusta kutsutaan myös Istanbulin sopimukseksi, ja se astui voimaan 1.8.2015. Sopimuksen 31 artikla edellyttää, että lasten tapaamis- ja huoltosopimuksissa on huomioitava mahdollinen väkivalta eivätkä tapaamiskäytäntönsä saa altistaa väkivallalle tai jatkaa uhrin tai lapsen kokemaa väkivaltaa (Törmä & Pentikäinen 2016, 32). Vainon ja väkivallan uhrien kertomusten perusteella väkivallan intiimiä läsnäoloa ei ole huomioitu riittävästi sopimusneuvottelutilanteissa (Uusivuori 2011; Törmä & Pentikäinen 2016, 39), ja siten artikla on erittäin keskeinen uhrien ja lasten turvallisuuden lisäämiseksi. Käytännössä väkivallan ja vainon uhrin voivat joutua odottamaan samassa odotustilassa ja neuvottelemaan lapsen liittyvistä asioista pienessä toimistohuoneessa yhdessä väkivallan tekijän kanssa. Tilanteet mahdollistavat väkivallan ja vainon jatkumisen avoimena tai piilossa olevina, vain uhrille avautuvina vainotekoina. (Uusivuori 2011.)

Väkivallan uhrien tilanteen parantamiseksi Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) julkaisi lastenvalvojille suunnatun opaskirjan väkivallan kartoittamiseen ja väkivaltilanteiden työskentelyyn osana naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmaa syyskuussa 2013. Opaskirjassa kuvataan väkivaltailmiötä ja väkivallan seurauksia ja annetaan lastenvalvojille ohjeita väkivallan puheeksi ottoon ja väkivallan kartoitukseen sopimusneuvottelutilanteissa. Kirjassa korostetaan työntekijän aktiivista roolia väkivallan selvittämisessä. (Karhuvaara ym. 2013). Yhtenä käytännön toimenpiteenä opaskirjassa esitetään, että väkivalta tulee selvittää jo ennen ensimmäistä tapaamista ajanvarauksen yhteydessä. Selvityksen avulla varmistetaan, voivatko vanhemmat tavata työntekijää samaan aikaan ja onko yhteinen sopiminen ylipäätään mahdollista vai tarvitaanko työparityöskentelyä tai erilisiä tapaamisaikoja. Etukäteiselvityksessä väkivallan uhrille tehdään riskikartoitus ja kerrotaan, että selvitystyössä arvioidaan myös väkivallan mahdollinen vaikutus tapaamiskäytäntöihin. (Karhuvaara ym. 2013, 52–53.) Kartoituksen tekemiseen on kehitetty väkivallanseulontalomakkeita. Lomakkeet on suunnat-

tu esimerkiksi terveydenhuollon ja neuvolan käyttöön, ja ne soveltuvat hyvin myös sopimuspalvelutyöhön (THL 2016a).

Tutkimukseen osallistuneissa kunnissa oli käytössä sekä keskitettyä ajanvarausta että työntekijän kautta meneviä ajanvarauksia. Suurempien kuntien osalta ajanvaraus oli keskitetty, jolloin asiakkaat ohjautuivat työntekijälle esimerkiksi toimistosihteerin kautta. Ajanvarauksen yhteydessä monessa kunnassa oli tapana lähettää asiakkaalle etukäteisinformaatiota (ks. Antikainen 2007, 94), esimerkiksi Vanhemman opasta (Ensi- ja turvakotien litto), johon vanhempien toivottiin perehtyvän ennen sopimusneuvottelua. Informaation lähettämisen tavoitteena oli selkeyttää huoltoon, tapaamisiin ja elatukseen liittyviä käsitteitä ja käytäntöjä vanhemmille.

Keskitettyä ajanvarausjärjestelmää pidettiin hyvänä, koska työtehtävät jakaantuivat kaikille tasaisesti ja asiakas sai aina ensimmäisen asiaa koskevan vapaan ajan. Ajanvaraukset pohjautuivat työtehtävien mukaisiin moduuleihin; ensimmäiseen sopimustilanteeseen varattiin enemmän aikaa kuin esimerkiksi jatkosopimukseen tai isyyden selvittämiseen. Keskitetyn ajanvarauksen etuna oli joustavuus, mutta sen osalta pulmaksi nousi etukäteistiedon puute, kun työntekijälle ei välttämättä välittynyt esimerkiksi tietoa perheen väkivaltatilanteesta.

Eihän me tiedetä niistä taustoista, et vanhemmat itse varaa sen ajan ja se on sitten mitä tässä ilmenee. H5

Pienemmissä kunnissa työntekijät vastasivat itse omasta ajanvarauksestaan. Työntekijä pystyi arvioimaan tilannetta itse oman tiedon ja kokemuksen pohjalta opaskirjan suositamalla tavalla. Varsinaisia seulakysymyksiä ei ollut missään kunnassa käytössä, eikä väkivallan olemassaoloa järjestelmällisesti kartoitettu.

Istanbulin sopimuksen ratifiointin myötä ja lastenvalvojille suunnatun opaskirjan suositusten pohjalta yhteistapaamisten riskit tulisi arvioida nykykäytäntöä huolellisemmin jo ajanvarauskäytännöissä. Ajanvarauksen yhteydessä tehtävän seulan tai kartoituksen rooli on uhrin suojaamisen kannalta tärkeää silloin, kun eroon liittyy väkivaltaa tai vainoa. Väkivallantekijän kohtaaminen esimerkiksi matkalla tai odotustilassa voi olla uhrille erittäin kuormittavaa ja pelottavaa, tai asiointitilanne voi kärjistyä myös väkivallaksi ja mitätöidä aiemmat turvallisuutta lisänneet toimenpiteet. Vaikka järjestelmällistä

väkivallan seulontaa ei tehty, kertoivat lastenvalvojat väkivallan tulevan ajanvarauksen yhteydessä esille useimmiten silloin, kun uhri toivoo pääsyä vastaanotolle yksin.

H3: Kyllä me sanotaan, että sopimuksia ei voi tehdä yksin, että kyllä me yleensä suositellaan, että ovat aina yhtä aikaa paikalla. Että saman kuulee sitten kumpikin. Mutta, kun ajattelee kriisitilannettakin, siinä on hyvä, että kumpikin saa hieman puhua ilman, että toinen on paikalla. Riitaa tulee kuitenkin. Toki joskus ihan äärimäiset, et jos vanhemmat kerta kaikkiaan kertoo, että he ei voi olla yhtä aikaa ja siitä ei tule mitään, niin kyllä se hyvin tarkkaan harkitaan, et kyllä siinä sitten jotain väkivaltaa on taustalla tai jotain valtavan suurta ahdistusta täytyy olla.

Lastenvalvojat korostavat lainmukaisesti vanhempien yhteistyötä lapsen asioiden hoidossa; auttamisjärjestelmissä puhutaan myös yhteistyövanhemmuudesta. Työn lähtökohtana ja THL:n julkaiseman opaskirjankin suosituksena vanhempien kuitenkin odotetaan tulevan vastaanotolle yhdessä (THL 2013). Tämän aineiston osalta lastenvalvojat arvioivat ensimmäiseksi vanhempien kykyä yhteistyöhön yhteisen vastaanottotapaamisen perusteella.

Vaikka työntekijät pitivät yhteistapaamista ensisijaisena käytäntönä, oli jokaisessa kunnassa mahdollisuus myös vanhemman yksittäisiin tapaamisiin silloin, kun uhri koki suurta ahdistusta tai pelkoa tai väkivalta oli muutoin työntekijän tiedossa. Vanhempien tapaaminen erikseen vie sopimuspalveluissa enemmän työaikaa, mutta se mahdollistaa myös erilaisten näkemysten aidomman kuulemisen sekä väkivallan uhrin turvallisuuden huomioimisen. Yhteistapaamisten pulmana väkivallan uhrin kannalta voi olla pelko tapaamisen ja/tai sopimuksen sisällön turvallisuudesta. Sopimustilanne voi olla aito ja hyväntahtoinen tilanne lapsen asioiden sopimiseksi, mutta tilanne voi olla myös areena, jossa tekijä ei puhu tilanteesta totta ja vähättelee omaa väkivaltaisuuttaan. Tekijä voi myös hyödyntää tapaamisessa uhkailun, kontrollin, väkivallan ja vainon jatkumisen teoilla, jotka eivät kaikki näyttäydy ulkopuolisille väkivaltaisina tai uhkaavina (Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016 a; Nikupeteri 2016 b). Onkin suositeltu, ettei selkeissä vainotilanteissa järjestettäisi yhteistapaamisia (Farnham & Henley 2013; Farnham 2015).

Sopimukset tehtiin pääsääntöisesti yhden tapaamisen perusteella, mutta kaikissa kunnissa sopimusneuvotteluun oli mahdollista varata tarvittaessa useampia tapaamiskertoja. Yhden kunnan käytäntönä oli varata sopimusneuvotteluun aina kaksi kertaa. En-

simmainen kerta pohjusti sopimusta, ja varsinainen sopimusasiakirja tehtiin toisen tapaamisen aikana. Työkäytännön myötä sopimuksista oli tullut aiempaa toimivampia.

Lastenvalvojien työssä sopimuksellisuus on vahva lähtökohta. Asiantuntijasovittelusta tehdyn raportin perustella 16 % sovittelijoista toimi perustyönään lastenvalvojina. (OM 2016, 23.) Yhteisen, kaikkien hyväksymän näkemyksen löytäminen erotilanteen kriisissä on haastavaa niin sanotussa tavallisessakin erotilanteessa, mutta erityisen haasteelliseksi näkökulma muodostuu väkivaltaa sisältäneissä eroissa. Antikainen (2007) on todennut lastenvalvojien tunnistavan eron liittyvän kriisiin, mutta kriisin tai erimielisyyden työskentely ohjattiin perheneuvolaan tai lastensuojeluun (Antikainen 2007). Tämän tutkimuksen aineiston perusteella työntekijöillä oli Antikaisen tutkimusta paremmat mahdollisuudet toimia sopimusneuvotteluissa myös perheessä olevan kriisin näkökulmasta sekä sopimusneuvottelujen määrän että työntekijöiden saamien sovittelukoulutusten myötä.

Sopimusneuvotteluissa oli käytössä vahva sovittelun elementti. Sovittelu on erinomainen lähtökohta niihin tilanteisiin, joissa sopimuksen tekijät ovat tasavertaisia ja sopimuksen sisältö määrittyy soviteltaviksi soveltuviin kysymyksiin. Tärkeää on kuitenkin tiedostaa, että väkivalta ja vaino voivat jatkua eron jälkeen lapsen kautta esimerkiksi jatkuvina sovitteluyrityksinä, neuvotteluina tai oikeusistuntoina.

Vanhemmille toki yrittää aina sitä sanoa, että he eivät ole oikeudessa. Kun vanhemmat puhuu joskus jopa, et se ex-puoliso, et se vastapuoli on sitä mieltä. Tavallaan tällästä käsitteistöä oikeudesta tulee, silloin sitä yrittää oikaista, et tavoite olisi, et he ois kumpikin samalla puolella, tai sen lapsen puolella. Ikkään kuin neuvoteltais siten, et ei olisi sitä vastakkain asettelua. Se on joskus vaikee hahmottaa. Hirveen helposti keskustelu on semmonen riitaisa tilanne niin lähtee siihen toinen toisensa syytelyyn ja vähän semmoseen niiku todisteluun. He työntekijälle todistelisi mielellään, et tuokin silloin sano sitä ja tuo silloin sano tai teki tätä. Kyllä siinä aika nopeesti joutuu sen oikaisun tekemään, et nyt ei tällainen tapa johda mihinkään, että ollaan etsimässä sopua ja ratkaisua. H3

Sovinnollisuuden ja sopimuksellisuuden lähtökohta soveltuu sellaisenaan useimpiin eroihin. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa toinen vanhempi on tosiasiallisesti syyllistynyt mahdollisesti väkivaltaan tai vainoon eli rikoksiin, jotka tulee ottaa tapaamiskäytännöissä huomioon ja joihin myös työntekijän tulee instituution edustajana ottaa kantaa. Sopimuksellisuus tai lapsen puolella oleminen ei tarkoita, eikä sen

tule tarkoittaa väkivallan tai vainon sivuuttamista, vaan juurikin kiperien kysymysten esiin nostamista ja niihin puuttumista.

Sopimuspalvelujen ajanvaraus- ja vastaanottokäytännöissä ei tämän aineiston perusteella tunnisteta, eikä arvioida eron jälkeisen väkivallan ja vainon riskiä riittävästi. Arviointia tehdään jossain määrin uhrin pyynnön tai vaatimuksen perusteella, mutta järjestelmällistä kartoitusta ei kaikissa kunnissa tehdä. Myös lastenvalvojille suunnattu opaskirja suosittelee ajanvarauksen yhteydessä tehtävää etukäteiskartoitusta (THL 2013, 53). Väkivallan uhrin asema erotilanteessa voi olla pelokas tai voimavarat voivat olla pitkään jatkuneen kriisin vuoksi vähissä. Järjestelmässä tulee ottaa puheeksi aiempi väkivalta ja arvioida uusiutuvan väkivallan riski myös niissä tilanteissa, joissa uhrilla itsellä ei ole voimavaroja tai hän pelkää.

Istanbulin sopimuksen velvoite on vahva, ja sen perusteella valtion tulisi kehittää palveluita naisiin kohdistuvan väkivallan ja vainon ehkäisemiseksi sekä lasten suojelemiseksi. Työkäytäntöjen tulee huomioida erityistä tukea tarvitsevat perheet aiempaa paremmin. Työn lähtökohdissa painottuu lapsen oikeus molempiin vanhempiin eron jälkeen, mutta keskustelussa väkivalta ja eron jälkeinen vaino voivat jäädä taka-alalle ja jopa kuulematta, ellei kartoitus ole osana alkukeskustelua. Jotta lainsäädännön tavoite turvata lapsen etu ja estää väkivallan jatkuminen toteutuu, tulisi riskien kartoituksen olla järjestelmällistä, jotta perheiden avun saaminen ei olisi sattumanvaraista. Käytössä olevat väkivaltaseulat soveltuisivat sopimuspalveluihin ja mahdollistaisivat tuen tarjoamisen jo erotilanteen varhaisessa vaiheessa.

4.2 Työparikäytännöt ja lastensuojelun asiakkuuden huomioiminen

Tutkimukseen osallistuneet kunnat olivat organisoineet lastenvalvojen työn pääsääntöisesti kahdella tavalla: osana perhepalveluita ja lastensuojelua tai erillisenä perheoikeudellisena yksikkönä. Useimmat lastenvalvojat toivat esille oman toimipisteen organisoitavan myönteisiä puolia. Kaikissa yksiköissä työyhteisön kollegiaalinen tuki ja työparin mahdollisuus nousivat keskeisiksi näkökulmiksi työyhteisön toimivuuden tarkasteluissa. Lastensuojeluun ja perhepalveluihin liittyvän organisaation mielekkyytenä lastenvalvojat korostivat lapsen suojeluun liittyvän työn yhteyttä ja *sosiaalityön työparin mahdollisuutta* osana lastenvalvojan työtä. Työn rajapinnat saattoivat liukua lasten-

suojeluun, ja sopimuspalvelutyö nähtiin selkeästi osana sosiaalityötä. Organisaation tuoma lastensuojelullinen yhteys koettiin sopimusneuvottelua tukevana.

Ja aina saa työparin, jos tarvii. On se sitten lastensuojelun perhetyöntekijä, lastensuojelun sosiaalityöntekijä, sitten nää jotka on lapsiperheiden sosiaalityöntekijä tai lapsiperheiden perhetyöntekijä, niin aina saa kun tarvii työparin kyllä. Et sillai musta tuntuis kauheen vieraalta se ajatus, että ei tietäis esimerkiksi nää lastensuojelun kuviot, et sitä tekisi täysin se puoli pimeenä, et ei tuntisi sitä kuvioo lainkaan. Että tässä on se hyvä puoli, että sitä tulee aina jotenkin se esiin, että onko sitten jotain, mitä pitäisi ottaa huomioon sopimuksia tehtäessä. H4

Seuraava esimerkki on yksiköstä, jossa lastenvalvojat olivat yhdistyneet seudulliseksi palveluksi ja aiemmin yksin työtä tehneistä työntekijöistä muodostui lastenvalvojen työryhmä. Kunnan strategisena ratkaisuna oli ollut säilyttää lastenvalvojen aiemmat virat ja panostaa sopimuspalveluissakin perheitä tukevaan ja ennaltaehkäisevään työhön. Lastenvalvojat muodostivat oman työryhmän, ja se oli sijoitettu kiinteäksi osaksi muita perhepalveluita. Työparin mahdollisuus näyttäytyi luontevana ja arkisena käytäntönä osana ennaltaehkäisevää työtä.

Kun meitä on kolme, niin me aika nopeasti, että jos me koetaan, että perhe tarvitsee jotain enemmän, niin me otetaan toinen työpariksi. H2

Perheoikeudellisesti organisoiduissa yksiköissä, jotka tässä aineistossa koostuivat aineiston suurimmista kunnista, korostettiin toisten *lastenvalvojen* työkokemuksen hyödyntämisen mahdollisuutta. Kollegiaalinen tuki nostettiin esille perheoikeudellisten kysymysten, esimerkiksi yrittäjien elatusavun tai työssä käytettävän tietokoneohjelman tai eroon liittyvän raskaan kuormituksen kohdalla. Tuki kuvastui keskinäisenä konsultaationa, keskusteluna ja raskaiden asiakastapausten jakamisena, ei niinkään asiakastyön työparikäytäntönä. Perheoikeudellisten yksiköiden osalta kaksi haastateltavaa kertoi, ettei heillä ollut juurikaan mahdollista saada työparia muulloin kuin olosuhdeselvitystyöhön olemassa olevista yhteistyösopimuksista huolimatta. Yhteistyötä tehtiin ohjaamalla perheitä perheneuvolan tai lastensuojelun palveluihin, mutta lastenvalvojen käymään sopimusneuvotteluprosessiin työparia ei vastavuoroisesti saanut.

Näin on sovittu. Mutta käytännössä meillä nyt on ollu tän kolmen vuoden aikana, että työparia ei saa lastensuojelusta eikä perheneuvolasta koska ei oo resursseja tarpeeksi. Et periaatteessa kyllä, mutta käytännössä ei. Mut et just tämmöstä perheiden ohjaamista sinne, ja niin et kyllä ne on ihan et ehkä noi olosuhdeselvitykset et lasten tutkimiset ja kuulemiset ja tämmöset, et niissä sitten enempikin. H1

Tieto lastensuojelun asiakkuudesta edesauttoi työparin saamista vaikeaksi koettuihin asiakastilanteisiin. Lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö nähtiin tärkeänä. Käytännössä tiedon välittämiseen ei ollut sovittua järjestelmää tai käytäntöä. Lastenvalvojilla ei ole lähtökohtaisesti oikeutta lukea lastensuojelun asiakirjoja. Poikkeuksena olivat yhdistelmäviroissa työskentelevät lastenvalvojat, jotka lastensuojeluun sijoittuvien virkatehtävien osalta pääsisivät asiakirjoihin, mutta lastenvalvojan tehtäväkuviin eivät oikeudet lastensuojelun asiakkuuden tarkistamiseen tai asiakirjoihin pääsyyn sisälly.

H3: Pääsääntöisesti tehdään yksin, lastensuojelun kanssa on silleen sovittu käytännöt, et jos on selkeesti tiedossa, että perheellä on lastensuojelun asiakkuus.

J: Joo, et jos se on siellä jo olemassa.

H3: Joo, niin silloin aika usein pyydetään se työpari sieltä, et mehän ei muuten saada niitä lastensuojelun tietoja, ei päästä lukemaan tekstejä eikä mitään. Et jotenkin varmistuttais siitä, et sopimukset ei ole sit lapsen edun vastaisia.

J: Tuleeks se yhteistyötarjous sitten sieltä lastensuojelusta päin, vai kysytkö sinä sitten vai miten se menee?

H3: Aika usein kertoo itse, mutta toki joskus se tulee yllätyksenä siinä käynnillä ja silloin sitä työparia ei ole.

J: juu, niin, et se tulee siinä käynnillä sitten.

H3: Ja varmasti joskus se voi jäädä sitten, et se ei tule ilmi.

Tiedonkulkua ja asiakastietoisuutta tuki yhteinen johto, sama toimistotila ja yhteinen organisaatio. Vaikka kysymys on perheoikeudellisesta sopimuksesta, jossa vanhemmat pääsääntöisesti päättävät sopimuksen sisällöt, on lastenvalvojilla tärkeä mahdollisuus työskennellä kiistatilanteissa lasta koskevien huoltien selvittämiseksi ja toimenpiteiden arvioimiseksi jo ennen tuomioistuimessa tehtävää sovittelutyötä.

Lastenvalvojien työn vaativuutta ja raskautta ei ole tuotu riittävästi esille julkisissa, ammatillisissa eikä tutkimuksellisissa keskusteluissa. Työparityöskentely on yleistä lastensuojelutyössä, mutta lastenvalvojat tekevät työtä vaativissa tilanteissa pääosin yksin (vrt. myös Antikainen 2007, 72). Sopimuspalvelutyö on rajattu toimialue, jonka sisältöjä esimerkiksi päättäjien tai muiden organisaation ulkopuolisten toimijoiden voi olla vaikea hahmottaa. Työ voi näyttäytyä sosiaalityön, juridiikan ja toimistotyön sekoituksena. Työ voi kuvastua ulkopuolisille huomattavasti esimerkiksi lastensuojelutyötä kevyempänä työnä. On tärkeää huomata, että lastenvalvojien työ sisältää pääsääntöisesti kriisissä olevien ihmisten auttamista. Työkäytäntönä on tavata molempia vanhempia yhtä aikaa, jolloin tilanteessa on väistämättä paljon ristiriitoja ja työn kuormit-

tavuus on suuri. Pyrkimys tasapuolisuuteen ja puolueettomuuteen lisää ristiriitatilanteissa kuormittavuutta. Kuinka kuulla ja ottaa kantaa mutta myös jaksaa kantaa seuraukset?

Kyllä se on ihan siitä, et miten on väsyne, et nyt jos tartut tuohon niin annat vielä ne kaksi seuraavaa aikaa... Jos kolme uutta eroo, tekee kolmet uudet sopimukset saman päivän aikana ja kun jokaiselle pitää varata aikaa se pari tuntii aikaa ja sit varsinki jos se aika menee niin tiukalle, että et kerkee kirjottamaan, vaan on otettava seuraava niin sitten on päivän lopussa et huh. H1

Työnohjaus tukee vaativaa työtä, mutta vaativissa asiakastilanteissa yksin tehtävä työ kuormittaa. Väsymys ja vaikeista asiakastilanteista nouseva mahdollinen lisätö aiheuttavat tilanteita, joissa vaikeisiin asioihin ei välttämättä väsymyksen vuoksi yksin jaksaa puuttua. Lainsäädännön asettamat normit toki täyttyvät, mutta tilanteissa hukataan ennaltaehkäisyn ja matalan kynnyksen auttamisen mahdollisuudet. Puheeksi ottamisen ja puuttumisen välttäminen sekä riitainen ja työntekijässä huolta herättävä asiakastilanne siirtyvät työntekijän ammattitaidosta riippumatta seuraaviin portaisiin jossa lastenvalvojan tunnistamaa riskiä ei välttämättä tunnisteta eikä siihen puututa.

Lastensuojelun asiakkuuden tarkistus on tärkeä huomioida vanhemmuuteen liittyvien riskien arvioimisessa niin, ettei vahvistettava sopimus ole lapsen edun vastainen. Tutkimuksessa ei tullut esille työssä käytettävien tietokoneohjelmien kautta tulevaa järjestelmää, jolla asiakkuuden olemassaolo olisi voitu välittää tai tieto varmistaa. Väkivaltaan liittyvät puheeksi ottamisen ja riskien tunnistamisen kysymykset ovat yksi osa lastenvalvojen työtä, johon jokaisella työntekijällä tulisi olla riittävät valmiudet. Lisäksi tulisi turvata riittävät konsultaatio- ja tukimahdollisuudet toimipaikka- tai seutukunta-kohtaisesti alueesta riippuen. Parhaimmillaan sopimusneuvottelussa voidaan päästä tilanteeseen, jossa riidan taustalla oleviin kysymyksiin paneudutaan sekä etsitään toimivia ja lapsen edun, uhrin turvallisuuden ja etävanhemman tarvitseman tuen mukaisia ratkaisuja lainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisesti. Sopimusneuvottelun tavoite ei saa olla vain etävanhemman ja lapsen suhteen jatkuminen ja äärimmäisten riskien minimointi vaan myös rikkoutuneen suhteen korjaaminen ja mahdollisten vaurioiden ennaltaehkäisy. (Antikainen 2007, 85.)

Esiin nostamani käytännöt ajanvarauksesta, työparikäytännöistä sekä lastensuojelun asiakkuuksista ovat keskeisiä kysymyksiä väkivallan tunnistamisen ja siihen puuttumisen näkökulmasta. Avun tarpeen näkeminen on väylä toimintaan, mutta tilanteen tulkinta saa aikaan tekemisen ja sen suuntaviivat. Tilanteen tulkinta riippuu tulkitsijasta. (Eskola 2003, 114.) Väkivalta ei käsitteenä eikä työn orientaationa ole vielä riittävästi olemassa sopimuspalvelutyössä. Työtä ohjaavana orientaationa on yleisiin erotilanteisiin hyvin sopiva yhteistoiminnan ja sopimuksellisuuden sekä biologisen vanhemmuuden korostaminen. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa kulttuurisesti vahvat ja vallalla olevat lähtökohdat sopimuksellisuudesta, vanhempien yhteistyöstä ja biologisen vanhemmuuden autonomiasta ovat useimpiin erotilanteisiin hyvin soveltuvia, mutta eron jälkeisen väkivallan ja vainon osalta lähtökohtia tulee arvioida väkivaltaspesifisti. Osaamista tulee olla myös väkivallan ja eron jälkeisen vainon kysymyksistä siten, että työntekijä kykenee arvioimaan tapaamiskäytäntöihin liittyvät riskit sekä mahdollisesti aiemman väkivallan seuraukset. Vahvojen työkäytäntöjen puuttuessa yksin työskentely vaativissa asiakastilanteissa lisää sen riskiä, ettei väkivaltaa tunnisteta tai siihen ei puututa. Tunnistamisen ja puheeksi ottamisen vaikeudet, itseen kohdistuvien pelkojen tai työmäärän lisääntymisen pelko voivat nostaa puuttumisen kynnyksiä.

Ajanvarauskäytäntöjä tulisi kehittää niin, että perheessä olleet aiemmat väkivaltatilanteet ja lastensuojelun asiakkuus seulotaan jo ajanvarauksen yhteydessä järjestelmällisesti seulakysymyksillä. Seulakysymysten avulla työikäntöjä olisi mahdollisuus kehittää nykyistä paremmaksi, kun tarve vanhempien erillistapaamisiin sekä työpariin tunnistetaan ja huomioidaan ajanvarauksen yhteydessä. Tiedonkulkua tukee yksiköiden sijoittuminen samaan hallintoyksikköön ja sama johto, mutta ilman järjestelmällistä seulaa tai tietojärjestelmään sidottua ilmoitusta ei yksikön sijoittuminen aukottomasti varmista niitä.

4.3 Lapsen mielipiteen selvittämisen käytännöt

Lapsen mielipiteen selvittämiseen, lapsen osallisuuteen ja lapsen tuottaman tiedon merkitykseen liittyviä kysymyksiä on pohdittu esimerkiksi oikeustieteen, sosiaalityön ja lastensuojelun prosesseissa pitkään (Hurtig 2006; Antikainen 2007; Oranen 2008; Pajulammi 2014; Tulensalo 2015; Kiili 2007). Ymmärrän lapsen oikeuden osallistua siten,

että lapsella on mahdollisuus ilmaista näkemyksiään ja tulla kuulluksi asioissa, jotka vaikuttavat välillisesti tai välittömästi hänen elämäänsä (Pajulammi 2014, 3–4).

Suomessa lapsia koskeva oikeudellinen päätöksenteko on jakaantunut yksityis- ja julkisoikeudellisiksi kysymyksiksi. Lastensuojeluasiat ratkaistaan julkisoikeudellisina kysymyksinä hallinto-oikeuksissa, ja lapsen huoltoon ja tapaamiskysymyksiin liittyvät tilanteet käsitellään käräjäoikeuksissa. Lapsen mielipiteen selvittämisessä lähtökohdat eroavat toisistaan. Julkisoikeudellisissa kysymyksissä lapsen osallisuutta on painotettu yksityisoikeudellisia enemmän. Eroavaisuuksien taustalla on kaksi erilaista lähtökohtaa: lastensuojelussa korostetaan lapseen itseensä kohdistuvia päätöksiä, kun taas erotilanteissa keskiössä nähdään olevan vanhempien epäsopea erotilanne, jolta lasta pyritään suojelemaan. Eroavaisuudet eivät ole tosiasiasa näin selkeitä, vaan lastensuojelukysymyksissäkin taustalla on usein vanhempien välisiä ristiriitoja ja vastaavasti lapsen huolto- ja tapaamiskysymykset vaikuttavat suuresti suoraan lapsen tulevaan elämään. Lapsen osallistuminen voidaan nähdä kolmessa osassa, joita ovat lapsen mielipiteen selvittäminen, lapsen varsinainen kuuleminen ja se, mikä merkitys lapsen mielipiteelle annetaan varsinaisessa päätöksenteossa. (de Godzinsky 2013, 160–161.)

Lapsen tuottamalla tiedolla vielä ole selkeää paikkaa tätä koskevissa prosesseissa (Forsberg 2002; Hurtig 2006; Tulensalo 2015, 4). Huolto- ja tapaamiskäytäntöjen osalta lapsen osallisuuden keskustelut ovat käynnissä (OM 19.4.2016), mutta lastensuojeluun verrattavaa kehittämistyötä ei ole vielä tehty, vaikka voimassa oleva laki lapsen tapaamisesta ja huollosta mahdollistaa lapsen mielipiteen selvittämisen (LHL 9 § 361/1983). Antikainen (2007) on todennut sopimuspalveluiden tulkitsevan lapsen etua vanhempikeskeisesti. Työntekijä keskustelee lapsen asioista, mutta lapsi ei ole keskustelussa läsnä. Selvitystyössä lasta koskeva kartoitus tai selvitystyö kuvastuu hajanaisena ja sopimuspalveluista puuttuu lapsilähtöinen diskurssi. Lapsia kuullaan vaihtelevilla tavoilla ja vaihtelevilla perusteilla. (Antikainen 2007, 83–94.) Huoltoriitojen asiantuntijasovitteluprosessissa lapsen tapaamista on toteutettu vaihtelevasti. Osa sovittelijoista näkee työn kohteena sen, että vanhemmat pystyvät sopimaan lapsen asioista, ja työ suuntautuu vanhempien tukemiseen; osa sovittelijoista on tavannut lasta ja kokee, että lasten kautta on pystytty välittämään vanhemmille tärkeää tietoa lasten toiveista. Joissakin tapaamisissa vanhempien toiminta lapsen tapaamisen jälkeen on tuottanut

pettymyksen, kun vanhemmat eivät ole halunneet kuulla lapsen esittämiä toiveita tai niillä ei ole ollut sovitteluprosessin kannalta merkitystä. (OM 2016, 72–76.)

Myös tämän tutkimuksen haastatteluissa lapsista puhuttiin paljon, ja lapsen edun näkökulma tuli esiin työtä ohjaavana keskeisenä näkökulmana. Toimistohuoneissa oli lapsiin liittyviä tauluja, koriste-esineitä ja leluja. Lapsista puhuttiin lämpimästi ja kunnioittaen, mutta lapset eivät olleet fyysisesti sopimuspalveluissa käytännöissä juuri läsnä eikä lapsen tapaaminen pääsääntöisesti kuulunut perustyöhön.

Lasten tapaamattomuutta lastenvalvojat perustelivat sillä, että lapsen etu tulee esille vanhempien kertomusten ja vanhempien tekemän sopimuksen kautta. Vanhemmat tuntevat lapsensa ja perheen olosuhteet parhaiten, jolloin myös lapsen edun mukainen sopimus löytyy vanhempien kertomusten kautta. Näkemystä pidettiin perusteltuna myös silloin, kun vanhempien välillä oli ristiriitaa. Lasta haluttiin suojella vanhempien väliseltä ristiriidalta, eikä lasta haluttu vastuuttaa asumiseen tai tapaamiseen liittyvästä ratkaisusta.

Tarve tulee usein semmoisessa tilanteessa, tai ajatus, et tapaisko lasta tai lapsia kun vanhemmat on hyvin riitaisia, mut sit taas toisaalta kyllähän sitä lasta sitten taas pitäisi myös suojata siltä vanhempien väliseltä riidalta, et ei hän joudu tekemään päätöksiä. Vanhemmat usein sanotaan, ei nyt usein, mut aina silloin tällöin meille tulee toiveita, et voisitteks te kuulla sitä lasta, mutta sit taas se, et lapsi päättäis sen kumman luona asuu, tai muuta, niin kyllähän se aika iso vastuu hänelle tulee. H4

Lastenvalvojan luona asioivat vanhemmat tuovat melko yleisesti esille toiveita lasten kuulemiseksi. Väkivallan tai vainon uhrien toive voi perustua odotukseen siitä, että eropalveluissa otettaisiin kantaa lapsen edun mukaiseen ratkaisuun väkivallan näkökulmasta. Työntekijältä voidaan odottaa näkemystä siitä, ettei väkivalta ole hyväksyttävä, tai ehdotusta siitä, kuinka tapaamiskäytännöt voitaisiin toteuttaa turvallisesti. Vanhempien toivetta lapsen kuulemiseen ei pääsääntöisesti noudatettu, vaan asia haluttiin palauttaa vanhempien ratkaistavaksi. Myös Antikaisen tutkimuksessa *vanhempien sopimus-asia* -diskurssi oli vahva. Lastenvalvojat halusivat vanhempien ratkaisevan asian, tai mikäli lastensuojelullinen näkökulma täyttyi, asia siirrettiin lastensuojeluun tai perheneuvolaan. Antikainen toteaa, että palvelujen siirto tai vanhempien sopimuksellisuuden korostaminen ovat olleet keskeisiä syitä sille, ettei sopimuspalveluis-

sa ole kehitetty eikä kehittynyt omia menetelmiä selvitystyön tueksi. (Antikainen 2007, 73–74.)

Lapsen kuuleminen tai lapsen kanssa keskusteleminen yhdistettiin tässä aineistossa päätöksen tai ratkaisuehdotuksen tekemiseen, johon lapsella ei ollut riittävää kompetenssia. On myös mahdollista, että lapsen kuuleminen saattaisi tuoda esiin ristiriidan, johon työntekijän tulisi ottaa kantaa, ja hänen tulisi perustella oma ehdotuksensa, joka ei välttämättä miellyttäisi vanhempaa (Hurtig 2006, 169). Vaarana voi myös olla, että työntekijä näkee ja tarkastelee vain tiettyjä lapsen elämän osa-alueita ja osa jää piiloon ja tarkastelun ulkopuolelle (Korpinen 2008; Tulensalo 2015). Työntekijän kantaa ottamattomuus voidaan liittää sopimuspalvelujen vahvaan sopimusteknis-juridispainotteiseen näkökulmaan, jossa työntekijät toimivat juridis-tekniisesti taitavasti, mutta sopimuksen sisällöstä vastuutetaan vanhempia. (Antikainen 2007, 73.)

Lapsen mielipiteen selvittäminen herättää sopimuspalveluun liittyvissä, kuten myös aiemmin mainituissa asiantuntijasovittelijoissa, ristiriitaisia näkemyksiä. Osa sovittelijoista näkee, ettei lasta tule kuulla erotilanteessa, koska lapsen kuuleminen asettaa lapsen ristiriitaiseen tilanteeseen keskelle vanhempien riitatilannetta. Osa näkemyksistä puolestaan korostaa lapsen osallisuuden ja mielipiteen selvittämisen tärkeyttä lasta koskevassa asiassa. Väkivalta- ja vainotilanteiden osalta vanhempien välillä oleva ristiriita asettaa sovinnolliseen ja lapsen edun tarkasteluun haasteen: toteutuuko lapsilähtöisyys silloin, kun vanhempia tavataan yhdessä, eikä lapsi ole tapaamisessa läsnä? Onko lapsella tai väkivallan uhrilla mahdollisuus tuoda esille näissä tilanteissa lapseen kohdistuva uhka, pelko tai suora väkivalta? Lapsen kuuleminen ja hänen mielipiteensä selvittäminen häntä koskevassa vanhempien erotilanteessa lisäisi lapsen osallisuutta ja lapsen vaikuttamisen mahdollisuutta, vaikka hän ei tilannetta ratkaisekaan.

Lastenvalvojen yhdistyksen lausunnossa lapsen mielipiteen selvittäminen nähdään tärkeänä uudistuksena sekä sopimuspalveluissa, oikeudenkäynnin eri vaiheissa että sovitteluprosessissa. Jotta lasten kanssa tehtävä työ voisi toteutua asianmukaisesti, tarvitaan lisäkoulutusta ja resursseja. (www.vaikuta-lakiin.fi).

Lähes kaikissa kunnissa lastenvalvojat tekivät olosuhdeselvityksiä. Olosuhdeselvitystyössä lapsen kuuleminen oli mahdollista, eikä lapsen mielipiteen tai perheen tilanteen selvittämiseen liittynyt enää samankaltaista ristiriidan pelkoa. Olosuhdeselvityksessä

kuulijoina saattoivat toimia samat työntekijät, ja joissakin tilanteissa tapaamiset pidettiin myös samassa lastenvalvojen toimistotilassa.

H4: Olosuhdeselvityksissä tosiaan kuullaan lapsia, tai tavataan, et ei varsinaisesti kuulla, et käytetään nallekortteja ja muuta.

J: Joo, et se semmonen käytäntö.

H4: Saadaan niillä nallekorteilla sitä suhdetta ja selville et mitä se vois olla, mut eihän me toki alle kouluikäisiä kuulla missään nimessä ja tarkkaan harkiten näitä teinejä sitten voidaan, et pääsääntöisesti on, että ei kuulla lapsia.

J: Niin, et näissä lastenvalvojan, et tapaamisasioissa?

H4: Niin, tapaamisasioissa. Et varotaan sitä, että lapsen ei tarvitse asettua kummankaan puolelle ja tehdä sitä ratkaisua eikä päätöstä, et vanhemmillekin korostetaan sitä, että miten aikuiset on ne, jotka päättää, että lapsille ei sitä ratkaisijan roolia anneta, et se on raskasta lapselle.

Työskentelyn tueksi olosuhdeselvitystyössä oli käytössä lapselle suunnattuja menetelmiä, esimerkkinä mainittiin Nallekortit. Useimmiten lapsen kuuleminen tapahtui kuitenkin verkostojen, kuten koulun tai päivähoidon, kautta lapsen normaalissa elinpiirissä. Yhteistyötä tehtiin sekä ostopalvelutoimijoiden että kunnan omien yhteistyökumppaneiden kanssa. Lapsen kannalta mielipiteen ilmaisu koulussa tai muutoin tutussa paikassa voi olla luontevaa, mutta väkivallan ja vainon osalta puheeksi ottaminen, asioiden selvittäminen ja arvioiminen vaativat tuttuuden lisäksi väkivaltatyön osaamista. Huolitalanteessa vastuun toisaalle siirtämisessä on vaarana, että vastaanottava taho ei tunnista eikä tunnusta väkivallan kokemusta ja lapsen avun saaminen estyy (Roadford & Hester 2015).

Antikaisen tutkimuksessa lapsilähtöinen diskurssi puuttui lähes kokonaan (Antikainen 2007; 94). Tässä aineistossa lastenvalvojat pohtivat paljon lapsen tapaamiseen ja lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyviä käytäntöjä ja työtapoja, mutta käytäntöjä ei ollut useimmissa kunnissa pohdinnoista huolimatta vielä otettu käyttöön. Kuten olen aiemminkin todennut, lastenvalvojen työn peruslähtökohtana on luoda perheen tilanteesta ristiriitatilanteesta yhtenäinen kuva. Tilanteen hahmottamisessa aikuisten kautta tuotu kuvaus voi olla lapsen tuottamaan tietoon verrattuna helpommin samaistuttava (Hurtig 2006, 169). Lapsen tuen tarve huomioitiin kaikissa keskusteluissa, mutta tehtävä kuului työntekijöiden mielestä eri yhteistyötahoille, kuten psykologille, lastensuojelulle, päiväkodille tai kuraattorille.

Kaksi lastenvalvojaa tapasi lapsia ilman olosuhdeselvityspyyntöä. Toisessa kunnassa tapaamisia toteutettiin pääsääntöisesti yli 12 -vuotiaiden lasten kanssa ja toisessa tavattiin myös nuorempia lapsia. Lapsen mielipidettä selvitettiin lastenvalvojien toimesta esimerkiksi lapsen tai vanhempien toivoessa, pitkien tapaamistaukojen tilanteissa, lapsen kieltäytyessä vanhemman tapaamisesta tai vanhempien välisissä asumiseen tai tapaamiskäytäntöihin liittyvissä ristiriitatilanteissa. Lapsia tapaavat työntekijät halusivat kuulla ja selvittää lapsen mielipiteen juuri ristiriitatilanteissa, eikä lapsen tapaamisen nähty aiheuttavan ristiriitaa vanhemman ja lapsen välille. Haastateltavat korostivat, ettei lapsen tapaaminen aseta lasta valintatilanteeseen vaan vanhemmat päättävät edelleen lapsen asioista. Lastenvalvojan kautta kerrottiin vanhemmille lapsen mielipide, johon työntekijän mielipide voitiin luontevasti liittää.

Olen jotenkin yrittänyt sitä luottamusta rakentaa siihen lapseen siten, että sanon, että sun ei tarvi sitä päättää, että mä olen vastuussa nyt tästä mitä mä sanon sitten sun vanhemmille. Et aina vanhemmat viime kädessä päättää sitten asioista. Kyllä mä yritän se tavallaan ottaa niikun itselleni, että minä ajattelin tästä asiasta näin tai näin. H5

Yllä olevassa esimerkissä lastenvalvoja kertoi, että hän pyrkii rakentamaan luottamuksellisen ja rehellisen suhteen. Tapaaminen saattoi kuvausten perusteella jännittää lasta, mutta tapaamisten ei koettu olevan lapsille vastenmielisiä tai kiusallisia. Haastateltavien kokemusten perusteella lapsen mielipiteen selvittäminen ei näyttäytynyt ristiriitaisena eikä lasta vaurioittavana. Tapaamiset toteutettiin lapsen mielipidettä kunnioittaen, eikä heitä painostettu tai velvoitettu tapaamisiin. Vanhempien kokemukset lasten tapaamisista kuvastuivat haastatteluissa pääsääntöisesti myönteisinä. Ainoastaan yksi vanhempi oli mahdollisesti tehnyt muistutuksen tai huomautuksen lapsen tapaamisen vuoksi, mutta prosessin etenemisestä ei ollut haastatteluhetkellä tietoa. Työntekijä ei lopettanut lasten tapaamista vanhemman kriittisen palautteen vuoksi. Lasten mielipiteen selvittämisen avulla vanhemmille pystytään kertomaan lapsen näkemyksiä ja toiveita erotilanteen jälkeen, vaikka hän ei asiaa ratkaisekaan. Osa vanhemmista kuulee aidosti lapsen mielipiteen ja ymmärtää lasta askarruttavat tai lasta vaurioittavat teot.

Lastensuojelussa lapsen kuulemiseen ja lapsen osallisuuteen on kehitetty viime vuosina työkäytäntöjä (esim. Tulensalo 2015), mutta lastenvalvojien työhön soveltuvia työ-

käytäntöjä ei juuri ole löydettävissä tai raportoituna. Haastattelussa tuli esille lastenvalvojen työhön kehitetty Hyvä tulevaisuus -menetelmä. Mallissa lastenvalvoja tapaa työparin kanssa lasta tilanteessa, jossa lapsen mielipide halutaan selvittää vanhempien eroon liittyvässä ristiriitatilanteessa. Tapaamisessa lapsen kanssa keskustellaan vanhempien eroon ja lapsen arkipäivään liittyvistä asioista. Keskustelun pohjalta lapsen mielipiteet ja mahdolliset toiveet kirjataan muistiin ja tuodaan esille vanhempien tapaamisessa. Menetelmä pohjautuu verkostoneuvonpitoon, mutta käyttäjiltä ei vaadita verkostokonsultin koulutusta. Malli on kehitetty lastenvalvojen työhön tueksi pitkittyneiden huoltoriitojen ratkaisemiseksi. Malli oli toiminut hyvin esimerkiksi tilanteessa, jossa lastenvalvoja kertoi vanhempien tehneen toisistaan useita aiheettomia lastensuojeluilmoituksia ja lapsi joutui tämän vuoksi lastensuojelun selvitysprosessin kuultavaksi. Lastensuojeluilmoitusten tekeminen päättyi, kun vanhemmille kerrottiin lapsen kokemukset ja toiveet.

Et sitten kun ne vanhemmat näkee sieltä fläpiltä, et mitä se lapsi on sanonu, niin ne on välillä niin hyviä tilanteita, et ne tosiaan aattelee. H6

Menetelmän käytössä ei ollut tarkkaa ikärajaa. Haastattelukunnassa sitä oli sovellettu pääsääntöisesti kouluikäisille lapsille. Lastenvalvojan mukaan lapset ovat suhtautuneet tapaamisiin myönteisesti. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa menetelmää ei ollut vielä käytetty. Lastenvalvoja arvioi väkivaltatilanteiden olevan joka tapauksessa lastensuojelun tiedossa, jolloin lapsen kanssa työskennellään myös erotilanteisiin liittyvissä kysymyksissä. Lastensuojelutilanteissa lapsen kuuleminen ei määrittynyt tällöin lastenvalvojan tehtäväksi. Esimerkkikunnassa lastenvalvojan ja lastensuojelun yhteistyö toimi hyvin ja lapsen kuulemiseen oli löydetty työtapoja lastenvalvojan työhön liittyen.

Eron jälkeinen väkivalta ja vaino ovat osa lasten elämää ja voivat aiheuttaa työntekijälle *häiritsevää tietoa* (Laitinen & Nikupeteri & Hurtig 2016), jonka työstämiseen työntekijällä tulee olla riittävästi tietoa mutta myös resursseja ja tukea. Lastenvalvojen työn keskeinen näkökulma on etsiä lapsen kannalta paras mahdollinen sopimusratkaisu vanhempien erotilanteessa. Kun lasta ei tavata eikä tämän mielipidettä kuulla, voi sopimuspalveluissa jäädä keskeinen lähtökohta toteuttamatta. Käytäntönä tulisi olla, että lapsen kanssa työskentely voi sisältää hänen tapaamisensa ja hänen kokemustensa kuulemisen ilman, että hänen tulee silti ratkaista vanhempien välistä erotilanteen kiis-

tatilannetta. Lasta ei tule asettaa liian suuren päätöksen eteen, mutta häntä ei saisi myöskään sivuuttaa häntä koskevassa eroasiassa. Lapsi elää joka tapauksessa vaikeissa erotilanteissa ristiriitaisessa tilanteessa, ja hänen mielipiteensä kuuleminen olisi tärkeää lapsen turvallisuuden ja avun saannin varmistamiseksi, mutta myös lapsen osallisuuden lisäämiseksi. Lapsen mielipiteen selvittämisen lähtökohdat ovat olemassa ajatusaihioina, mutta työn tueksi tarvitaan riittävän yksityiskohtaiset ohjeet ja lisäkoulutusta soveltuvista työtavoista (esim. Hurtig 2006, 174). Lapsen osallistuminen omien asioidensa käsittelyyn ja selvittämiseen tukee hänen toimijuuttaan. (Roadford & Hester 2015, 123–126.)

Sopimuksellisuus ja vanhempien kautta saatavan tiedon merkitys ovat toimivia periaatteita useimmissa eroissa. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa vanhempien käsitykset lapsen asioista eivät aina ole yhtenevät, vaan riitaa voidaan jatkaa ylläpitämällä jatkuvia kiistoja, tekemällä aiheettomia lastensuojeluilmoituksia tai jatkamalla käräjäprosesseja. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jää kysymys siitä, kuinka näiden prosessien aikana lapset saavat tarvitsemaansa tukea. Vanhemmat eivät saisi olla lapselta saadun tiedon portinvartijana eivätkä lapsen avun saamisen estäjinä. (Hurtig 2006, 175–177.) Työssä tulisi olla kuulemisen ja lapsen mielipiteen selvittämisen käytäntöjä, joita voidaan toteuttaa jo varhaisessa vaiheessa vanhempia kunnioittaen mutta lapsen mielipiteen ja osallisuuden huomioiden.

4.4 Kiusantekoa ja erokriisi vai väkivaltaa ja vainoa?

Vaino on suomalaisessa lainsäädännössä, sosiaalityön käytännöissä ja sosiaalityön tutkimuksessa uusi käsite (Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016). Käsitteen uutuus ja puuttuminen tulivat esille myös tässä tutkimuksessa. Vaino mainittiin käsitteenä ainoastaan kahdessa haastattelussa yhteensä kolme kertaa, ja ne liitettiin kolmeen eri tapauskuvaukseen (tapauskuvaus 2, tapauskuvaus 3 ja tapauskuvaus 4) sekä yhdessä haastattelussa omaan asiakastilanteeseen. Kaikki vainoa koskevat maininnat tulivat haastatteluissa, jotka tehtiin vainolain (RL 7a § 13, 13.12.2013/879) voimaantulon (1.1.2014) jälkeen. Väkivalta mainittiin käsitteenä neljässä haastattelussa, ja mainintojen lukumäärä on yhteensä noin kaksikymmentä.

Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tulkinnoissa työntekijä nojautuu omakohtaisten kokemusten ja ammatillisen osaamisen lisäksi kulttuurisiin käsityksiin. Ilman vahvoja ammatillisia käytäntöjä on vaarana, että äitiin kohdistuva väkivalta ei määriy ongelmaksi lapsen asumisen tai tapaamisen kysymyksissä. Väkivalta voidaan sivuttaa tasa-arvoisen vanhemmuuden ideaaliin korostamisella. (Nousiainen 2004, 72–73.) Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tunnistaminen ja tarvittavien riskien ja toimenpiteiden arvioiminen edellyttää rikosoikeudellisen tiedostamisen lisäksi, että työntekijällä on ymmärrystä lähisuhteisiin liittyvästä väkivallasta. On tärkeää, että työntekijä kykenee tunnistamaan ja arvioimaan fyysisen väkivallan riskin lisäksi myös henkeä uhkaavatoman väkivallan ja vainon.

Eroa edeltäneet väkivallan kokemukset voivat olla erilaisia väkivallan uhrin, tekijän ja lasten kertomuksissa (Nygqvist 2001; Uusivuori 2011; Nikupeteri ym. 2015). Riitaisissa erotilanteissa lastenvalvojat pyrkivät aidosti hahmottamaan molempien vanhempien kertomusten perusteella tilanteen kokonaisuuden ja luomaan niiden pohjalta yhteisen ja yhteisesti jaettavan näkemyksen sopimusten jatkotyöskentelyä varten. Ristiriitatilanteessa selkeän, yhteisen ja kaikkien hyväksymän kertomuksen rakentaminen on erittäin vaativaa, ellei jopa mahdotonta. Seuraavassa lainauksessa työntekijän mielessä ristiriitatilanteessa lapsen näkemys tai lapsen paras löytyisi vanhempien kertomusten välimaastosta.

J: Mites sä silloin jos vanhemmilla on ristiriitaisia, erilaisia tarinoita, näkemyksiä, et miten ne?

H1: No, mä saatan sanoa ihan suoraan, että ymmärrätte kun teillä on kaksi niin erilaista totuutta, sinun totuus on hyvin kaukana sinun totuudesta, et mun ei tarvii olla mikään oikeuden tuomari ja sanoo et miten ottaa kantaa, mut et ymmärrätte varmaan, että mulla on hirveesti kysymyksiä nii, et mikä on se lapsen totuus siellä? Mä usein aattelen niin, et se lapsen totuus on siellä välimaastossa. H1

Tulkinta voi liittyä erokriisiin liitettävään tunnekuuhuun, jolloin riita voi olla vanhempien kesken kohtuullisen tasa-arvoista ja kiista rauhoittuu ajan kuluessa. Työntekijän mielessä olevissa tilanteissa lapseen ei välttämättä ole kohdistunut väkivaltaa tai vainoa, mutta arvio ja toiminta lapsen edun ratkaisun etsimisestä vanhempien kertomusten välimaastosta on pulmallinen, mikäli vastaanottotilanteessa väkivallan uhri kertoo kokemastaan todellisesta väkivallasta mutta tekijä kiistää tapahtuneen. Työntekijän ratkaisu etsiä lapsen kannalta parasta ratkaisua kertomusten välimaastosta olisi väärä.

Kiistetty teko ikään kuin puolittaisi tapahtuneet väkivallanteot, uusimisen riskit ja vauriot. Tulkinta voi sisältää ajatuksen, jossa väkivalta liitetään isän ja äidin väliseksi tilanteeksi, johon lapsi ei kuulu (Oranen 2001; Nousiainen 2004, 73).

Seuraavassa esimerkissä asiakastilanteessa esiin tullut väkivalta ja mahdollinen vaino määriteltiin ja nimettiin menneeksi asiaksi, jolla ei ollut eron jälkeisissä tilanteissa enää merkitystä. Lähestymiskielto oli saatu aiheettomasti, ja päätetyt tukitoimet näyttäytyivät liiallisina.

Oli meillä yks käräjäoikeuden päätös missä isällä oli lähestymiskielto, mutta silti ne tapaamiset määrättiin. Siinä ei ollu, et se oli tämmöstä äidin höyryämistä, millä se sai sen lähestymiskiellon. Et se kaikkiin vanhoihin asioihin vetosi. Isä ja pojat tapaili joka toinen viikko ja meidän perheyöntekijä oli mukana, et alkuun oli kaksikin kun käräjäoikeus päätti niistä valvotuista tapaamisista, mutta sitten todettiin, että ei tässä ole yhtään mitään, et eikä sitäkään olisi tarvittu, mutta kai siitä piti pitää kiinni ja sitä myöden sitten vuosi sitä jatku, et joka toinen viikko meidän työntekijä oli siinä kiinni pari tuntia, ja nyt tapaa ilman eikä mitään, et isällä ei ole mitään päihdeongelmaa tai mitään, vaan se oli sitä eron aiheuttama tosi kova reaktio äidiltä. H4

Väkivalta on voinut esimerkkitilanteessa päättyä, mutta väkivaltaa ja sen uhkaa on voinut olla myös eron jälkeen olemassa. Työntekijän kuvauksen äiti on voinut olla huolissaan lapsiin kohdistuvasta väkivallasta tai sen uhasta, joka ei välttämättä ole ollut lastensuojelun tai viranomaisten tiedossa (ks. Caada 2014). Erotilanteessa väkivallan aiheuttama huoli voi kasvaa, kun lähivanhempi ei ole turvaamassa tapaamistilanteita.

Tutkimuksen tausta-aineiston esimerkit oli kirjoitettu siten, että väkivallan tekijä oli mies ja uhri nainen. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteiden arvioiminen on työtä eri näkemysten ristiaallokossa. Vainoa ja väkivaltaa kokeneet naiset ovat kertoneet, ettei heidän kokemaansa väkivaltaa tai väkivallan uhkaa ole välttämättä otettu palvelujärjestelmässä todesta tai siihen ei ole riittävästi puututtu. (Uusivuori 2011; Nikupeteri & Laitinen 2013; Nikupeteri 2016.) Antikainen (2007) toteaa lastenvalvojen tarkkailevan sopimustilanteessa vanhempien vuorovaikutusta, ja selkeästi havaitut riitatilanteet nähtiin lapsen etua vaarantavana seikkana. (Antikainen 2007, 78).

Tietysti hyvin tarkkana saa olla siinä, että ei asetu toisen puolelle. Miehet erityisesti helposti kokevat, että kun on naistyöntekijä, niin totta kai hän on helposti äidin puolella, vaikka ihan oikeasti yrittää katsoa sitä lapsen etua, että sillä lailla se näkyy, mutta että miehet jotenkin halki poikki ja pinoon kuvittelevat, että nämä asiat hoituu. Esimerkiksi eron jälkeen, että lapset pitäisi suurin piirtein jakaa tasan, että se aika mitä he saavat olla lapsen kanssa niin pitäisi jakaa äidin kanssa tasan. H4

Yllä olevassa lainauksessa työntekijä korosti puolueettomuutta ja pyrki toimimaan työssään niin, ettei asettuisi asiakastilanteessa kummankaan puolelle. Puolueettomuus on perusteltu ja hyvä toimintakäytäntö ja työn lähtökohta, mutta puolueettomuuden ei tulisi poistaa väkivallan tunnistamista eikä väkivaltaan puuttumista. Sosiaalityön lähtökohtana on ottaa kantaa siihen, kuinka ihmisiä tulee kohdella, kuinka heidän tulisi käyttäytyä toisiaan kohtaan ja mikä on yhteiskunnan vastuu jäsenistään (Witkin 2003, 239). Periaate on hyvä lähtökohta myös perheoikeudellisissa palveluissa.

Eron jälkeisessä väkivallassa ja vainossa lapset voivat olla keino pitää yhteyttä, kontrolloida tai jopa kostaa entiselle puolisolle. Lapsi on eron jälkeisessä tilanteessa kiusaamisen ja vainon väline tai vainon kohteena (Nikupeteri & Tervonen & Laitinen 2015). Alla olevassa aineisto-otteesta työntekijä tunnisti lapsen kautta mahdollistuvan vainon, mutta teot määrittäytyivät kiusanteoksi ja eroon liittyväksi ”jumiksi”. Esimerkkien pohjalta hän tunnisti jäykkyyden ja vaativuuden.

Joo, et tää narsismi ja persoonallisuushäiriö ne on ne, missä ne, missä se toinen osapuoli on kyllä niin jumissa ja omissa näkökulmissaan kiinni, niikun tässäkin tämä Antti poika (esimerkki) ilmeisesti on hankala yhteistyökumppani. Et ei varmasti saa lastenvalvojan luona mitään aikaan, et joko hän jättää lapsen, et jos hän luovuttaa, tai sitten hän vie asian oikeuteen saakka. Se just, jos se on siinä parisuhteessa se jumi, et halutaan tehdä sille toiselle kiusaa lasten kautta, et se on kyllä lapsia haavoittavaa. Usein se on sitä, että missään asiassa ei pääse eteenpäin, että mikään puhe ei mene perille. Se on, että tämä on minun näkökulmani ja tästä minä pidän kiinni, enkä mitään muuta. Neon kaikkein vaikeimpia ja miehet on juuri niitä, jotka pitää kiinni niistä omista näkemyksistään tiukasti. H4

Lastenvalvoja näki, ettei tämänkaltaisissa tilanteissa sopimukseen pääseminen olisi juurikaan mahdollista. Esimerkkitalanne jatkuisi hänen arvionsa mukaan joko oikeuskäsittelyinä tai lapsen hylkäämisenä niin, ettei tapaamiskäytäntö toteutuisi mahdollisesti lainkaan, ellei isän vaatimuksiin suostuta. Lastenvalvojen yhdistyksen antaman lausunnon (OM 15.6.2016) mukaan lapsen hylkääminen eron jälkeisissä tilanteissa on yleisempää kuin vieraannuttaminen. Hylkäämisessä etävanhempi katkaisee suhteen

lapsen kokonaan tai yhteys on hyvin harva. Myös Helsingin Sanomat (10.5.2016) uutisoi laajassa huoltoriitakysymyksiä koskevassa artikkelissaan aineistosta, jossa 64 kokonaistapauksesta oli 17 tapausta sellaista, joissa isä suostui äidin yksinhuoltajuutta koskevaan hakemukseen tai isä ei käyttänyt puheoikeuttaan asiassa eikä vastannut lainkaan hakemusasiakirjaan (Helsingin-Sanomat 2016). Julkisuudessa ei tästä näkökulmasta juuri keskustella.

Neljässä haastattelussa vainoa ei käsitteinä tuotu lainkaan esille, mutta tapauskuvausten nähtiin sisältävän käytännön asiakastilanteista tunnistettavaa uhkailua, kontrollia, väkivallan uhkaa ja lapsen kaappauksen mahdollisuuden, eli tekoja, jotka voivat täyttää myös vainon tunnusmerkit.

Nää on aika haastavia, et jos tulee näin uhkaaviakin tilanteita. Mut ei ole kyllä vierasta, nää on hyvin hyvin hankalia ja vaatii paljon suojaamista.

H2

Lähisuhteissa tapahtuvissa vainotilanteissa väkivallan eskaloituminen fyysiseksi konfliktiksi on yleisempää ja nopeampaa kuin muissa vainoissa (Logan 2010). Eron jälkeisessä väkivallassa ja vainossa riskien arvioimisen tulee olla tiivistä ja riittävän pitkäaikaista, ja työntekijöillä tulee olla siihen osaamisen lisäksi myös resurssit. Aktiivisen ja avoimen kysymisen, väkivallan ja vainon riskien kartoituksen, väkivaltaan puuttumisen ja avun tarjoamisen tulisi olla vahvemmin työtä ohjaavina lähtökohtina ja periaatteina. Väki-valtaisen vanhemman avun saamisen väylät tulisi käyttää aktiivisesti hyödyksi. Sopi-muspalvelu voi olla paikka, jossa väkivaltaa kartoitetaan ja siihen puututaan.

Lastenvalvojien tulkintojen taustalla kuvastuu pääsääntönä ideaali vanhempien sovinnollisuudesta ja yhteishuollosta sekä siitä, että vanhemmat tahtovat aidosti lapsensa parasta. Suurimmaksi osaksi sovinnollisuus, yhteistyö ja sitä kautta toimiminen lapsen edun mukaisesti toteutuu, mutta eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa vanhempien välillä on ristiriitoja, joissa ei riitele kaksi tasa-arvoista vanhempaa. Riidan taustalla ei välttämättä ole aito huoli lapsen edun vastaisista sopimuksista, vaan riita voi olla keino hallita, kostaa tai ylläpitää kontaktia ex-puolisoon erosta huolimatta. (ks. Nikupeteri 2016.) Auttajilta tarvitaan tilanteiden tunnistamista, kannan ottamista ja puuttumista perheiden elämässä oleviin huolta herättäviin ja vaurioittaviin tilanteisiin. Työntekijän on tärkeää kertoa myös väkivallan seuraukset, rikosoikeudellinen vastuu sekä avun saamisen mahdollisuudet.

5 Lastenvalvojen toiminta eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa

5.1 Lastenvalvojen tekemät asiakastyön ratkaisut

Lastenvalvojen työ sisältää aiemmin kuvatut tehtävät: isyyden selvittämisen, huolto- ja tapaamissopimuksen vahvistamisen, elatussopimuksen vahvistamisen ja olosuhdeselvitystyön. Antikaisen (2007) aineistossa työn orientaationa painottui vahva juridinen diskurssi, mutta työntekijät korostivat juridisen osaamisen lisäksi psykososiaalisia valmiuksia, asiakkaan kohtaamista sekä perheneuvola- ja lastensuojelunvalmiuksia (Antikainen 2007, 72). Tässä tutkimuksessa tapauskuvausten ja teemahaastatteluiden pohjalta lastenvalvojen työkäytännöt näyttäytyivät monipuolisina siten, että työhön painotettiin juridiikan lisäksi vahvasti myös sosiaalityötä. Lastenvalvojen työskentely näyttäytyy monipuolisena eroneuvontana, jossa oman ohjauksen ja neuvonnan lisäksi työskenneltiin perheen tilanteen selvittämiseksi sekä ohjattiin palveluihin.

Sopimuspalveluissa väkivaltaa tai mahdollista vainoa ei tämän aineiston perusteella kartoitettu järjestelmällisesti, eikä työssä käytetty väkivaltaa kartoittavia seuloja, vaan selvitystyö toteutui jopa sattumanvaraiselta näyttäytyneen lastensuojelun ilmoituksen perusteella tai vaihtoehtoisesti työntekijän tekemänä haastatteluna tai kysymisenä aiemman työkokemuksen tuoman kokemuksen pohjalta. Sattumanvaraisuuden osalta on huomioitava, että tutkimuksenaineisto on kerätty pian THL:n opaskirjan julkaisemisen jälkeen, ennen laajaa lastenvalvojille suunnattua koulutusta. Koulutuksen jälkeen kerätty aineisto olisi voinut tuoda tältä osin erilaisen tuloksen.

Tilanteen arvioinnin jälkeen työ jatkui joko lastenvalvojan tekemällä työllä yksikön sisäisenä työparityöskentelynä perheoikeudellisen työn puitteissa, yhteistapaamisilla verkostokumppanin kanssa tai ohjaamalla asiakas muiden palveluiden piiriin. Taulukoon 2 olen koonnut lastenvalvojen toimenpiteet työssä kuvattujen jatkotoimenpiteiden osalta.

Ratkaisu, toimepide	Peruste
Useita tapaamisia Määräaikaiset so- pimukset	Kriisitilanne, epäselvyys lapsen olosuhteista, huoli lapsen turvallisuudesta, vanhempien erilaiset kertomukset
Sopimuksen vah- vistamatta jättämi- nen	Vanhempien välillä epätasa-arvoa Sopimus ei lapsen edun mukainen
Valvotut tapaami- set	Lapsen kaappausriski, lapsen turvallisuuden varmistaminen Havaittu väkivallan riski, lapsikaappaustilanne
Valvotut vaihdot	Vanhempien konfliktien välttäminen
Turvasuunnitelman tekeminen	Havaittu väkivalta

TAULUKKO 2. Lastenvalvojen tekemät asiakasratkaisut ja niiden perusteet

Lastenvalvojen työkäytännönä on aineiston perusteella tavata perhettä useita kertoja niissä tilanteissa, kun vanhemmat eivät pääse suoraan yhteisymmärryksen sopimuksen sisällöstä, tai mikäli työntekijälle tulee huoli sopimuksen sisällöstä. Aineistossa tuli esille myös kunta, jossa sopimusneuvottelu sisälsi aina vähintään kaksi neuvottelua. Usean tapaamisen perusteella työntekijät näkivät mahdollisena päästä toteuttamiskelpoiseen ja lapsen edun mukaiseen sopimukseen. Antikaisen tutkimuksessa työntekijät halusivat kehittää työtään eroprosessin tukemisen suuntaan, mutta asiakkaat ohjattiin siitä huolimatta helposti tuomioistuinkäsittelyyn tai perheneuvolaan. Pienissä kunnissa sopimuksia kuitenkin hiottiin muuta aineistoa pidempään. (Antikainen 2007, 70.) Tässä aineistossa kaikki työntekijät toivat esille halunsa auttaa ja tukea perheen selviytymistä eroprosessista mahdollisimman lievin vaurioin.

Mulla on kyllä hirveen korkea kynnyksensä, että tää ei ole mun asia, et mä aina haluan auttaa ihmisiä eteenpäin, et seon se, että mä en hirveen helposti halua rajata sitä, että vaikka meidän lastensuojelu ei siihen niin sitten on nää, jotka on nämä... Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä ja sitten tämä perhetyöntekijä josta saadaan aina tukea, et vaikka niin että perhe tulee tähän ja voidaan kattoo ja jutella yhdessä vaikka se ei ole varsinaisesti lastenvalvojan asiaakaan, mutta lapsiperheitä ja lapsiahan se koskee. H4

Useiden tapaamisten mahdollisuus voi olla mahdollisuus päästä sopimukseen, mutta väkivallan tai vainon uhrille useat yhtäaikaiset tapaamiset voivat lisätä aiempaa traumaa ja väkivaltatilanteita. Jotta tapaamissopimus saadaan lapsen kannalta toimivaksi voi sopiminen sisältää useita tapaamiskertoja, mutta tapaamisia ei tule järjestää vanhempien kesken samaan aikaan. Uhrin yhteistyökyky voi olla paljon heikompi yhteistapaamisissa väkivallan tekijän tai vainon tekijän kanssa verrattuna yksilötapaamiseen.

Huoltilanteissa tai ristiriitatilanteissa lastenvalvojien käytäntönä oli määräaikaisten sopimusten käyttö. Sopimuksen määräaikaisuudella pyrittiin arvioimaan vanhempien ja lasten toimintaa, reagointia ja yhteistyön mahdollisuuksia. Määräaikaisten sopimusten käyttö ja niihin liittyvät tapaamiset edesauttoivat toimivampia sopimuskäytäntöjä. Myös lastenvalvojille suunnatussa opaskirjassa suositellaan määräaikaisten sopimusten käyttöä silloin, kun perheen tilanteeseen liittyy riskejä (THL 2013, 69).

Vaikka työn lähtökohta on sopimusten vahvistaminen, ei kaikkia sopimuksia silti vahvisteta. Sopimuksen vahvistamatta jättäminen ei ole kovin yleistä, mutta jokaisella lastenvalvojalla oli kokemuksia näistä tilanteista.

Vaikka tätä kuinka pidetään yksityisoikeudellisena sopimuksena, niin lapsestahan siinä sovitaan. Jos mulla on jotain hämmästeltyä, annettavaa ja kysyttävää niin kyllä minä niitä vanhempia, ei niitä sopimuksia allekirjoiteta. En suostu siihen. Kyllä minä tiedän, et sitä vois semmosena teknisenä niiku, et tehdään vaan. Kirjoitetaan sopimuksia ja katotaan, että niimet alle ja ne vahvistetaan ja se on siinä, mut ei se oo mun työ. H1

Laki lapsen elatuksesta ja huollosta velvoittaa sopimuksen vahvistajan varmistumaan siitä, että sopimus ei ole lapsen edun vastainen. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeessa (2007) on määritelty riskitekijöitä, jotka voivat olla lähivanhemmuuden esteinä. Riskeiksi ja mahdollisiksi esteiksi voivat muodostua vanhemman vakava mielenterveysongelma, vakava päihdeongelma, vanhemman väkivaltaisuus, toteen näytetty uhka lapsen kaappaamisesta ulkomaille, riski lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä lapsen kaltoinkohtelu ja lapsen arkihuollon laiminlyönnit (Helsingin hovioikeuspiiri 2009, 9). Vastaavat lähtökohdat arvioidaan myös tapaamisoikeutta koskevissa tilanteissa (Helsingin hovioikeuspiiri 2009, 21).

Lastenvalvojat korostivat, etteivät he vahvista sopimusta vakavaa huolta herättävissä tilanteissa. Sopimuksen vahvistamatta jättäminen perustui ammatilliseen arvioon, jon-

ka taustalla vaikutti sosiaalityön työkokemus. Esille ei tullut erityisiä kartoituksen tueksi käytettäviä menetelmiä tai lomakkeita. Sopimuksen vahvistamatta jättämiset liittyivät tilanteisiin, joissa vanhemmat näyttäytyivät vastaanottotilanteessa eriarvoisina, sopimusneuvottelussa esiintyi sopimuksella kiristämistä tai vanhemmat eivät osanneet arvioida sopimuksen käytäntöä työntekijän mielestä lapsen kannalta riittävästi esimerkiksi pienen lapsen vuoroasumistilanteessa.

Pääosin sopimuksen vahvistamatta jättäminen toteutettiin neuvottelussa, jossa työntekijä ilmoitti kantansa perheelle ja asian käsittely lastenvalvojan asiana raukesi. Lastenvalvojen työkäytännönä on yleisesti se, ettei rauenneista sopimusneuvotteluista tehdä viranhaltijan päätöstä vaan asian käsittely päättyy ilman päätöksen tekemistä vanhempien kanssa käydyn neuvottelun tuloksena. Lastenvalvojille suunnattu opaskirja ohjeistaa dokumentoimaan huolellisesti asiakastilanteessa esiin tulleet tiedot väkivallasta sekä lastenvalvojan omat perusteet väkivaltatilanteissa sille, miksi sopimus on vahvistettu tai miksi sitä ei vahvisteta (THL 2013, 71).

Tutkimuksessa tuli esiin yksi tilanne, jossa työntekijä arvioi vanhempien keskinäisen sopimuksen syntyneen painostuksen ja uhan alaisuudessa, eikä hän siksi vahvistanut sopimusta. Viranhaltijapäätöksen tekeminen tilanteessa, jossa sopimus jätetään vahvistamatta, ei ole tullut aiemman työhistoriani tai tutkimusprosessin myötä muissa tilanteissa esille. Tutkimukseen osallistunut työntekijä oli konsultoinut tapauksen osalta lastensuojelun tukiryhmää ja naapurikuntien kollegoja ja saanut heidän kauttaan yhteyden asiantuntijakollegaan tilanteen selvittämiseksi. Yksikön johtosäännössä ei ollut myöskään mainintaa vastaavien tapausten osalta. Tekemällä virallisen päätöksen työntekijä ottaa työtehtävänsä näkökulmasta kantaa siihen, miksi sopimusta ei vahvisteta. Perusteet kirjataan ja ne tulevat molempien vanhempien sekä mahdollisesti myöhemmin sovittelun tai olosuhdeselvittäjien tietoon. Pelkkä sanominen ei tähän yllä. Lastenvalvojen opaskirja ei ohjeista päätöksen tekemiseen. Peruste liittyy Eva Gottbergin (1997) kirjaan, jossa todetaan lastenvalvojan ja lautakunnan toimivallan olevan rajoittunut huolto- ja tapaamiskysymyksissä (Gottberg 1997).

Uhrin kannalta selkeä kirjattu päätös on merkki yhteiskunnan vastuun ottamisesta ja väkivallan huomioimisesta. Väkivallan tekijälle päätös nostaa esille muutosta vaativat

kysymykset. Asiakastilanteessa esiin tulleet huolet ja pulmat eivät jää vain kirjauksiksi, vaan päätöksen avulla osapuolet saavat dokumentin mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten.

Tiesin, että hän ei uskalla olla allekirjoittamatta He tuli tähän, et itse asiassa tämän nuoren äidin äiti soitti mulle, että se ei uskalla olla allekirjoittamatta, että kyllä siinä uskoin häntä, kun tiesin, et se oli ollu turvakodissa ja he teki tässä sopimuksen ja sanoin, että en tätä vahvista, että ja sanoin kyllä, että miksi en ja sanoin, että sitten tämä menee, että he saa tästä päätöksen ja heillä on oikeus valittaa lautakuntaan. Isällä oli asianajaja ja sinnehän se meni, mutta hän oli vetäny sen pois. H6

Päätöksen tekeminen vaati työntekijältä paljon työtä verrattuna suulliseen ilmoitukseen. Päätöksen avulla asianosaiset saavat mahdollisuuden myös valittaa, vaikka valituksella ei ole varsinaisesti toimivaltaista merkitystä. Lastenvalvoja kertoi keskustelensa avoimesti isän kanssa tämän päihdetilanteesta, mutta väkivaltaan liittyvää keskustelua ei haastattelussa erikseen mainittu. Työntekijä kertoi kirjanneensa väkivallan ja painostuksen sekä isän rikollisen käyttäytymisen perusteeksi sopimuksen vahvistamatta jättämiseen, jolloin oletettavasti myös väkivallasta on neuvottelutilanteessa keskusteltu. Lastenvalvoja oli toiminut seudulla pitkään ja tunsii asiakaskunnan, mutta hän tunsii myös seudun kollegat ja osallistui seudulliseen yhteistyöhön ja verkostojen toimintaan. Verkosto oli tärkeä tuki oman toimipisteen lisäksi. Lastenvalvojien työ on erityistyötä, jossa tarvitaan sekä lastensuojelullista osaamista että vahvaa perheoikeudellista osaamista. Molempiin osa-alueisiin tarvitaan myös tukiverkostot.

Väkivalta-, vaino- ja väkivallanuhkatilanteisiin liitettiin valvottujen tapaamisten, valvottujen vaihtojen tai tuettujen tapaamisten mahdollisuus. Aineiston perusteella kunnissa oli mahdollisuus valvottuihin tapaamisiin myös lastenvalvojien vahvistaman sopimuksen perusteella jo ennen sosiaalihuoltolain muutosta, joka tuli voimaan 1.1.2016. Lap- sen ja etävanhemman tapaamismahdollisuuksia korostettiin, ja yhteydenpidon varmistamiseksi oltiin valmiita työskentelemään. Tapaamiskäytäntöjen ylläpitoon oli saatu tukea organisaatioiden johdosta siten, että lastenvalvojilla oli resurssien lisäksi esimieheltä saatu tuki tapaamisiin liittyvien tukitoimien ja valvontojen järjestämiseen. Toiminta oli organisoitu joko seudullisena toimintana esimerkiksi järjestöyhteistyönä turvakodin yhteydessä tai erillisenä tapaamispaikkatoimintana tai omana, lähinnä perhe-työntekijöiden toimintana. Valvontoja perusteltiin etävanhemman tapaamisoikeuden turvaamiseksi, mutta myös uhrin ja lasten turvallisuuden näkökulmasta.

Ohjaus ja neuvonta turvasuunnitelman tekemiseen, mahdollisen lähestymiskiellon hakemiseen tai vainoamiseen liittyvän rikosilmoituksen tekemiseen mainittiin yhteensä vain kolmessa haastattelussa. Mainintojen määrä oli haastattelun teemoihin nähden yllättävän pieni. Haastattelukysymykset eivät olleet kuitenkaan suoria kysymyksiä, joissa vastaaja olisi selkeästi kertonut oman toimintansa, vaan keskustelu pohjautui taustakertomuksiin, joiden tilanteita haastateltavat kommentoivat pääosin melko yleisellä tasolla. Akuuteissa asiakastilanteissa turvasuunnitelman teko voi olla haastatteluaineistoa laajempaa.

Jos on, että ei ole lasten suojelun asiakkuuttakaan, mutta on eroperhe ja esimerkiksi äiti sanoo, että hän ei uskaltaisi antaa lasta isän tapaamiseen kun siellä esimerkiksi kännissä koko ajan, niin kyllä oon niihin sanonu, et ei tarvitte antaa. Kyllä sit täytyy olla siinä kunnossa, että lapsesta pystyy huolehtii. Useinhan etenee se asia, että et joko lastensuojeluun, tai sitten että se toinen vanhempi ottaa yhteyttä kun ei saa lasta tavata, että mistä johuu. Niitä asioita sitten puidaan ja käydään läpi. Sitten tietysti lasten turvaamista on se, että on valvottuja tapaamisia järjestetään jos tilanne on semmonen, tai ohjataan äitiä tai isää hakemaan lähestymiskielto jos on semmosta asiaa. Ja tota ja nythän on esimerkiksi se vainoaminen on rikoslain alainen niin ohjattais sitten sinne, et jos tämmönen olis, niin hakee siihen sitten oikeutta. H6

Edellinen lainaus kuvaa vainon osalta yleistä tilannetta, jossa lähivanhempi ottaa yhteyttä lastenvalvojaan kysyäkseen lastenvalvojan kantaa pulmalliseen tapaamistilanteeseen. Vainon ja väkivallan uhrin toive on juuri viranomaisilta saatu tuki niissä tilanteissa, joissa tapaamiskäytäntö tuottaa pulmaa. Uhri on itse usein pelokas rajaamaan tilanteita ja epävarma omasta toimivallastaan. Tämän vuoksi työntekijöiden on tärkeää tunnistaa väkivalta ja tarjota tukea (Nikupeteri 2016, 142).

5.2 Yhteistyötä verkostoissa ja ohjaus palveluihin

Antikaisen (2007) tutkimuksessa lastenvalvojilta puuttui asiantuntijatuki ja jokainen oli osaltaan luonut oman ammatillisen tukiverkoston (Antikainen 2007, 72). Tämän aineiston perusteella ammatillinen tukiverkosto tuli esiin laajana ja monimuotoisena. Taulukkoon 3 on koottuna keskeisimmät yhteistyökumppanit, yhteistyön peruste sekä pääpiirteittäinen sisältö. Yhteistyötahot voidaan jakaa karkeasti neljään pääluokkaan: juridinen konsultaatio ja tuki, turvallisuuskonsultaatio ja tuki, sosiaalinen konsultaatio ja tuki sekä terapeutin konsultaatio ja tuki.

Yhteistyötaho	Yhteistyön peruste	Yhteistyön sisältö/ muoto
Lastensuojelu	Lastensuojelullinen huoli: päihde, mielenterveys, väkivalta	työparityöskentely, lastensuojeluilmoitus, asiakkaan ohjaus palveluun
Käräjäoikeus	Lausuntojen sisällöt, Follo – sovitteluun ohjaus/ sovittelutyö	Yhteisneuvottelut, sovittelu
Tapaamispaikka	Valvotut tapaamiset	Ohjaus palveluun, tapaamisten arviointi
Turvakoti	Lasten ja väkivallan uhrin turvaaminen	Ohjaus palveluun
Miehille suunnattu järjestö	Vastaanotto lastenvalvojan toimipaikassa. Yhteisneuvottelut. Isälle ohjaus ja tuki.	Ohjaus, yhteistapaamiset
Poliisi	Akuutit hälytystehtävät	Pyyntö turvaamistehtävään
Perheasiain neuvottelukeskus, Perheneuvola	Vanhempien välinen ristiriita, huoli lapsen voinnista	Ohjaus palveluun, yhteistapaamiset
Psykiatrian pkl, avopsykiatria	Huoli vanhemman mielenterveydestä	Ohjaus palveluun
Lastensuojelun tukiryhmä	Tuen saaminen vaikeaan tapaukseen	Konsultointi, ohjausneuvonta
Päiväkoti/koulu	Lapsen tilanteen selvittäminen	Pyyntö selvittämisestä
A-klinikka	Huoli vanhemman alkoholinkäytöstä	Ohjaus palveluun
Kuraattori, nuorisopsykologi,	Lasten tilanteen selvittäminen	Pyyntö selvittämisestä
Oikeusaputoimi Kunnan/ toimipaikan juristi	Asiakastyö Työntekijän tuki	Konsultointi, ohjaus palveluun
Sosiaalipäivystys	Akuutti huoli lapsesta, tiedotus	Tiedottaminen
Sosiaalityö	Työparityöskentely, yhteistyö	Ohjaus palvelun, yhteistapaamiset
Vartiointiliikkeet	Asiakastilanteiden turvaaminen	Palvelun osto turvaamistehtäviin
Lastenpsykiatria	Lapsen tilanteen selvittäminen, asiakkaiden ohjaus	Pyyntö selvittämisestä, ohjaus palveluun
Perhetyö	Tapaamisiin tuki, vaihdot, valvonta	Tapaamisten tuki, arviointi

TAULUKKO 3. Lastenvalvojen keskeiset yhteistyökumppanit ja työn sisältö.

Yhteistyö näyttäytyi laajana, toimijoita mainittiin kaikkiaan lähes kolmekymmentä. Yhteistyötahot koostuivat eri viranomaistoimijoista ja kolmannen sektorin toimijoista. Konkreettisesti yhteistyö koostui palveluihin ohjaamisesta, yhteisistä asiakasneuvotte-luista ja yhteisten työkäytäntöjen kehittämistä.

Lastenvalvojen seudullinen yhteistyö tuotiin esille useissa haastatteluissa. Yhteistyö sisälsi konsultaatiota ja yhteistä jakamista. Myös käräjäoikeuden rooli on keskeinen. Käräjäoikeuden kanssa tehtävä yhteistyö sisälsi työkokouksista, joiden tavoitteena oli parantaa keskinäistä yhteistyötä erityisesti olosuhdeselvitystyössä. Poliisi ja vartioimis-liike tulivat esiin akuuteissa turvaamistehtävissä. Poliisin yhteistyö liittyi perheen suo-jaamiseen ja muuton turvaamiseen. Vartioimisliikkeiden kanssa tehtiin yhteistyötä työntekijöiden turvaamisessa, mutta perheiden palveluiden yhteydessä sitä ei mainit-tu. Turvalaitteiden tai hälytysjärjestelmien suosituksia ei aineistossa tullut esille.

Jokainen lastenvalvoja mainitsi asiantuntija-avusteisen sovittelun (Follo) keskeisenä työhön liittyvänä käräjäoikeusyhteistyön muotona. Follo-sovittelussa tuomarin apuna perheen kiistatilanteen sovittelussa on esimerkiksi psykologi, sosiaalityöntekijä tai las-tenvalvoja (OM 2016). Jotkut haastateltavat toimivat itse sovittelijoina seudullisessa yhteistyössä. Sovittelun tulee perustua tasa-arvoiseen suhteeseen ja siinä on nouda-tettava Follo-sovittelun ohjeita ja käytäntöjä eikä sovittelua ei tule järjestää silloin, kun vanhempien välillä on todettu olevan väkivaltaa (OM 201). Myös tässä aineistossa las-tenvalvojat totesivat, ettei väkivaltatilanteita sovittella. Käytännössä väkivaltaa ei kui-tenkaan aina tunnisteta riittävän hyvin, ja näin väkivaltaa ja vainoa sisältäviä tilanteita ajautuu sovitteluun. Useat väkivaltatyön toimijat ovat kritisoineet sovittelun käyttöä väkivaltatilanteissa Istanbulin sopimuksen vastaisena toimintana (Törmä & Pentikäinen 2016, 59).

Lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö tuli esille jokaisessa haastattelussa. Lastenval-vojen työssä tulee esiin tilanteita, joissa asiakkaan tilanne vaatii erityistä tukea ja laa-jaa yhteistyötä. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa ero voi aiheuttaa vaka-van, jopa akuutin lastensuojelullisen huolen. Lastenvalvojat tiedostivat oman velvolli-suutensa lastensuojeluilmoitusten tekemiseen. Lastensuojelun kanssa tehtävässä yh-teistyössä pulmaksi muodostuivat tiedonkulkuun liittyvät pulmat, lastensuojelun re-surssipula sekä työnjakoon liittyvät epäselvyydet. Käytännöt siitä, mistä lastensuojelu

vastaa ja mikä on vastaavasti lastenvalvojalle kuuluvaa työtä, saattoivat olla epäselviä. Lastenvalvojat kertoivat tilanteista, joissa heille pulmallinen tai huolta herättävä asiakkuus nähtiin lastensuojelussa lastenvalvojalle kuuluvaksi asiakkuudeksi, johon lastensuojelu ei puutu.

Tämmöset niin kun erikoistapaukset niin, niitä tulee tavattua näitä ihmisiä useemmin. Et yrittää saada heidän asioita johonkin järjestykseen ja kyllä sitten tietysti toi raja lastensuojelun kanssa. Et me ollaan tässä samaa lastensuojelua, mutta niin, et lastensuojelun puolella ajatellaan, että nää on selkeesti meidän, juttuja ja sitten me taas ajatellaan, että ne on niiden, kuuluis olla lastensuojelun piirissä. Että siinä on vähän tämmöstä ja meillä ei sitten oo oikeastaan niin kauheesti niitä keinoja, eikä toimenpiteitä niiku antaa eikä tehdä, että yhteistyön täytyisi olla tietysti saumatonta. Mutta esimerkiksi joku perheneuvola on hyvinkin tämmönen yhteistyökumppani ihan saumaton, et siinä ei oo mitään ongelmaa. H5

Erokriisin osalta tulkinnat vanhempien ja lastensuojelun vastuusta ovat epäselvät. Saman perheen osalta voi olla samaan aikaan vireillä sekä oikeusprosesseja, täytäntöönpanoon liittyviä toimenpiteitä sekä lastensuojelun prosesseja. Pahimmillaan perhe jää vaille lastensuojelun toimenpiteitä, kun tilanne määrittyy erokriisiksi ja huoltoriidaksi. Vastaavasti, kuten Antikainen (2007) tuo esille, lastenvalvojat eivät kehitä omaan työorientaatioonsa soveltuvia työkäytänteitä, kun asiakkaat voidaan tarvittaessa siirtää muihin palveluihin (Antikainen 2007, 74). Vaarana on, että asiakkuutta pompotellaan työntekijältä toiselle, eikä kummallakaan ole tilanteesta varsinaista vastuuta eikä kokonaiskuvaa. Useiden prosessien päällekkäisyys voi aiheuttaa sen, että viranomaiset odottelevat toistensa ratkaisuja. Perhe on tilanteessa, jossa käynnissä on useita selvitysprosesseja mutta tuki vaikeaan tilanteeseen jää saamatta (esim. Väyrynen 2008). Ero tai huoltoriitaprosessi ei poista lastensuojelun tarvetta eikä lapsen oikeutta suojaan ja turvaan silloinkaan, kun uhka tai vaara tulee oman vanhemman taholta.

Turvakodit mainittiin selkeissä fyysisen väkivallan uhkatilanteissa yhteistyökumppaneina. Henkisen väkivallan ja piinan osalta turvakotien käyttöä ei tuotu esille. Turvakotien siirryttyä valtion rahoituksen pariin on oletettavaa, että henkisen väkivallan huomioiminen on lisääntynyt myös palveluun ohjaamisen osalta. Kolmannen sektorin järjestö-
kentän yhteistyökumppaneina tuotiin esille miehille suunnatun järjestön kanssa tehtävä yhteistyö.

Miestyöntekijä kerran viikossa ottaa vastaan täällä, hän on myös sovittelijana ja se on semmonen tärkeä linkki. Jotenkin tuntuu et naiset ja äidit hakee sitä apua ja löytää paremmin ja miehet on tietysti perinteisesti, tää on nyt karkee yleistys, mut et ovat vaikeemmin lähtemään avun piiriin ja sit usein koska se erokriisi on tietysti kummallekkin ihan yhtä suuri, usein sit isät saattaa kokee, et voi ei, siel on taas se nais lastenvalvoja vastassa ja tota niin kyl se mies, mies työntekijä niin on kyl sit semmonen, mihin monet sit hirveen mielellään on sit lähteneet ja käyvät juttelemassa X:n kanssa. H3

Yhteistyö miestyöntekijän kanssa koettiin joustavana ja toimivana sekä isän vanhemmuutta tukevana. Miestyöntekijän asema nähtiin merkittävänä eroisän avun mahdollistajana naisvaltaisessa työssä. Lastenvalvojat nostivat omissa kehittämistoiminnissaan esille erotilanteessa olevien isien aseman parantamisen, ja sukupuolen huomioiminen nähtiin tärkeänä isien kohdalla, mutta erityisesti naisille suunnattua apua ei haastatteluissa tuotu esille.

Mulla on vahvistunu koko ajan se semmonen lapsen oikeus, tänä päivänä voi toki olla myös äiti etävänhempana, niin tota se lapsen oikeus siihen yhteydenpitoon, et se tapaamissopimussopimukseen satsaaminen, et niitä on hirveen helppo ampuu alas joillain selityksillä, et tai puhua uusiksi, vaatia uusiks... Et se lapsen niiku läsnäolo, et jos se vähän, jos se tossakin se isä on juonut, et mitä se on lasten aikana ja pystyyks olemaan juomatta tai miten paljon juo, et humaltuuko se vai miten... Tai se, et jos on ollu väkivaltainen silloin historiassa sille äidille, niin eihän se ole suoraan yhteydessä, tai jos ne ei pysty keskustelemaan, niin eihän se ole suoraan yhteydessä siihen isän ja lasten suhteeseen. Sillä lailla sen erovanhemman, erossa asuvan vanhemman nostaminen, että kun jos nyt lyhyesti ois sanottu, niin lapsen ja isän nostaminen se on ollu ehkä mulla semmonen. H1

Lastenvalvojien verkostot näyttäytyivät aineistossa varsin laajoina mutta väkivaltatyön näkökulmasta tarkasteltuna kapeina. Erityisiä väkivaltatyön toimijoita ei turvakotia lukuun ottamatta mainittu, eikä esimerkiksi avopalvelutyöstä tullut yhtään mainintaa. Väkivaltakysymysten osalta on tärkeää, että myös naiseen kohdistuvan väkivalta tulee huomioida Istanbulin sopimuksen mukaisesti. Kiinnittämällä huomio naiseen kohdistuvaan väkivaltaan ei suljeta pois miesten kokemaa väkivaltaa, vaan huomioidaan ylipäättään väkivallan mahdollinen olemassaolo perheessä tilanteessa, jossa kulttuurisesti on vahva orientaatio korostaa vanhempien yhteistyötä, sovinnollisuutta ja isyyttä. Huomioimalla naiseen kohdistuva väkivalta tunnistetaan myös sukupuolten erilaiset kokemukset ja avun saamisen näkökulmat.

5.3 Sosiaalityöntekijöinä sopimuspalveluissa

Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuslain (272/2005) mukaan lastenvalvojen pätevyysvaatimus tulee isyyslaista (700/1975), lastenvalvojalla tulee olla sosiaalityön kelpoisuus tai muu tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto. Lastenvalvojina työskentelevillä on pääosin joko sosiaalityöntekijän tai juristin koulutus. Yleisimmin lastenvalvojat ovat sosiaalityöntekijöitä (Karhuvaara ym. 2013, 12). Tutkimukseen osallistuneet lastenvalvojat olivat kaikki sosiaalityöntekijöitä ja lähes kaikilla oli työkokemusta joko aiemman tehtävän tai nykyisen yhdistelmäviran kautta lastensuojelusta. Sosiaalityöntekijyys näyttäytyi aineistossa avoimena kysymisenä ja rohkeana puheena. Lastensuojelutyön kautta tullut sosiaalityöntekijyys koettiin orientaationa, jonka avulla erotilanteisiin liittyvistä vaikeista asioista oli helppo kysyä ja ottaa selvää. Antikainen (2007) kuvaa sopimuspalvelutyön tiedon arkeologiaa hajanaiseksi; työstä puuttuu järjestelmällinen dokumentointi ja luokittelu. Lisäksi pulmana on se, ettei asiakasratkaisujen vaikutuksia arvioida riittävästi. (Antikainen 2007, 103.) Myös tässä tutkimuksessa tuli esille ratkaisujen ja työtapojen erilaisuus. Lastenvalvojat kertoivat haastatteluissa hämmentäviä kokemuksiaan yhteistyöstä, joissa kollegan eri orientaatio ja työkäytännöt erosivat omista työkäytännöistä merkittävästi.

Et me, jotka tullaan lastensuojelun taustalla, niin meillä on ihan toisenlainen sellanen kiinnostus tarttua ja haastatella paremmin niikun laajemmin. Me puhuttiin mun ystävien kans, että me ollaan varmaan ihan tuomittuja ja kummajaisia, et mitä me niiku sorkitaan et udellaan. He oli käyny hyvin mielenkiintoisia keskusteluja työpaikalla, et iso työpaikka siitä että jos vanhemmat tarjoaa tämmösessä keskustelussa perheväkivaltaa, niin uskaltaako sitä kysyä sitten. Miten se on, et tarttuuko he siihen ollenkaan? Nii tää, jolla oli yli kymmenen vuotta kokemusta ja nii sano, et ei et siihen ei tartuta, et ei sitä oteta puheeks. H1

Vaikka lastenvalvojalla ei ole lastensuojelutyön tai aikuissosiaalityön työkaluvalikoimaa, eikä eron jälkeisen vainon tai väkivallan osalta ollut vielä olemassa vahvaa työorientaatiota, kuvastui tässä tutkimuksessa kaikissa haastatteluista sosiaalityöntekijyyteen liittyvä valmius nähdä ja puuttua lasta vaurioittaviin asioihin mikäli asiat tulivat työntekijälle todeksi. Edellä olevassa lainauksessa ei puututtu perheessä tapahtuvaan väkivaltaan kollegan käymän keskustelun pohjalta. Haastateltavan oma ja tutun kollegan orientaatio kysyä ja selvittää perheessä olevaa väkivaltatilannetta koettiin lastenvalvojen osalta poikkeavana työotteena.

Sosiaalityön taustalla olevat lastenvalvojat neuvottelivat ja olivat valmiita työskentelemään sopimuksen syntymiseksi ja havaittuihin epäkohtiin vaikuttamiseksi. Tutkimukseen osallistuneiden lastenvalvojien arvio ja kokemus oli, että sosiaalityön taustalla toimivat kollegat ottivat asioita avoimemmin puheeksi, neuvottelivat ja näkivät tilanteissa toivoa juristikollegoja pidempään.

Kerran menin asiakkaan kanssa juristitaustaisen lastenvalvojan luo. Me mentiin sinne ja vanhemmat rupes heti riiteleen ... Tää jursisti lastenvalvoja sano, että tänne tullaan tekemään sopimuksia, että täällä ei enää riidellä. Keskustelu päättyy tähän ja näkemiin. Me oltiin siellä varmaan kolme minuuttia sisällä, et me odotettiin, että me päästään keskustelemaan niistä asioista, mutta se ei ollut se paikka. H4

Eskola (2003) on kuvannut sosiaalityön olevan työskentelyä ihmisten moninaisissa elämäntilanteissa rakenteiden ja tapahtumien verkostoissa. Sosiaalinen ongelma käynnistää työskentelyn, jonka lähtökohtana on pulman havaitseminen. Työskentelyn alussa työntekijän tekemä tulkinta määrittää työn suunnat ja tarpeellisuuden. Työn laatu muodostuu asiakkaan avun tarpeen ja menettelytavan välisestä suhteesta, jossa työntekijän tiedollinen ja taidollinen osaaminen edesauttavat onnistumista. (Eskola 2003, 108–110.) Seuraavassa lainauksessa lastenvalvoja kuvaa työorientaatiotaan rohkeana, muutokseen kykenevänä ja asiakkaan tarpeita kuuntelevana.

En ole koskaan pelänny, olen ollu aina silleen rohkea toimimaan uudella tavalla, et jos koen et historia ei toimi. Mun vahvuuksia on aina ollu se asiakkaiden kohtaaminen, et mä jotenkin luotan siihen, et se on se oikee, et ehkä se on sieltä kehitysvammahuollosta, et on oikee taajuus, et miten tästä selvitään, et on silleen tuntosarvet herkät et ei tee hätiä, et jos vaistoon, et se ihminen ei kestä. H1

Sosiaalityö on yhteiskunnallista muutostyötä, jossa ihmisoikeudet, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisten osallisuus ja valtaistuminen ovat keskiössä (Pohjola 2014, 17–19). Työssä kiinnitetään huomiota ajoittain erilaisiin menetelmiin, kohderyhmiin, työntekijän rooliin tai rakenteellisen vaikuttamistyön painotuksiin. Työ sisältää raja-alueita, joissa terveydelliset, juridiset ja taloudelliset näkökulmat ovat läsnä. (Pohjola 2003 b, 159–162.) Myös sopimuspalvelutyössä kohdataan erilaisissa erotilanteissa eläviä perheitä, ja työn vaatimukset ovat korkeat. Tämän tutkimuksen valossa vaatimukset liittyvät etenkin erityisten tilanteiden tunnistamiseen. Vaino ja eron jälkeinen väkivalta poikkeavat kulttuurisesti hyväksytyistä erotilanteisiin liittyvistä käsityksistä. Ammatilliset sekä yleisönosastokirjoitukset korostavat yleisesti vanhempien sopimuksellisuutta,

yhteistoimintaa ja lapsen oikeutusta pitää yhteyttä molempiin vanhempiin eron jälkeen. Mikäli työntekijällä ei ole kykyä tarkastella ja kysyä asioita toisin, voi eron jälkeisen vainon tilanteissa yleisesti hyväksyty lähtökohta tuottaa väärän tulkinnan ja ratkaisun (esim. Hurtig ym. 2014, 251–253).

Sosiaalityön ja yleisesti yhteiskunnallisissa keskusteluissa ihmisoikeudet, oikeudenmukaisuus ovat painotettuja lähtökohtia, mutta niiden toteutuminen väkivaltatyön työkäytännössä ei ole selkeää (Nyqvist 2001; Husso 2003; Laitinen 2004; Ojuri 2004; Hurtig ym. 2014). Antikaisen mukaan sopimuspalvelutyössä tarvitaan soveltavaa tietoa avioliittoon, eroihin ja lapsen huoltoon sekä, elatukseen liittyvistä lainsäädännöistä, mutta on tärkeää tunnistaa myös omat asenteet, tunteet, kokemukset ja ymmärrykset mies- ja naistapaisuudesta. (Antikainen 2007, 103.)

Sopimuspalvelutyö sisältää eron jälkeisen väkivallan ja vainon näkökulmasta sosiaalityölle ominaisten kysymysten kanssa työskentelyä, mutta työ sisältää myös kysymyksiä, joiden ratkomiseen tarvitaan vahvaa juridista osaamista. Työyhteisöjen tai seudullisten palvelujen olisi hyvä muodostua sellaisiksi, että niissä olisi sekä sosiaalityöntekijöitä että juristitaustaisia lastenvalvojia, jolloin keskinäisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön kautta asiakkaiden tilanteisiin löydettäisiin mahdollisimman kokonaisvaltaisesti arvioituja ratkaisuja. Molempiin lähtökohtiin tarvitaan yhä vahvempaa ymmärrystä eron jälkeisestä väkivallasta ja vainosta, jotta väkivallan ja vainon uhrien, tekijöiden ja lasten avunsaaminen ei esty siksi, että lähelle tullut väkivalta selitetään pois, uhria ei uskota tai häneltä odotetaan selkeää ja tekijän kanssa yhtäpitävää kuvausta perheen tilanteesta. Työ edellyttää myös sen ymmärtämistä, että erokuohunnan taustalla voi olla ajatus kostosta, vahingoittamisesta ja pahuudesta. (Hurtig ym. 2014, 262–265.)

6 Johtopäätökset

6.1 Tutkimuksen tulokset

Olen tutkimuksessani analysoinut lastenvalvojien työtä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa. Nostin esille lastenvalvojien työkäytännöistä ajanvarauskäytännöt, vastaanottokäytännöt, lapsen tapaamisen käytännöt, asiakastyön ratkaisut ja yhteistyöverkostot. Lisäksi tarkastelin lastenvalvojien tekemiä tulkintoja eron jälkeisen väkivallan ja vainon asiakastilanteista. Yhteiskunnallisen tutkimuksen keskeinen tehtävä on ottaa kantaa vaikeisiin asioihin, ei tule tyytyä vain ”silleen jättämiseen”. (Hurtig & Laitinen 2002, 105.) Itselläni vainoon liittyvän tutkimuksen tekemisessä keskeisenä motivaationa on juuri moninaisen ja inhimillisesti tarkasteltuna äärimäisen vaikean ilmiön esiin nostaminen ja yhteiskunnalliseen kipupisteeseen vaikuttaminen.

Lastenvalvojien työkäytännöissä lähtökohtana on vahvistaa vanhempien tekemät sopimukset. Sopimusta ei tule kuitenkaan vahvistaa, mikäli työntekijä arvioi sen lapsen edun vastaiseksi (esim. Antikainen 2007; Karhuvaara ym. 2013; Koulu 2014). Mikäli lastenvalvoja päätyy ratkaisuun olla vahvistamatta vanhempien kaavailemaa sopimusta, asiaa koskevat neuvottelut päättyvät. Lastenvalvoja ohjeistetaan kirjaamaan päätöksen taustalla olevat perusteet asiakasrekisteriin, mutta erityistä viranhaltijan päätöstä näissä tilanteissa ei ole käytäntönä tehdä. Lastenvalvojan tekemä ratkaisu ei varsinaisesti sido vanhempien tulevia ratkaisuja, vaan he voivat halutessaan pyrkiä vahvistamaan sopimuksen käräjäoikeudessa (Karhuvaara ym. 2013).

Tässä tutkimuksessa tuli esille tilanne, jossa työntekijä teki ratkaisun, ettei hän vahvista vanhempien esittämää sopimusluonnosta. Lastenvalvoja teki ratkaisusta lautakunnan vahvistaman valituskelpoisen päätöksen, johon hän kirjasi päätöksen taustalla olleet tiedot väkivallasta, pelosta ja painostuksesta. Päätöksen tekeminen on sopimuspalvelutyön kehittämisen kannalta mielekäs. Päätöksen avulla vanhemmat saavat perustellun asiakirjan siitä, mihin seikkoihin lapsen tapaamisen näkökulmasta tarvitaan muutos, jotta tapaamiset voisivat toteutua lapsen edun mukaisesti. Lisäksi asiakirja on selkeä dokumentti mahdollisia jatkoprosesseja, kuten sovitteluneuvotteluja ja olosuhdeselvitystä varten.

Ajanvaraus- ja vastaanottokäytännöissä eron jälkeinen väkivalta ja vaino tulevat tämän tutkimuksen perusteella esille varmimmin silloin, kun uhri itse vaatii sopimusneuvotte- luun vanhemmille erilliset neuvotteluajat. Järjestelmällistä väkivallan tai vainon seulo- vaa kyselyä ei ajanvarauksen tai vastaanottokäynnin perusteella haastattelukunnissa suoritettu. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lastenvalvojat tapasivat vanhempia myös erillistapaamisissa, vaikka lastenvalvojen toiveena ja yleisimpänä työkäytäntönä oli pääsääntöisesti tavata vanhempia yhdessä. Tapaamisia järjestettiin tarvittaessa useita kertoja toimivan sopimuksen aikaansaamiseksi.

Tutkimuksen perusteella lastenvalvojen yhteistyöverkostot ovat laajat. Yhteistyötä tehtiin seutukunnittain kollegiaalisesti sekä asiakastyön prosesseihin liittyvinä toimin- toina. Yhteistyö koettiin muilta osin hyvänä ja toimivana, mutta yhteistyö lastensuoje- lutyön kanssa sisälsi pulmia. Tieto lastensuojelun asiakkuudesta tai asiakkuuden perus- teista ei välity aukottomasti lastenvalvojen tietoon, jolloin lastensuojelussa havaitut vaikeudet eivät välttämättä ole sopimuksen vahvistamistilanteessa lastenvalvojan tie- dossa ja lapsen elämässä olevat vaikeudet voivat jäädä sopimusasiassa käsittelemättä. Useimmiten lastensuojelun asiakkuus tuli ilmi vanhempien oman kertomuksen, työn- tekijän yhdistelmäviran, saman organisaation ja johdon tai yhteisen toimitilan ansiosta. Yhteistyötä vaikeutti myös asiakasprosessien vastuu- ja työnjakokysymykset. Lasten- valvojen kokemus oli, että lastensuojelussa huoltoriitatilanteet voivat äärimmillään määrittyä vain huoltoriidoiksi, minkä vuoksi lastensuojelun toimenpiteet jäävät odot- tamaan huoltoriidan ratkaisuja minkä vuoksi työskentelyn toimenpiteet ja vastuu ra- kentuvat sopimuspalvelutyön työvalikoimista. Kolmantena pulmana oli lastensuojelun resurssien vähyys, joka vaikutti yhteistyön määrään.

Antikainen kuvaa sopimuspalvelutyötä ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä (Anti- kainen 2007, 171). Myös tämän tutkimuksen osalta vahvistui näkemys lastenvalvojen tekemästä ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä. Lastenvalvojat kohtaavat suurim- man osan eroperheistä, ja työtä voi oikeutetusti kuvata eroperheiden neuvolatyöksi. Tutkimukseen osallistuneet lastenvalvojat toivat esille esimiehen, työyhteisön, toimi- paikan ja kunnan osalta ratkaisuja ja strategioita, joissa oli painotettu lastenvalvojan tekemän ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä. Painotuksissa vahvistettiin lapsen oikeutta molempiin vanhempiin. Lastenvalvojina työskentelee kokeneita sosiaalityöntekijöitä,

joilla on osaamista ja halua toimia myös erityisissä tilanteissa ilman, että perhettä ohjataan *varhaisessa* vaiheessa esimerkiksi lastensuojeluun tai perheneuvolaan.

Lapset olivat läsnä työntekijöiden mielissä mutta erittäin vähän työkäytännöissä. Kaksi lastenvalvojaa kertoi tapaavansa lapsia jonkin verran, mutta kaikki työntekijät olivat pohtineet lasten tapaamiseen liittyviä kysymyksiä. Lasten etu määrittyy lastenvalvojen työssä vanhempien näkemysten kautta. Vainon ja väkivallan tilanteissa vanhempien näkemykset lapsen tilanteesta voivat olla hyvinkin erilaiset, ja lapsi voi joutua vanhempien väliseen ristiriitatilanteeseen. Eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa vanhempien ristiriitojen taustalla voi olla lähivanhemman ja lapsen aito pelko ja huoli. Lasta ei tule asettaa vanhempien väliseen ristiriitaan, mutta on oikeutettua kysyä, kuka saa puhua näissä tilanteissa lapsen puolesta (ks. Kiili 2016).

Tämän tutkimuksen perusteella sopimuspalveluissa huomioidaan eroisat hyvin. Työntekijät olivat tiedostaneet keskustelut miesten huonoista kokemuksista naisvaltaisilla sosiaali- ja terveydenhoidon aloilla. Keskusteluissa korostui lapsen edun esiin nostaminen niin, ettei asetuta kummankaan vanhemman puolelle. Työntekijät tunnistivat miesten osalta eron liittyviä riskejä ja ohjasivat miehiä aktiivisesti palveluihin ja verstaistuen piiriin. Miehillä oli järjestetty mieserityisiä palveluita myös vastaanottotiloihin. Vastaavia kolmannen sektorin palveluja ei haastatteluissa tullut esille.

Sosiaalityöntekijyys näyttäytyi tutkimuksessa huolta herättäviin asioihin puuttumisena, rohkeana puheena ja vahvana verkostoitumisena yhteistyökumppaneiden kanssa. Työssä tuli esille pohdintoja ja arvioita lapsen ja uhrin suojaamiseen ja turvaamiseen liittyvistä tilanteista, mutta riskien arvioinnissa ei tuotu esille esimerkiksi olemassa olevia työvälineitä.

Tutkimuksen osalta pohdin väkivallan ja vainon käsitteiden vähäistä määrää. Kuvastako käsitteiden puuttuminen väkivallan tunnistamattomuutta ja siten myös puuttumattomuutta työkäytännöissä, sopimusten sisällöissä ja niihin liittyvissä keskusteluissa? Myöskään työkäytäntöjen kehittämisessä tai työhön liittyvien tärkeiden aiheiden osalta ei pohdittu lainkaan esimerkiksi väkivallan esiin nostamista tai siihen puuttumista-sopimuspalveluissa, vaan useissa haastatteluissa korostettiin etävanhemman ja lapsen yhteydenpitoa. Vanhemman väkivallan ei välttämättä nähty liittyvän suoraan lapsiin

eikä vaikuttavan lapsen ja vanhemman tapaamiskäytäntöihin. Työntekijän tekemässä tulkinnassa ja toiminnassa risteilevät työntekijän henkilökohtainen osaaminen, sitoumukset ja työkokemus, toimipaikan työkäytännöt, ilmapiiri ja johtajuus sekä yleinen yhteiskunnallinen keskustelu.

Nikupeteri (2016b) tuo esille harmismin (*harm-ism*) käsitteen, jonka esimerkiksi hän nimeää vanhempien erotilanteen. Työntekijöiden huomio voi kiinnittyä eroon liittyvien haittojen ja harmien tarkasteluun yleisestä, kulttuurisesta näkökulmasta niin, että korostetaan lapsen ja vanhemman tapaamisen tärkeyttä ilman, että huomioidaan esimerkiksi eroon johtanutta väkivaltaa tai eron jälkeistä vainoa. Vainoamiseen liittyvät teot voivat usein ilmentyä kulttuurisesti hyväksytyinä, harmittomina tekoina ilman suoranaista fyysisen väkivallan uhkaa, ja niihin ei siksi kiinnitetä esimerkiksi tapaamisneuvotteluissa huomiota. (Nikupeteri 2016b, 60–61.) Lastenvalvojien orientaatiossa entiseen puolisoon kohdistuva väkivalta voi jäädä huomiotta tai tulla sivuutetuksi, mikäli työntekijällä on vahva halu sopimuksellisuuteen sekä halu turvata lapsen ja etävanhemman yhteydenpito ilman huolellista riskiarviota, ja mikäli työntekijä työskentelee vaativissa tilanteissa yksin ilman eron jälkeiseen väkivaltaan tai vainoon liittyvää osaamista. Työntekijän tulkintoihin ja ratkaisuihin vaikuttavat lisäksi vireystila ja työtilanne. Sopimuspalvelutyössä tulee olla riittävän vahvat työkäytännöt ja osaaminen myös vaativiin ja erityisiin tilanteisiin. Koska pääosa eroista sujuu hyvin ja vanhemmat saavat sovittua lapsen kannalta hyvät tapaamiskäytännöt, on tärkeää, että työtä suunnataan yhä vahvemmin erityistä tukea vaativiin tilanteisiin. Tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijyys antaa hyvät valmiudet toimia myös vaativissa lastenvalvojan tehtävissä. Työkäytäntöjä tulee kehittää sellaisiksi, että ne tunnistavat ja huomioivat väkivallan eivätkä aseta uhria kohtuuttomaan sopimustilanteeseen esimerkiksi yhteisten tapaamisten vaatimuksen osalta.

Tutkimuksen osalta tulee huomioida, että aineisto on kerätty vuosien 2013 lopussa ja 2014 keväällä. THL:n julkaisema lastenvalvojille suunnattu opaskirja julkaistiin syksyllä 2013, ja lisäksi opaskirjaan liittyvät koulutustilaisuudet toteutettiin kevään 2014 aikana. Vainoa koskeva laki tuli voimaan 1.1.2014 ja Istanbulin sopimus 1.8.2015. Tänä päivänä kerätty aineisto voisi olla tältä osin erilainen.

Jatkotutkimuksen osalta aineistoa voisi laajentaa johtopäätösten vahvistamiseksi. Tässä tutkimuksessa aineisto on ollut pieni, minkä vuoksi kovin vahvojen tulkintojen tekeminen ei ole mahdollista. Aineiston laajentamisen voisi kohdentaa jatkossa erityisesti juristitaustaisiin lastenvalvojiin tutkimalla heidän orientaatiotaan, tulkintojaan sekä toimintakäytäntöjään. Lisäksi olisi kiinnostavaa tutkia, onko vainoon liittyvä lainsäädäntö muuttanut työkäytäntöjä ja työntekijöiden tulkintoja vainon ja eronjälkeisen väkivallan tilanteissa.

Tästä tutkimuksesta jäi työn rajaamisen vuoksi pois erityisesti yhteisöissä tapahtuva vaino. Jatkon osalta olisi tärkeää jatkaa tutkimusta siitä, kuinka yhteisö mahdollisesti hyväksyy ja jopa kannustaa eron jälkeiseen vainoon, mutta myös siitä, kuinka yhteisöjen kanssa voisi toimia ja työskennellä vainon ja väkivallan tilanteissa lapsia paremmin suojaavalla tavalla (kts. Törmä & Tuokkola & Hurtig, 2013).

6.2 Tutkimuksen pohjalta nousevat kehittämissuhteet

Tämän tutkimuksen taustalla on ollut kysymys siitä, tarvitaanko sopimuspalveluihin väkivaltaspesifi osio. Tutkimuksen toisena kysymyksenä ja tavoitteena oli analysoida sopimuspalvelutyön mahdollisia kehittämisen tarpeita eron jälkeisen väkivallan ja vainon asiakastilanteissa.

Antikainen (2007) on todennut institutionaalisten käytäntöjen syrjäyttävän joitakin ihmisryhmiä kulloinkin vallalla olevaan tietoon perustuen, mutta marginaaliryhmien taholta tuleva vallitsevien määrittelyiden kyseenalaistus voi toisaalta myös muuttaa diskursseja. Ei ole olemassa valtasuhdetta, jolle ei muodostuisi sitä vastaavaa tietokenttää, eikä tietoa, joka ei edellyttäisi samalla valtasuhteita (Antikainen 2007, 46.) Vaino ja eron jälkeinen väkivalta rikkovat ihmisoikeuksia ja syrjäyttävät kaikkia osapuolia normaalista arjesta. Eronjälkeinen väkivalta ja vaino rikkovat perusoikeutta vapautteen, hyvinvointiin ja koskemattomuuteen. Vainotut ovat vaarassa paitsi kodeissaan, myös julkisilla paikoilla ja työpaikoillaan. (Laitinen & Nikupeteri 2013; Nikupeteri 2016.) Vaikka tutkimuksen aineisto koostuu viranomaistoimijoista, on sen motiivina ollut nostaa esille eron jälkeisen väkivaltaan ja vainoon liittyviä kehittämistarpeita erityisesti väkivallan ja vainon uhrien ja lasten avun saamisen turvaamiseksi. Tutkimus tukee osaltaan Anna Nikupeterin (2016) esiin nostamia kehittämistarpeita. Myös tämän tut-

kimuksen perusteella sopimuspalveluja tulisi kehittää yhä paremmin vastaamaan voimaan tulleen Istanbulin sopimuksen velvoittamalla tavalla. Lastenvalvojille suunnattu opaskirja antaa hyvät lähtökohdat eron jälkeisen väkivallan ja vainon tunnistamiseen, riskien arviointiin ja tarvittavia tukitoimien valintaan (Karhuvaara ym. 2013). Kirjassa esiin nostettuja käytäntöjä tulee edelleen tuoda esille lastenvalvojen ammatillisin keskusteluihin ja käytäntöihin.

Sopimuspalvelutyössä ajanvarauskäytäntöjä tulisi kehittää niin, että väkivalta ja mahdollinen vaino seulotaan jo ajanvarauksen yhteydessä soveltuvilla seulakysymyksillä. Seulakysymysten avulla asiakkaan tilannetta voidaan paremmin arvioida tarkemmilla väkivaltaa kartoittavilla kysymyksillä vastaanottotilanteessa. Samalla voidaan arvioida, onko vanhempia syytä tavata aluksi erikseen ja olisiko hyvä toimia jo ensimmäisessä tapaamisessa parityönä.

Lastensuojelun asiakkuuden osalta asiakkailta tulisi varmistaa asiakkuuden olemassaolo nykyistä järjestelmällisemmin. Tiedon välittymiseen liittyviä kehittämiskäytäntöjä voisi tarkastella seulakysymysten lisäksi myös asiakastietojärjestelmien kautta. Mikäli toimipaikkojen tietokonejärjestelmät ovat yhteensopivia, olisi hyvä rakentaa ohjelmiin esimerkiksi hälytysmerkki, jolla lastensuojelun asiakkuus tulee lastenvalvojalle tiedoksi. Tarvittaessa hälytykseen voi pyytää vanhemmilta luvan. Yhteen sopivien ohjelmien ja asiakastietojärjestelmien kautta työntekijöillä voisi olla mahdollisuus informoida työparityöskentelyn tarpeesta.

Suomessa on käytössä väkivallan uhrien tueksi THL:n koordinoima moniammatillinen työskentelymalli MARAK yli 30 paikkakunnalla. Työ sisältää lähisuhteessa tapahtuvan väkivallan riskiarvioinnin sekä turvasuunnitelman tekemisen. Tässä tutkimuksessa turvasuunnitelman tekeminen mainittiin vain kerran; moniammatillisen MARAK-työryhmän käyttö ei tullut kertaakaan esille. Lastenvalvojille on tärkeää tiedottaa paikkakuntaisten työryhmien toiminnasta, vaikka työryhmissä onkin jo mukana myös lastenvalvoja. MARAK-työryhmät voivat tukea uhrin turvallisuutta erilaisilla kuntakohtaisilla palveluilla. Esimerkiksi kodin hälytysjärjestelmät sekä turvalaitteet voivat olla merkityksellisiä tukitoimia uhrin ja lasten toimintakyvyn tukemisessa. Myös lastenvalvojen on tärkeää olla tietoisia laitteiden mahdollisuudesta, vaikkakin laitteiden käytön mahdollisuudet vaihtelevat paikkakuntakohtaisesti.

Sopimuspalveluissa tulisi pystyä nykyistä paremmin arvioimaan myös etävanhemman kyvyt ja mahdollisuudet. Tapaamissopimuksia ei tule hyväksyä automaatioina (Helsingin hovioikeuspiiri 2009; Koulu 2013), vaan sopimuksen taustaksi tulee tehdä myös riskien arviointi (Stanley 2014, 83).

Lapset eivät ole osallisia nykyisissä prosesseissa. Lasta ei tule väkivalta- tai vainotilanteissa asettaa päätöksentekijän asemaan, mutta hänen ajatuksiaan tulisi hienovaraisesti kuulla. Lapselle tulisi ainakin tarjota mahdollisuus perheen tilanteesta kertomiseen sekä avun saamiseen (esim. Väyrynen 2008). Lasten kanssa työskentely edellyttää resursseja, mutta myös väkivaltaan liittyvien kysymysten osaamista.

Tämän tutkimuksen osalta haastattelukunnissa oli mahdollisuus tavata erityisissä tilanteissa perhettä useita kertoja. On tärkeää turvata edelleen lastenvalvojien mahdollisuus työskennellä vaativissa tilanteissa riittävän pitkään. Työparikäytännöt sekä yhteistyön mahdollisuus eri toimijoiden välillä on tärkeää. Lastenvalvojien rooli ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön tekijöinä tulee nostaa esille, jotta lastenvalvojilla on mahdollisuus puuttua ja toimia jo varhaisessa vaiheessa riittävän tiiviisti ja riittävän laajan verkoston kanssa. Eron jälkeisen vainon tilanteissa lastenvalvojan on tärkeää tiedottaa esimerkiksi rikosoikeudellinen näkökulma niin uhrin kuin tekijänkin kannalta. Tekijälle on syytä tiedottaa siitä, mihin hän teoillaan mahdollisesti syyllistyy, ja uhrille vastavasti siitä, kuinka rikosoikeudelliset toimenpiteet voivat tuoda suojaa esimerkiksi lähestymiskiellon avulla.

Mikäli perheen työskentely päättyy siihen, ettei vanhempien alustavaa sopimusta voida vahvistaa, olisi väkivalta- ja vainotilanteissa viranhaltijan päätöksen tekeminen mielekästä. Päätöksen avulla työntekijä perustelee ratkaisun, jota voidaan hyödyntää palveluihin ohjaamisessa mutta myös mahdollisissa tulevilla oikeus- tai sovitteluprosesseissa. Työntekijän havaitsemat huolet välittyvät päätöksen avulla paremmin kuin pelkät asiakastietojärjestelmän kirjaukset.

6.3 Lopuksi

Tutkimusprosessi on ollut innostava, mutta myös vaikea. Pystyin hyödyntämään tutkimuksen teossa aiempaa työkokemustani lastensuojelun, lastenvalvojan ja eron jälkeisen vainon osa-alueilta ja aiempi työkokemus tuki aihepiirin valintaa, tutkimuskysymysten asettamista ja taustoitusta.

Tutkimusprosessin vaikeus konkretisoitui raportin eri aihepiirien taustoituksen kirjoittamisessa. Jokainen näkökulma vaati aiemmasta työkokemuksesta huolimatta lisää perehtymistä ja jokaisen luvun osalta kirjoittamista oli lopuksi selkeästi rajattava jotta pääsin työssä eteenpäin. Aihe on ollut vaikeudesta huolimatta itselleni läheinen. Tutkimusprosessi valikoitui pienen pojan vainokokemusten perusteella, hänen puhutteleva kertomus on motivoinut koko tutkimusprosessin ajan.

Lainsäädännön ja aihepiiriä esiin nostavien tutkimusten avulla vainoon liittyvä mielivaltaisuus, kohtuuttomuus ja tavoitteellisuus tulevat näkyväksi ja yhteiskunnalliseen tietoisuuteen. Eron jälkeinen väkivalta ja vaino ovat rikoksia ja ihmisoikeusloukkauksia, jotka tulee myös lastenvalvojen työssä tunnistaa vakavina lapsen ja uhrin elämää vaurioittavina tekoina. Sopimuspalvelutyössä väkivallan ja vainon jatkumisen ennaltaehkäisyyn mahdollisuudet ovat erityisen suuret. Vainoon ja väkivaltaan täytyy puuttua, osapuolille tarjota turvaa ja tukea. Lähisuhteessa tapahtuneen väkivallan tulee päättyä viimeistään eroon.

Lähteet

- Antikainen, Mari 2007: Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamis-
sopimuspalveluissa. Kuopion yliopiston yhteiskuntatieteiden julkaisu 148. Kuopion
yliopisto. Kuopio.
- Auvinen, Maija 2006: Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovitte-
lijana, asiantuntijana. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.
- Caada 2014: In plain sight. Effective help for children exposed to domestic abuse.
CAADA`s 2nd National Policy Report. CAADA.
- Ensi- ja turvakotien liitto. Neuvokeskus. Vanhemman opas. Tietoa ja tukea lapsiper-
heen eroon. http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/vanhemman_opas/
Viitattu 14.8.2016.
- Eronen, Tuija 2012: Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenko-
dissa asuneiden kertomuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteis-
kunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001: Teemahaastattelu. Teoksessa Aaltoja, Juhani &
Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Vinkkejä
aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Jyväskylä, 24–42.
- Eskola, Marjatta 2003: Aina voi tehdä toisin. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, An-
neli 2003: Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-kustannus. Jyväskylä, 108-127.
- Eskonen, Inkeri 2005: Perheväkivalta lasten kertomana. Mitä ja miten lapset kertovat
terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta. Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tam-
pere University Press. Tampere.
- Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi 2006: Vallan määrittämät lapsi-
ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele
& Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006: Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia,
menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Jyväskylä, 21–44.
- Farnham, Frank & Henley, Sara. 2013: National Stalking Clinic / Course Slides, London.
- Farnham, Frank 2015: Stalkers, treatment and risk assessment. Puheenvuoro eron jäl-
keiseen vainoon liittyvässä seminaarissa 10.2.2015. VARJO-hanke. Helsinki.
- Forsberg, Hannele 2002: Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitut-
kimus Lapsen aika -projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki.

De Godzinsky, Virve 2013: Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Teoksessa Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa 2013. Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.155–182.

Eriksson, Maria 2003: I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld. Förlags Ab Gondolin.

Gottberg, Eva 1997: Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytöntöönpano. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:93. Turku.

Hannuniemi 2007: Vanhemmasta vieraannuttaminen- uhka lasten hyvinvoinnille? Jurisprudencia XL 2007. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisu.

Hannuniemi, Anja 2016: Lausunto. Viitattu 14.8.2016.<http://www.hare.vn.fi/upload/asiakirjat/21783/Anja%20Hannuniemi.docx>

Hannus, Riitta 2011: Tutkittua ja koettua. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) 2011: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 201-227.

Hautanen, Teija 2010: Väkivalta ja huoltoriidat. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 989. Tampere University Press. Tampere.

Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998: Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus 1998:12. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sukupuolten tasa-arvo. Oy Edita Ab. Helsinki.

Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina 2010: Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa. HEUNI. Euroopan kriminaalipolitiikan Instituutti. Helsinki.

Helsingin Sanomat 10.5.2016: HS selvitti: Epäily äitien suosimisesta ei saa tukea.<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>. Viitattu 12.8.2016.

Helsingin hovioikeuspiiri laatuhanke 2007: Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Viitattu 4.8.2016.
http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2007/adfxFnZrb/Lapsen_huolto_tapaamisoikeus_ja_elatus.pdf007.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2002: Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli 2002. Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. (87–109).

Hurtig, Johanna 2006: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus. Jyväskylä. 167–193.

Hurtig, Johanna. 2013: Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisyys ja väkivalta. Vastapaino. Tampere.

Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2014: Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress. Eu.250–280.

Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.

Husso, Marita & Keskinen, Suvi & Ronkainen, Suvi 2012: Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus. Tieteessä tapahtuu. Vol 30, nro 6 , 59-64.

Häkkinen, Antti & Salasuo Mikko: 2015. Johdanto. (9-17). Teoksessa: Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) 2015: Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Vastapaino. Tampere.

Häkkänen, Helinä 2008: Vainoaminen. Duodecim 124(7), 751-756.

Häkkänen-Nyholm, Helinä 2010: Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta erotilanteessa. Duodecim (26) 499–505.

Häkkänen Nyholm, Helinä & Laajasalo, Taina & Tuuri, Taina 2013: Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. Psyjuridica. Helsinki.

Häkkänen-Nyholm, Helinä 2016: Vainon uhri vai vieraannuttaja. Puheenvuoro vainon uhrin hoitoa ja kuntoutusta käsittelevässä seminaarissa 27.1.2016. VARJO-hanke. Oulu.

Hämäläinen, Juha. 1987: Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen käsityötaitoon. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.

Högbacka, Riitta & Aaltonen, Sanna 2015: Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta 2015: Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere University Press. Tampere.

Istanbul convention 2011: Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. CETS No 210.

Jokinen, Arto 2012: Johdanto. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.) 2012: Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. TANE tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tampereen yliopistopaino: Tampere. 11–22.

Jousimäki, Ari & Kosonen, Liisa 2009: Syytettynä isä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö TEOS.

Karhuvaara, Marjatta & Kaitue, Sanna & Ruuhilahti, Susanna 2013: Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Helsinki.

Karttunen, Risto 2010: Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Acta Universitatis Tamperensis 1546 Tampere University Press. Tampere.

Keskinen, Suvi 2005: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press. Tampere.

Kiili, Johanna 2007: Lasten osallistuminen, sukupolvisuhteet ja vallankäyttö. Janus, 15 (2), 3-18.

Kiili, Johanna 2016: Lasten edustuksellisen osallistumisen jännitteet kunnallisessa lapsiparlamenttitoiminnassa. Janus vol 24 (2) 123-138.

Koulu, Sanna 2013: Valvotut ja tuetut tapaamiset – kenen oikeus, kenen velvollisuus? Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa 2013: Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki. 125–154.

Koulu, Sanna 2014: Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa.

Krebs, Christopher & Breiding, Matthew & Browne, Angela & Warner, Tara 2011: The Association Between Different Types of Intimate Partner Violence Experienced by Women. Springer Science + Business Media, LLC 2011. 26:487–500. DOI 10. 1007/s 10896-011-9383-3

Kurki-Suonio, Kirsti 1999: Äidin hoivasta yhteishuoltoon: lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tukinnat. Oikeusvertaileva tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo 2009: Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Kääriäinen, Aino 2015: Sosiaalitoimen olosuhdeselvitykset teksteinä – johtopäätösten argumentointi ja puolelle asettumisen tulkinat. Oikeus 4/2015. 379–403.

Laitinen, Merja. 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Merja 2009: Ajan tabut. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2009: Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino. 5-15.

Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna & Hurtig, Johanna 2016: Häiritsevä tieto – Lapset tietävinä toimijoina vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Artikkelin käsikirjoitus.

Leitz-Spitz, Mary- Ann 2003: Stalking: Terrorism at Our Doors – How Social Workers Can Help Victims Fight Back. (504-512). Social Work/ Volume 48; number 4/ October 2003.

Lidman, Satu 2015: Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus University Press. Helsinki.

Lindqvist, Raija 2009: Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Logan, TK 200: Partner Stalking: How Women Respond, Cope, and Survive. Springer Publishing Company. New York.

Logan, TK. 2010: Research on Partner Stalking: Putting the Pieces Together. University of Kentucky, Department of Behavioral Science & Center on Drug and Alcohol Research. Lexington.

Lyndon, Amy E. & Sinclair, Colleen H. & MacArthur, John & Fay, Ben & Ratajack, Ellen & Collier, Katie E. 2012: An Introduction to Issues of Gender in Stalking Research. Sex Roles 66 (299-310).

Malmi, Pasi 2012: Miehiin kohdistuvan sukupuolisyrynnän ilmenemismuodot ja syyt. Teoksessa Jokinen Teoksessa Jokinen, Arto (toim.) 2012: Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. TANE tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tampereen yliopistopaino: Tampere.214-230.

Maksimainen, Jaana 2012: Avioeron mieli- moraalista kysymyksestä terapeuttiseksi haasteeksi. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.): Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 126-156.

Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa 2014: Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 2:2014, 197-207. Viitattu 14.8.2016 <http://www.julkari.fi/handle/10024/116235>

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Nietola, Vuokko 2011: Väkivaltatyö asiantuntijayhteistyönä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 30. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki.

Niiranen, Carita & Veikanmaa, Sari 2016: Perhesurmien kriittiset tekijät ja ehkäiseminen. Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Nikander, Pirjo 2010: Laadullisen aineiston litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvoori & Nikander & Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere. 432–445.

Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. Naistutkimus – Kvinnoforskning 26 (2), 29–43.

Nikupetri, Anna & Tervonen, Harriet & Laitinen, Merja 2015: Eroded, Lost, or Reconstructed? Security in Finnish Children’s Experiences of Post-Separation Stalking. Child Abuse Review 24 (4), 285-296.

Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: Children’s Everyday Lives Shadowed by Stalking: Post- Separation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. Violence and Victims 30 (5), 830-845.

Nikupereri, Anna 2016 a: Professional’s Critical Positionings of Women as Help-seekers: Finnish women`s narratives of help-seeking during post – separation stalking. Qualitative Social Work. Hyväksytty julkaistavaksi.

Nikupeteri, Anna 2016 b: Väitöskirjan yhteenveto-osion käsikirjoitus. Lapin yliopisto.

Nissinen, Matti 2015: Lailla maata hallitaan – entä vainoajia. Puheenvuoro vainoa käsittelevässä seminaarissa 10.2.2015. VARJO –hanke. Helsinki.

Nousiainen, Kirsi 2004: Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. SoPhi. Minerva Kustannus Oy. Jyväskylä.

Nyqvist, Leo. 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 28. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.

Näre, Sari 2008: Julkisen intimisoituminen ja performatiivinen väkivalta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi 195–221.

Oikeusministeriö. 2012: Sananvapauserikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen. Mietintöjä ja lausuntoja 24./2012.

Oikeusministeriö. 2016: Ei niin suurta riitaa, ettei sopu sitä sovita. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun seurantaryhmän loppuraportti. Selviytyksiä ja ohjeita. 12/2016. Helsinki.

Ojuri, Auli 2004: Väkipalta naisen elämän varjona - tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Oranen, Mikko 2001: Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu: 30. Helsinki.

Oranen, Mikko 2008: Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.

Pajulammi, Henna 2014: Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum. Helsinki.

Pathe Michelle 2002: Surviving Stalking. Cambridge University Press. West Nyack, NY, USA.

Piispa, Minna 2006: Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki, 41-81.

Piispa, Minna 2008: Väkipallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa: Näre Sari, Ronkainen, Suvi 2008: Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen vallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–128.

Piispa, Minna 2011: Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) 2011: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 15-36.

Piispa, Tuominen & Ewalds 2012: MARAK. Kokemuksia parisuhdeväkivallan riskiarvioinnin menetelmän kokeilusta Suomessa. Raportteja 10/2012. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Pohjola, Anneli 2003: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa: Pohjola, Anneli (toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. 53–67.

Pohjola, Anneli 2003 b: Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka (145–165) Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli. Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Pohjola, Anneli 2009: Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Tabujen kahleet. Vastapaino. Tampere, 69–89.

Pohjola, Anneli 2014: Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana 2014: Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress. Eu.16–36.

Relander, Jukka 2012: Miksi miesliike? Teoksessa Jokinen, Arto (toim.) 2012: Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopoliittikka. TANE tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tampereen yliopistopaino: Tampere. 77–79.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija. 2013: Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro. Helsinki.

Salasuo, Mikko 2015: Tutkijat vastentahtoisten informanttien jäljillä. Teoksessa Heikkinen, Antti & Salasuo, Mikko 2015. Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Vastapaino. Tampere, 163–194.

Salmi, Venla 2009: Kohti monimuotoista parisuhdeväkivaltatutkimusta (119–137) Oikeus 2009:38:2. oikeus 2/ 2009.

Salo, Ulla-Maija 2015: Simbsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet teoksessa Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta (toim.) 2015: Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. (166–190). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisu 164. Nuorisotutkimusseura ry. Kustantaja Tampere University Press. Tampere.

Sisäasiainministeriö 2012: Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Selvitys. Sisäasiainministeriön julkaisu 35/2012.

Spitzberg, Brian H. & Cupach, William R. 2007: The state of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior* 12 (1), 64–86.

Stanley, Nicky & Miller, Pam & Foster Richardson, Helen & Thomson, Gill 2011: A stop-start response: Social services` interventions with children and families notified following domestic violence incidents. *British Journal of Social Work*, 41, (2) , 269–313.

Stanley, Nicky & Humphreys, Cathy 2014: Multi-agency risk assessment and management for children and families experiencing domestic violence. *Children and Youth Service Review* 47. 78–85.

THL 2016a: Lapsen elatus- ja huolto. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki. Viitattu 16.8.2016.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130561/Tr11_16.pdf?sequence=4

THL 2016b: Turvakotipalvelut 2015. Viitattu 16.8.2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130611/Turvakotipalvelut_2015.pdf?sequence=1

Tulensalo, Hanna. 2015: Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä.

Tampereen yliopisto yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere.

(<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98814/LISURI-1460708563.pdf?sequence=1>) Viitattu 13.5.2016.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.

Törmä, Sinikka & Tuokkola, Kati & Hurtig, Johanna 2013: Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:33. Helsinki.

Törmä, Sinikka & Pentikäinen, Merja 2016: Tavoitteena naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta vapaa Suomi. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmasta Istanbulin sopimuksen toimeenpanoon. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Uusivuori, Helena 2011: Tanssin jälkeen. 159-169. Teoksessa Hannus & Mehtola & Natunen & Ojuri (toim.) 2011: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto.

Väyrynen, Kristiina 2008: Lapsen tuska huoltoriidassa. Elämää vanhempien välissä. Jyväskylän yliopisto.

Witkin, Stanley 2003: Päämääränä hyvän tekeminen. Pohdintoja ihmisoikeuksista ja etiikasta sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2003. Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-kustannus. Jyväskylä. 237–253

www.finlex.fi. Luettu Viitattu 12.5.2015.

Liitteet

Tapaus 1

Liite 1. Tapauskertomukset

Tausta

Tiina (25) ja Jari (32) ovat olleet 5 vuotta avoliitossa, molemmista lapsista (Ville 4v.) ja (Lauri 6 v) on tehty isyyden tunnustamisen yhteydessä sopimus yhteishuollosta.

Jari on työssä tehtaassa, hän tekee vuorotyötä. Jarin vanhemmat asuvat Jarin ja Tiinan kodin läheisyydessä, samoin Jarin kaksi veljeä asuvat samalla alueella, suku pitää paljon yhteyttä toisiinsa. Jari harrastaa metsästystä ja autojen korjausta, ammattiosastotoiminnassa hän on ollut myös mukana. Tiina on toisen vuoden lähihoitajaopiskelija, hänen vanhempansa ja sisaruksensa asuvat toisessa kaupungissa. Tiina on ollut kotiäitinä useamman vuoden. Omia läheisiä ystäviä hänellä ei juuri paikkakunnalla ole, lapsiperheystävät ovat lähinnä Jarin ystäväpiirin kautta tulleita tuttuja. Omiin vanhoihin ystäviin Tiina ei ole pitänyt lasten syntymän jälkeen juuri yhteyttä. Tiinan vanhemmat vierailevat harvakseltaan perheen luona, Tiina vierailee joskus lapsuudenkodissaan yhdessä lasten kanssa. Tiinalla ei ole sisarusia.

Yhteydenotto

Tiina soittaa lastenvalvojalle, hän haluaa sopia perheen lasten Villen 4 v ja Laurin 6 v huoltoon, asumiseen, elatukseen ja tapaamisiin liittyvistä asioista. Lastenvalvojan antaa puhelun aikana Tiinalle ja puolisolalle yhteisen ajan noin kahden viikon päähän, Tiina lupaa välittää tiedon lasten isälle. Tiina on noin puolta vuotta aiemmin kysynyt puhelimitse eroon liittyviä asioita, mutta ei silloin varannut aikaa tms. tapaamista asioiden vuoksi.

Kahden päivän päästä Jari soittaa lastenvalvojalle ja ilmoittaa, että lastenvalvojan antama aika sopii hänelle. Jari kertoo, että heillä on Tiinan kanssa ollut vaikeaa jo jonkin aikaa, Tiina ei tahdo jaksaa lasten kanssa sillä opiskelut vaativat häneltä kovin paljon työtä. Omien työvuorojen jälkeen Jari on ottanut vastuun poikien hoidosta jotta Tiina on voinut levätä, tai tehdä opiskeluun liittyviä tehtäviä. Poikien kanssa hän kertoo pärjäävänsä hyvin. Jari ei haluaisi erota ja olisi valmis vaikka perheterapiaan, jos Tiina suostuisi. Jarilla ei kertomansa mukaan ole tietoa siitä, miksi Tiina haluaa erota. Jarilla on epäily, että Tiina olisi tavannut netin kautta jonkin toisen miehen. Lopuksi Jari kertoo, että hänen vanhempansa tuntevatkin lastenvalvojan puolison, Jarin isä on samassa työpaikassa lastenvalvojan puolison kanssa ja miehet osallistuvat saman hirviseurauksen toimintoihin.

Tapaaminen

Lastenvalvojan luona vanhemmat ovat edelleen erimielisiä lasten asioista. Tiina on itkuinen, Jari kertoo luontevasti perheen tilanteesta. Jari haluaisi lasten asuvan ainakin vuoroviikoin hänen luonaan, mieluiten hän haluaisi olla pääasiallinen lasten lähihuoltaja. Tiinan mielestä Jarin esittämä vaihtoehto ei ole mahdollinen koska hän on vastannut poikien hoidosta koko heidän liittonsa ajan, isä on hoitanut poikia lähinnä satunnaisesti äidin lyhyiden menojen ajan. Yön yli tapahtuvien menojen aikana poikia on hoitanut Jarin äiti.

Jari kertoo, hän haluaa ehdottomasti olla osa lasten elämää myös eron jälkeen. Hän on ymmärtänyt, kuinka tärkeitä lapset hänelle ovat. Jari kertoo, ettei vuorotyökään ole ongelma, hän saa tarvittaessa apua tutulta perhepäivähoitajalta ja omilta vanhemmiltaan. Jari on sitä mieltä, että koska Tiina kerran haluaa erota, tulee hänen kantaa myös vastuunsa tästä ratkaisusta –

hän haluaa jäädä poikien kanssa perheen nykyiseen asuntoon ja elää lasten kanssa normaalia lapsiperheen arkea isovanhempien tukemana. Tiina voisi muuttaa uuden poikaystävänsä luokse vaikka samana päivänä. Jarilla on vakava huoli siitä, ettei Tiina jaksaa poikien kanssa koska Tiinalla opinnot vievät paljon aikaa ja usein Tiina on väsynyt ja alakuloinen.

Tapaamisessa Jari esittää kuitenkin edelleen toiveensa terapiasta. Tiina toteaa, ettei suostu enää yhteisiin terapiaistuntoihin. Tiina kertoo, että he olivat käyneet noin vuosi aiemmin pariterapiassa Tiinan toiveesta ja Tiinan kokemus oli se, ettei tapaaminen auttanut mitään; Jari puhui työntekijän kanssa ja hän oli pääosin hiljaa. Tapaamisen jälkeen työntekijä oli todennut, että asiat varmasti korjaantuisivat, kunhan vanhemmat saisivat järjestettyä Jarinkin kaipaamaa yhteistä aikaa. Tiinalle työntekijä suositteli äiti-lapsikerhoja, joissa paikkakunnalle muuttanut Tiina varmasti saisi itselleen läheisiä ystäviä ja lapsille tulisi myös seuraa.

Tiina ilmoittaa päättävästi, ettei hänellä ole uutta poikaystävää, vaan haluaa erota vaikean perhetilanteen vuoksi. Hän kertoo, ettei enää jaksaa ahdistavaa tilannetta kotona. Jari päättää kaikki asiat, toisaalta Tiina vastaa kaikista arkitöistä. Vapaa-aikana Jari harrastaa metsästystä ja auton korjausta ystäviensä kanssa, Tiina on kotona lasten kanssa. Jarin alkoholinkäyttö ja mustasukkaisuus ovat Tiinalle vaikeita asioita. Jari on vuosia aiemmin uhannut itsemurhalla, mikäli Tiina haluaa erota. Jari kertoo uhkailun olleen vain hetken mielijohde, hän ei oikeasti tekisi itselleen, tai lapsille mitään, Tiina voisi muuttaa ihan rauhassa pois kotoa ja hän jatkaa lasten kanssa normaalia perhe-elämää. Lapsia Tiina voisi tavata joka toinen viikonloppu.

Tapaaminen päättyy siihen, että vanhempien näkökulmat ovat edelleen erilaiset. Jari kertoo, että hän on pitkään harkinnut harrastusten vähentämistä ja aikookin jättää metsästyksen liittyvät menot vähemmälle. Alkoholien käytöstään hän ei ole huolissaan, hän on huolehtinut työnsä ja jokainen mies ottaa pari sauna olutta viikonloppuisin. Lapset ovat hänelle kaikki kaikessa, Tiina on vain halunnut omia lapset itselleen. Hän ei halua, että Tiinan uusi poikaystävä on lapsille miehen malli, vaan haluaa itse olla lastensa isänä ja esimerkkinä. Itsetuhoisia ajatuksia hänellä ei ole ollut pitkään aikaan.

Lastenvalvoja päättää tapaamisen todeten, että vanhempien näkemykset ovat kovin erilaiset, sopimusta ei voi näistä lähtökohdista tehdä. Lastenvalvoja esittää, että vanhemmat voivat hakea tilanteeseen ratkaisua käräjäoikeudelta, tai vaihtoehtoisesti neuvotteluja voidaan vielä jatkaa myös lastenvalvojan luona molempien vanhempien niin halutessaan.

Lopuksi

Kolmen viikon kuluttua Tiina soittaa lastenvalvojalle. Hän kertoo muuttaneensa kaksi viikkoa sitten lasten kanssa perheen yhteisen kodin lähellä olevaan vuokra-asuntoon. Perheen tilanne kriisiytyi lastenvalvojan käynnin jälkeen niin, että Tiina päätti muuttaa pois mahdollisimman nopeasti, vaikka sopimusta lasten asumisesta ei ollut. Jari nimitteli häntä lasten kuullen, vahti jokaista menoa, tarkasti luvatta Tiinan puhelimen viestit ja puhelut ja puhui yhteisille tutuille Tiinasta perättömiä asioita ja liikkui päivisin Tiinan opiskelupaikan läheisyydessä. Tiina koki tilanteen niin ahdistavana, että päätti muuttaa mahdollisimman pian. Tiina toteutti muuton Jarin työpäivän aikana ja otti mukaansa vain välttämättömät tavarat, suurin osa kodin irtaimistosta jäi vielä Jarille. Vuokravakuuteen hän sai apua omilta vanhemmiltaan.

Jari on käynyt nyt tapaamassa lapsia lähes joka päivä Tiinan ja lasten uudessa kodissa, hän viipty illat ja lähtee yöksi omaan kotiin. Aamuisin hän soittaa Tiinalle ja tiedustelee kuinka yö

on mennyt. Tiina kokee Jarin jokailtaiset vierailut vaikeana. Jari vahtii edelleen hänen puhelinta ja tiedustelee lapsilta onko uusi isä jo muuttanut heidän kanssaan. Jarin mielestä on hyvä, että hän tapaa lapsia joka päivä, hän ei ole halunnut erota Tiinasta, mutta ei myöskään lapsista. Välillä hän pyytää Tiinaa palaamaan takaisin, lupaa muuttaa käytöstään ja ehdottaa kolmatta lasta ja häitä. Mikäli Tiina ei palaa, hänelle sopii lasten asuminen äidin luona, mutta silloin hänellä on oltava vapaus tavata lapsia aina halutessaan.

Tapaus 2

Tausta

Sannan (43) ja **Heikin** (46) erosta on kulunut 5 vuotta. Eron jälkeen vanhemmat ovat olleet käräjäoikeudessa, elatusapujen, yhteisen lapsen **Matin (14v.)** asumiseen, tapaamiseen ja huoltoon liittyvien erimielisyyksien vuoksi. Asuminen on nyt vahvistettu äidille, tapaamisesta on sopimus siten, että Matti tapaa isäänsä joka toinen viikonloppu. Vanhemmilla on yhteishuolto, elatusapu on 180,00 e jonka määrää Heikki pitää suurena. Matilla on lastensuojelun asiakkuus liittyen pitkään huoltoriitaan. Matti on käynyt useiden vuosien ajan omassa terapiassaan käsittelemässä vanhempien eron ja eron jälkeiseen tilanteeseen liittyviä asioita, lisäksi hänellä on oppimiseen liittyviä pulmia.

Heikki omistaa keskisuuren yrityksen, hän on yrityksen toimitusjohtaja. Heikki asuu edelleen perheen aiemmassa yhteisessä kodissa, hänellä ei ole uutta parisuhdetta. Sanna on optikko, hän asuu omistamassaan rivitalo- huoneistossa Matin kanssa, myöskään Sannalla ei ole uutta parisuhdetta.

Yhteydenotto

Sanna (43) ottaa yhteyttä lastenvalvojaan koska haluaa muuttaa lapsen huoltoon ja tapaamisiin liittyvää sopimusta. Sannan ja Heikin (46) yhteinen lapsi Matti (13) ei halua mennä enää isän luokse sovittuihin tapaamisiin. Tapaamiset on sovittu toteutuvaksi joka toinen viikonloppu, mutta Matti ei ole sopimuksen voimassaolon aikana suostunut viettämään yhtään viikonloppua isän luona, vaan tapaamiset ovat olleet päivätapaamisia. Sanna on kuljettanut Matin isän luokse, samoin hän on hakenut Matin isältä. Isä on kieltäytynyt kuljetuksista siksi, ettei Matti vietä hänen luonaan sopimuksen mittaista aikaa. Tapaamisiin meno on ollut hankalaa jo pitkään, mutta Sanna on saanut Matin aina houkuteltua tapaamisiin luvaten hakea Matin pois muutaman tunnin kuluttua. Isä tuo Matille kirjeitä postilaatikkoon 2-3 kirjettä viikossa, seuraa aktiivisesti Matin koulu- ja harrastustuloksia tietokoneen avulla.

Lastenvalvoja antaa vanhemmille yhteisen ajan kolmen viikon päähän. Sannan kanssa käydyssä puhelinkeskustelussa sovitaan, että tieto menee isälle lastenvalvojan kautta. Sanna kertoo, että välttää kaikkia ylimääräisiä kontakteja Heikin kanssa koska heillä on ollut aiemmin lähestymiskielto.

Tapaaminen

Sanna ja Heikki tulevat sovitusti lastenvalvojan toimistolle. Mattia ei kutsuttu tapaamiseen, mukana on myös lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Kaikki tuntevat toisensa pidemmältä ajalta.

Matti on ilmoittanut oman terapeuttinsa välityksellä vanhemmille tiedon, ettei hän halua olla isän kanssa tällä hetkellä yhteydessä. Terapeutin viestin mukaan Matti kokee isän tapaamiset ahdistavana. Sanna lisää, että Matti ja Sanna kokevat Heikin yhteydenotot ja kodin läheisyydessä kuljeskelun epämiellyttävänä, ahdistavana ja pelottavana. Isällä on tapana ajella Matin ja Sannan kodin läheisyydessä lähes joka päivä, lisäksi hän jättää Matille lahjoja postilaatikkoon.

Heikki kertoo Matin olevan tärkein asia hänen elämässään. Matin ollessa pieni hän on tosin joutunut tekemään paljon työtä, mutta nyt yritystoiminta ei vaadi enää niin paljon hänen huomiotaan. Heikki kertoo, ettei hän halunnut avioeroa, vaan olisi halunnut säilyttää perheen yhdessä erityisesti Matin vuoksi. Sanna oli kuitenkin vaatinut eroa ja loppujen lopuksi muuttanut salaa Matin kanssa omien vanhempiensa luokse. Hän kertoo, että ajalee Matin ja Sannan kodin läheisyydessä siksi, että yrittää saada kontaktia Mattiin.

Tapaamisessa Heikki kertoo useasti, kuinka hän kaippaa Mattia. Hän kokee, että Sanna on manipuloinut Matin hänestä eroon ja näkee tilanteen äärimäisen tuskallisena ja järjestelyn ja järjestelmän epäoikeudenmukaisena. Kuten hän on aiemminkin kertonut, hän ei alun perinkään halunnut erota ja nyt hänellä ei ole yhteyttä edes lapseen, ainoastaan rahan (elatusavun) hän joutuu maksamaan, vaikka taloon kohdistuvat kulut ovat suuret. Heikki kertoo, että on edelleen valmis vaikka yhteiseen terapiaan, mikäli Sanna vain haluaisi ja näkisi perhe-elämän jatkamisen mahdollisena. Heikki kertoo iloisesti, että on ostanut uuden mönkijänkin jonka kanssa Matti saisi ajella entisessä kodissaan tutuilla ja turvallisilla pihapiirin reiteillä. Isovanhemmatkin kaipaavat Mattia kovasti. Heikki korostaa, että hän ei käytä lainkaan alkoholia, viettää muutoinkin säännöllistä ja terveellistä elämää, raha-asiat hän on hoitanut asianmukaisesti. Perheen eläminen yhdessä olisi hänelle tärkeää.

Sanna kokee Heikin toiveet täysin mahdottomina ja jopa loukkaavina. Hän sanoo, ettei halua olla missään tekemisissä Heikin kanssa muutoin kuin Matin asioihin liittyvissä tilanteissa. Sanna on aiemmin kertonut lastenvalvojalle ja sosiaalityöntekijälle Heikin väkivaltaisuuden olleen muuton syy, väkivaltilanteista ei ole esittää kuitenkaan mitään poliisin hälytysraportteja tms. koska perhe asui omakotitalossa kohtuullisen syrjässä eivätkä naapurit tai sukulaiset tienneet perheen vaikeasta tilanteesta ennen eroa. Sannan mukaan Matti on nähnyt useita äitiin kohdistuvia pahoinpitelyitä ja on nyt vuosien kuluttua puhunut tapahtumista terapiassa. Sanna kertoo, että on kokenut henkistä väkivaltaa koko avioliiton ajan siten, että Heikki on mitätöinyt ja halveksinut Sannaa ja hänen sukuaan myös Matin kuullen. Heikki kieltää kaiken väkivallan ja halveksinnan, hänen mielestään Sanna on psyykkisesti sairas ja kuvittelee sekä liioittelee asioita.

Heikki kertoo närkästyneenä tyytymättömyyden nykyiseen tilanteeseen ja harkitsee toimenpiteitä tapaamisten täytäntöönpanojen järjestämiseksi, mikäli tilanne ei muutu. Hänellä on laillinen oikeus tavata Mattia joka toinen viikonloppu perjantaista sunnuntaihin ja hän kokee nykyisen tilanteen laittomana ja epäoikeudenmukaisena. Hän on käynyt alustavaa keskustelua osaavan asianajajan kanssa, ja hän tulee tekemään kaikkensa, jotta Matin ja hänen tapaamiset toteutuvat. Matti ei ole sanonut hänelle mitään syytä, miksi ei halua tulla ja heillä ei ole tapah-

tunut mitään normaalista poikkeavaa. Heikin mielestä Sanna on kääntänyt Matin pään isää vastaan ja nyt tähän on tultava loppu.

Lastenvalvoja ja sosiaalityöntekijä toteavat tilanteen olevan pulmallinen. Isällä on tällä hetkellä voimassaoleva sopimus Matin tapaamisiin, toisaalta Matti ei ole halunnut tavata isäänsä sopimuksen mukaisella tavalla, eikä muutenkaan pidä yhteyttä isään. Terapeutin mukaan Matti on ollut mielipiteessään selkeä ja päättäväinen jo pitkän aikaa. Todetaan, että isän olosuhteissa ei ole tällä hetkellä mitään huolestuttavaa, riitatilanne on toki Matille kuormittava. Sovitaan, että työntekijät tapaavat Mattia sosiaalitoimistolla, lisäksi he ottavat yhteyttä terapeuttiin ja kuulevat hänen näkemyksensä tilanteesta. Vanhemmat hyväksyvät suunnitelmat. Tapaamisen loppuksi isä toteaa, että hän toivoo työntekijöiltä ripeää toimintaa laittoman tilanteen selvittämiseksi. Mikäli tilannetta viivytellään, hän tulee tekemään työntekijöistä kantelun, asiaa on jo tarpeeksi viivytelty äidin eduksi.

Lopuksi

Sosiaalityöntekijä ja lastenvalvoja tapaavat Mattia sosiaalitoimistolla noin viikon päästä vanhempien neuvottelusta. Matti on pienikokoinen ja hieman arka poika. Matti kertoo, ettei hän halua mennä isän luokse tapaamisiin. Hän ei tällä hetkellä halua tavata isää lainkaan, vaan haluaa keskittyä kouluun ja omiin harrastuksiin. Isän luona ei ole Matin mukaan tapahtunut mitään erityistä, mutta hän ei vaan halua tavata isää. Lisäksi hän toivoo, että isä lopettaa äidin ja hänen kodin ympärillä ajamiset ja lahjojen lähettämiset. Matti sanoo, että hän ottaa isään itse yhteyttä sitten kun haluaa.

Tapaus 3

Tausta

Kaisa on raskaana oleva 19- vuotias nuori nainen, jolla ei ole aiempia lapsia. Kaisa on muuttanut paikkakunnalle opiskelemaan puutarhuriksi ja asuu opiskelija-asunnossa. Kaisan lapsuuden perhe asuu n. 500 kilometrin päässä. Lapsuuden perheeseen Kaisa pitää kohtuullisen tiiviisti yhteyttä, hänellä on yksi nuorempi sisko.

Kaisan lapsen oletettu isä (**Jan 29**) on vankilassa. Hänet on tuomittu väkivalta ja päihderikoksesta siten, että tuomiota on jäljellä vielä 1 vuosi, vankilassa Jan on ollut nyt noin 6 kuukautta. Ennen vankilaan menoa Jan työskenteli rakennuksilla apumiehenä lyhyitä pätkiä, hänellä ei ole varsinaista koulutusta. Hänellä ei ole lapsia eikä parisuhdetta. Janilla ei ole tällä hetkellä varsinaista omaa asuntoa, kirjoilla hän on äitinsä luona.

Yhteydenotto

Kaisa ottaa yhteyttä lastenvalvojaan tiedustellakseen isyyden tunnustamiseen liittyviä asioita, lapsen oletettu syntymään on aikaa 1, 5 kuukautta. Lastenvalvoja antaa ajan kahden viikon päähän.

Tapaaminen ja tapahtumat

Kaisa pohtii tapaamisessa lapsen isyyden selvittämistä. Hänellä ei ole tietoa kuinka tulisi toimia tässä tilanteessa ja tunteet ovat ristiriitaiset. Hän päätti tietoisesti raskauden alussa, että halu-

aa pitää lapsen, mutta isyyteen liittyvät asiat ovat hänelle pulmallisia johtuen oletetun isän taustasta. Hän pohtii myös omaa jaksamista nuorena äitinä vieraalla paikkakunnalla, opiskelutkin ovat vielä kesken.

Kaisa kertoo, että Jan kuuluu ilmeisesti moottoripyöräjengiin, aivan varmaa tietoa asiasta ei kuitenkaan ole. Kaisa on tavannut Janin yhteisten tuttujen syntymäpäivillä. Tuttavuus oli jäänyt yhteen iltaan, suhteesta ei muodostunut seurustelua. Kaisa ei ole ollut Janiin tapaamisen jälkeen yhteydessä.

Kaisa kertoo, että hän ei toisaalta haluaisi olla yhteydessä lapsen isään koska mahdollinen rikollinen tausta voi tuottaa ongelmia, toisaalta Kaisa on kuullut yhteisen ystävän kertomana, että Janilla on vahva epäily lapsen syntymästä. Mahdollinen isyys on Janille tärkeä asia ja ylpeyden aihe, josta hän on puhunut paljon Kaisankin ystävälle. Jan on kertonut, että mikäli Kaisan raskaus on totta ja hän on lapsen isä, hän on kertonut haluavansa ehdottomasti olla lapselle isänä. Janilla ei itsellään ollut yhteyttä omaan isään, nyt hän aikoo ehdottomasti toimia vastuullisesti. Isyyttä hän ei halua tunnustaa ilman verikokeita, koska edes muista juuri illan tapahtumia. Elatusapuja Jan ei oman kertomansa mukaan missään tilanteessa tule suorittamaan vapaaehtoisesti.

Tapaamisen aikana lastenvalvoja kertoo Kaisalle isyyden selvittämiseen juridiset lähtökohdat. Hän kertoo, että hän selvittää Janin tilannetta vankilan sosiaalityöntekijän kautta ja palaa viimeistään viikon kuluessa Kaisan kanssa asiaan.

Lastenvalvoja saa yhteyden vankilan sosiaalityöntekijään, jolla onkin jo tieto Janin mahdollisesta isyydestä. Jan on kertonut ylpeänä, että hänestä on tulossa mahdollisesti pian isä ja lapsi on hänelle kovin tärkeä motivaatio parantaa elämäänsä. Kaisaa kohtaan hänellä on ristiriitaiset tunteet: Kaisa ei ollut huolehtinut ehkäisystä ja kaiken lisäksi Jan on kavereiltaan kuullut, että Kaisalla on ollut useita miehiä myös hänen jälkeensä. Kaisaan hän ei ole ollut yhteydessä, mutta tietää kyllä missä Kaisa asuu ja kenen kanssa Kaisa viettää aikaansa kun kaverit ovat hänelle kertonut.

Vankilan sosiaalityöntekijä pitää raskautta iloisena ja mukavana asiana. Mahdollinen lapsi on asia, jonka avulla Jan saa hyvän motivaation elämänsä muutokseen. Sosiaalityöntekijä kertoo, että he ovat katselleet jo asuntoja Kaisan asunnon lähetyviltä, Jan voisi tällöin olla helposti yhteydessä lapseensa. Jan on osallistunut vankilassa työtoimintaan, päihdeohjelmiin hän ei ole ollut halukas osallistumaan koska ei koe päihteidenkäyttöään millään tavoin ongelmallisena.

Kaisan poika syntyi laskettuna aikana. Kaisa päätyi siihen, että isyys selvitetään ja verikokeen jälkeen Jan todetaan isäksi. Jan ja Kaisa eivät ole tavanneet asian selvittelyn aikana, mutta Jan on saanut lapsen kuvan Kaisalta. Jan on ilmoittanut, että haluaa lapsen huoltajaksi, hän haluaisi tavata lasta mahdollisimman paljon myös vankila-aikana. Hän toivoo, että lapsi kastettaisiin hänen nimelleen ja kummiksi hän haluaisi omat ystävänsä. Lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvät asiat ovat vielä avoimena, elatussopimus on tehty vankila-ajalle ns. 0 sopimuksena.

Kaisa on saanut Janilta kirjeitä, joissa hän ilmoittaa haluavansa olla poikansa kanssa mahdollisimman paljon, hän on myös ilmaissut halunsa aloittaa seurustelu Kaisan kanssa. Jan soittaa vankilasta aina kun mahdollista, puheluissa hän tiedustelee missä Kaisa ja poika ovat, mitä he tekevät ja kenen kanssa he viettävät aikaa. Jos Kaisa ei vastaa puheluihin, hän soittaa niin kauan kuin Kaisa vastaa.

Kaisa kokee Janin kiinnostuksen osittain imartelevana, toisaalta hänestä on outoa kun Jan halua niin tarkasti tietää kaiken mitä hän tekee. Kaisa kokee vaikeana sen, että Jan haluaisi aloittaa seurustelun jo vankila-aikana, jolloin tutustuminen on olosuhteiden vuoksi niin vaikeaa. Jan toivoo heti perhetapaamisia vankilaan ja Kaisalle tapaaminen tuntuu vielä vaikealle.

Lopuksi

Tutustumisen edetessä Janin kirjeet ja puhelut muuttuvat kireiksi. Kaisa päätyy siihen, ettei halua aloittaa seurustelua Janin kanssa ja ilmoittaa päätöksen Janille kirjeellä. Hän kertoi, että haluaa säilyttää yksinhuoltajuuden ja kastaa lapsen omalle nimelleen. Kaisan mielestä lapsen ja isän tapaamiset voivat olla mahdollisia kun isä vapautuu vankilasta, vankilatapaamisiin Kaisa ei suostu. Tapaamiset jännittävät Kaisaa koska lapsi on niin häneen kiintynyt ja vierastaa uusia ihmisiä kovin paljon. Lisäksi Kaisaa huolettaa se, ettei Jan ole ollut koskaan tekemisissä lasten kanssa ja hän on luonteeltaan kovin äkkipikainen.

Jan suuttuu Kaisan ratkaisusta. Hän lähettää Kaisalle kirjeitä, joissa pyytää Kaisaa miettimään vielä asioita jo lapsenkin vuoksi, samanaikaisesti hän lähettää ilkeitä ja vihasävyisiä viestejä Kaisalle tekstiviesteillä. Jan kirjoittaa eri keskustelupalstoille Kaisaa halventavia kommentteja ja on tehnyt hänen nimissään alastonkuvia sisältävät nettisivut. Janin ystävä on käynyt joitakin kertoja Kaisan oven takana tavoittelemassa Kaisaa, mutta Kaisa ei ole avannut ovea. Lähtiesään mies on potkaissut ovea ja rämistellyt postilaatikkoa, päällään hänellä on ollut jengitunnuksilla olevat liivit. Kaisa on kokenut tapaamisyritykset pelottavina, mutta ei ole ilmoittanut asiasta viranomaisille.

Tapaus 4

Tausta

Eeva (43) on muuttanut Suomeen 5 kuukautta aiemmin, Eeva on ammatiltaan toimittaja. Perheeseen kuuluu kolme lasta **Kia (16)** **Ann (12)** ja **Ken (8)**, lasten isä on intialainen insinööri **Karan (40)**. Perhe ennen eroa Englannissa, Karan muutti eron jälkeen aluksi Goaan, nyt muuttanut Suomeen ja asuu perheen lähellä. Avioeron yhteydessä lasten asuminen on ratkaistu Suomessa (käräjäoikeus) siten, että lapset asuvat äidin luona, vanhemmilla on yhteishuoltajuus, isä toivoi lasten asumista itsellään. Elatusavun Eeva on saanut isältä kertakorvauksena siten, että he jakoivat samalla myös perheen muuta omaisuutta. Eeva ei ole Suomessa asuaan tehnyt vielä töitä, vaan hän on taloudellisesti pärjännyt eron yhteydessä saamallaan varoilla. Karan on myynyt vanhemmiltaan perityn yritystoiminnan eikä tällä hetkellä ole työssä. Lapset ovat puhuneet äidin kanssa suomea, isän kanssa kielenä käytettiin englantia.

Yhteydenotto

Eeva ottaa yhteyttä lastenvalvojaan siksi, että hän haluaa uusia sopimuksen lasten tapaamiskäytännöstä. Avioeron yhteydessä, kun isä oli vielä jäänyt asumaan Englantiin, oli sovittu, että lapset viettävät kesällä kuukauden ja jouluna viikon loman isän luona Englannissa. Englannissa lapset kävivät yhteensä kolme kertaa. Isän asuessa Goalla lapset eivät tavanneet häntä lainkaan, erosta on kulunut nyt kolme vuotta. Vanhemmille annetaan aika kolmen viikon päähän.

Tapaaminen/ tapahtumat

Vanhemmat tulevat sovitusti tapaamiseen, keskustelu käydään englanniksi ja lastenvalvoja on varmistanut paikalle myös tulkin.

Eeva kertoo, että Karan soittaa lapsille useita kertoja päivässä ja haluaa heitä luokseen, tavata kaupungilla, tai Karan haluaisi tulla Eevan kotiin tapaamaan lapsia. Eevalle Karan laittaa useita tekstiviestejä tai sähköposteja päivässä. Alussa lapset tapasivatkin isäänsä Eevan ja lasten kodissa, mutta nyt Eeva on kieltänyt tapaamiset hänen kodissaan, koska tapaamisajat venyivät pitkiksi ja Karan käyttäytyi Eevaa kohtaan lähentelevästi selkeistä kielloista huolimatta.

Karan kertoo, että hän muutti Suomeen lasten vuoksi, hän kertoo olevansa huolissaan lasten tilanteesta ja hänellä on tunne, että Kenin asiat ovat hänestä huonosti. Ken on hänelle erityisen tärkeä koska on hänen ainut poikansa. Hän kertoo, että on miettinyt miettii Kenin osalta asumisjärjestelyjä ja toivoo, että ainakin Ken voisi asua hänen luonaan, tai viettää ainakin osan viikosta hänen kanssaan. Hänellä on asianmukainen koti ja tällä hetkellä mahdollisuus viettää aikaa Kenin kanssa. Yksi mahdollisuus olisi muuttaa Kenin kanssa Goaan tai Englantiin, mutta tällä hetkellä se ei ole välttämätöntä.

Eevalle Karanin ehdotus on järkytys. Hän kertoo, että Karan ei ole ollut avioliiton aikana juuri lasten kanssa tekemisissä, eron jälkeen tapaamiset ovat muuttuneet yhä muodollisemmiksi. Lapset ovat kasvaneet nyt suomalaiseen kulttuuriin ja viihtyvät hyvin Suomessa, heistä kukaan ei kaipaa Englantiin, tai ainakaan Goaan. Vaikka isä ei suunnitelisi edes muuttoa pois Suomesta, on Eevan mielestä tärkeää huomioida se, että isä ei ole juuri lapsia tavannut viime vuosien aikana.

Karan pysyy tapaamisessa omassa kannassaan. Hän haluaa, että Ken muuttaa hänen luokseen, Kian ja Annin kohdalla hän toivoo säännöllisiä tapaamisia ainakin kerran viikossa yhden yön ajaksi. Hän haluaa olla lastensa elämässä mukana ja kokee nykyisen tilanteen vääränä. Hän on pitänyt lapsiinsa yhteyttä tiiviisti käymällä tapaamassa heitä Eevan ja lasten kodissa, soittamalla ja lähettämällä tekstiviestejä. Lapset ovat toki käyneet hänenkin kotonaan, joskin vierailut ovat tähän asti olleet pikaisia. Lapset tulevat saamaan jokainen oman huoneensa ja hän on parhaillaan sisustanut kotiaan viihtyisäksi jotta lapset viihtyisivät paremmin hänen luonaan.

Tapaamisessa sovitaan, että työntekijä tapaa kaikki lapset ilman vanhempia. Tapaamisen tarkoituksena on selvittää lasten näkökulmaa isän ehdotuksiin.

Lopuksi

Lastenvalvoja oli sopinut lasten tapaamisajan kolmen viikon päähän. Kahden viikon päästä Eeva ottaa häneen yhteyttä ja kertoo, että hän ja lapset ovat turvakodissa toisella paikkakunnalla. Isä oli tullut heidän kotiinsa tapaamaan lapsia, yhtäkkiä isä oli vaatinut, että hän haluaa Kenin passin ja he lähtevät illalla laivalla Ruotsiin ja sieltä edelleen Englantiin. Isä oli rikkonut kodissa tavaroita, pahoinpidellyt äitiä vääntämällä hänen käsiään ja kuristamalla kurkusta, tarkoituksenaan saada Kenin passi itselleen. Lapset olivat itkeneet ja olleet hädissään. Ann oli jossain vaiheessa huutanut kovaa apua ja ilmeisesti avunhuuto oli kuulunut naapuriin, koska paikalle tuli poliisit.

Isä oli käyttäytynyt poliisien tullessa asiallisesti ja kertonut, että oli menettänyt hetkeksi malttinsa ja lupasi poistua omaan kotiinsa. Hän ei ollut päihtynyt ja käyttäytyi muutoinkin poliisien läsnä ollessa kohteliaasti. Hän oli rauhoittunut heti poliisien tultua ja pyytänyt anteeksi huonoa käytöstään lapsilta ja Eevalta.

Poliisien lähdettyä isä oli tullut välittömästi ulko-ovelle takaisin, hän oli paukuttanut ovia ja oli päässyt kerrostalon alaovesta sisälle jonkun toisen asukkaan päästämänä. Isä hakkasi perheen kodin ovea ja huusi rappukäytävässä tulevansa pian oven läpi. Hän vaati edelleen Kenin passia ja poikaa itselleen. Lapset ja Eeva pakenivat kylpyhuoneeseen ja soittivat poliisille. Poliisien tultua isä oli rikkomassa postilaatikkoa ja yritti murtautua sitä kautta perheen kotiin sisälle. Eeva soitti tapauksen jälkeen tutulle ystävälleen, joka ohjasi perheen pikaisesti turvakotiin.

Eeva asui aluksi oman paikkakunnan turvakodissa, mutta Karan liikkui koko ajan turvakodin ympäristössä yrittäen tavoittaa Eevaa tai lapsia. Karan soitti kymmeniä kertoja päivässä Eevan, lasten tai turvakodin puhelimeen, lisäksi hän laittoi satoja tekstiviestejä, joissa vaati Keniä itselleen. Eeva pelkää Karanin löytävän heidät ja vievän Kenin pois maasta.

Liite 2

SAATEKIRJE**10.9.2013****Hyvä lastenvalvoja,**

lähestyn sinua tutkimushaastattelun vuoksi.

Tausta

Nimeni on Jaana Kinnunen ja opiskelen sosiaalityön erikoistumiskoulutuksessa (yhteisösosiaalityö) SOSNETissä. Kotiyliopistoni on Lapin yliopisto.

Teen ammatillista lisensiaattitutkimusta lastenvalvojen työstä. Olen kiinnostunut lastenvalvojen tekemästä erotilanteisiin liittyvästä ohjaus- ja neuvontatyöstä erityisesti niissä tilanteissa, kun eroon liittyä pulmia esimerkiksi lasten asumiseen / tapaamiseen liittyvissä tilanteissa, tai puolisoiden välisessä yhteydenpidossa.

Tutkimukseni ohjaajina toimivat professori Merja Laitinen Lapin yliopistosta ja professori (ma.) Riitta Vornanen Itä- Suomen yliopistosta.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni lähtökohtana on haastatella noin 8 lastenvalvojaa erikokoisista kaupungeista siten, että osallistujat edustavat maantieteellisesti eri alueilta. Tutkimuksen osallistujat olen valinnut Erofoorumi koulutustilaisuuden osallistujaluettelosta vuoden 2012 osallistujista. Teen tutkimukseen liittyviä haastatteluja syksyn 2013 aikana, tarvittaessa jatkan aineiston keräämistä keväälle 2014.

Tutkimus toteutetaan siten, että lähetän tausta-aineiston 1-2 viikkoa ennen haastattelua. Tausta-aineisto koostuu haastattelun teemoista ja neljästä tapauskuvauksesta. Toivon, että haastateltava ehtisi lukea aineiston läpi ennen haastattelua ja pohtia mahdollisia kuvitteellisia ratkaisuja. Mikäli osallistuja haluaa, voi aineistosta keskustella myös oman työryhmän kanssa. Tapauksiin liittyvät ratkaisut ja toimintakäytännöt voivat olla hyvinkin erilaisia ja poiketa kunnittain, eli oikeita tai vääriä vastauksia ei oleteta olevan olemassakaan. Haastattelu vie aikaa arviolta 1-1,5 tuntia. Matkustan sovittuun haastattelupaikkaan. Tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta käytetyn työajan lisäksi muita erityisiä kuluja.

Haastattelut nauhoitetaan ja aineisto litteroidaan tutkimuksen vaatimalla tarkkuudella. Aineisto säilytetään lukitusti niin, etteivät ulkopuoliset voi saada aineistoa haltuunsa. Osallistujien nimet, työpaikat tms. tunnistetiedot eivät tule näkyviin tutkimusraportissa. Tutkimukseen osallistuminen ei vaadi erityisiä tutkimuslupia, mutta osallistumisesta voi tarpeen mukaan keskustella oman esimiehen kanssa. Mikäli tutkimus jatkuu edelleen väitöskirjatyöksi, voidaan samaa aineistoa käyttää vielä väitöskirjan aineistona.

Yhteydenotto

Toivon, että vastaat tähän viestiin ja ilmoitat mahdollisesta osallistumisesta / kieltäytymisestä os. . Vastauksen saatuaani otan sinuun yhteyttä sopivan haastatteluajankohdan sopimiseksi. Vastaan mielelläni tutkimuksen toteutukseen tms. liittyviin kysymyksiin joko sähköpostitse tai puhelimitse numerosta x.

Ystävällisin terveisin,

Jaana Kinnunen

Jaana Kinnunen, YTM/ jatko-opiskelija Lapin yliopisto / SOSNET

TYÖNTEKIJÄN TAUSTATIEDOT

Työtehtävä/ lastenvalvojan työtehtävän osuus kokonaistyöstä:

1. Ikä:
2. Sukupuoli:
3. Koulutus:
4. Työkokemus:
5. Lisäkoulutukset:
6. Kunnan asukasmäärä (noin):
- 7.

1. TILANNEARVIO ESIMERKKITILANTEISTA

Olen kiinnostunut siitä, minkälaisia ajatuksia tapauskuvaukset herättävät.

2. LASTENVALVOJAN TOIMINTA

Kysyn lastenvalvojan toimintaa esimerkkitilanteissa, haastateltavan näkemystä tehdyistä ratkaisuista ja kuinka itse toimisi vastaavissa tilanteissa.

3. YHTEISTYÖ

Tässä kohdassa kysyn yhteistyötahoihin liittyviä kysymyksiä; tahot, työkäytännöt, pulmat

4. LAPSI

Kysymykset koskevat lapsen liittyviä tilanteita, lapsen mahdollista kuulemistä, palveluista

5. KEHITTÄMISEN TARPEET

Minkälaisia kehittämisen tarpeita esimerkin kaltaisiin tilanteisiin mahdollisesti liittyy.

6. KOMMENTIT tms. terveiset

Tässä kohdassa sana on erityisen vapaa.

Haastattelun kysymykset

Liite 3

TAUSTATIEDOT

Työtehtävä/ lastenvalvojan työtehtävän osuus kokonaistyöstä:

Ikä:

Sukupuoli:

Koulutus:

Työkokemus:

Lisäkoulutukset:

Kunnan asukasmäärä (noin):

TILANNEARVIO ASIAKKAASTA, TUNNISTAMINEN

- Oletko kohdannut esimerkkien kaltaisia tilanteita työssäsi?
- Ovatko tilanteet yleisiä, harvinaisia? Kuinka usein kohtaat, arvio määrästä?
- Millä tavoin kuvailisit, nimeäisit, määrittelisit lukemiasi tapauksia? MIKSI?
- Minkälaisia havaintoja nostaisit tapauksista esille? Onko jotain, mikä erityisesti kiinnittää esimerkeissä huomiosi? MIKSI
- Onko tapauksissa mielestäsi yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia joihin kiinnitit huomiota?

TYÖNTEKIJÄN TOIMINTA

- Mitä ajattelet esimerkkien lastenvalvojan toiminnasta?
- Miten toimisit itse, mitä tekisit samalla tavalla, mitä tekisit ehkä toisin?
- Mikä olisi keskeistä, missä järjestyksessä?
- Kuinka itse arvioit asiakkaan tarvitsemat palvelut/ tuen tämän kaltaisissa asiakastilanteissa?
- Onko sinulla jokin teoria/ selitysmalli joka tukee sinua tämän kaltaisten tapauksien työskentelyssä?
- Onko joitain asioita, jotka ovat tai jotka koet erityisen haasteellisiksi? Miksi?
- Oletko saanut erityistä koulutusta joista on sinulle apua tämän kaltaisissa tilanteissa?
- Onko sinulla mahdollisuus työnohjaukseen tai konsultaatioon? Yksilö/ ryhmä?
- Minkälaisia tunteita tapaukset sinussa herättävät?
- Kuinka suhtaudut asiakkaiden antamiin ristiriitaisiin tietoihin?
- Mihin työlläsi pyrit (yleisesti)? Koetko saavuttavasi tavoitteet?
- Minkälaisia asioita korostat työssäsi, mitkä ovat sinulle tärkeitä asioita?
- Minkälaisiin asioihin et koe pystyväsi vaikuttamaan?
- Minkälaisina kuvailisit tapausesimerkkien henkilöitä? Tunnistatko esimerkeistä jonkinlaisia yhteisiä piirteitä/ tyyppejä?

YHTEISTYÖ

- Ketkä olisivat mahdollisia yhteistyötahojaasi esimerkkien tapauksissa?
- Onko teillä jokin sovittu työmalli/ toimintakäytäntö tämän kaltaisiin tapauksiin?
- Miten kuvailisit olemassa olevaa yhteistyötä eri toimijoiden kanssa?
- Onko vastuu/ työnjaot selkeitä vai onko pulmia?

- Puuttuuko jokin taho alueellasi yhteistyörenkaasta?
- Onko yhteistyön koordinointi erityisesti jonkin tahon vastuulla?

AUTTAMISEN ESTEITÄ

- Minkälaisia pulmia koet kuvausten kaltaisissa tilanteissa?
- Asiakkaasta johtuvia? Muista verkostoista johtuvia?
- Oman ammattitaidon lisäämisen tarpeita ?
- Palvelujärjestelmästä johtuvia haasteita ?
- Sukupuoleen liittyviä näkökulmia ?
- Miten arvelet yleisesti kuvausten kaltaisten tapausten saavan apua? Tulevatko he (eri osapuolet) autetuksi?

LAPSI

- Kuinka kuvailisit tapausesimerkkien lasten tilanteita?
- Mitä ajattelet lastenvalvojan roolista lasten asioiden näkökulmasta?
- Mitä ajattelet esimerkkien vanhempien toiminnoista?
- Onko joitain asioita, joilta lasta tulisi suojata? Millä keinoin?
- Kenen vastuulla mielestäsi lasta suojaavien päätösten tekeminen on?
- Kuinka lapsen kannalta tilanteet arvioidaan?
- Minkälainen merkitys on lapsen mielipiteellä? Kuka selvittää lapsen mielipiteen? Kuinka mielipide arvioidaan?
- Lapsella on oikeus pitää yhteyttä molempiin vanhempiin, mitä ajattelet näiden esimerkkien näkökulmasta ko. oikeudesta?
- Tarvitseeko lapsi mielestäsi tukea esimerkkien tilanteissa? Perheeltä? Läheisiltä? Viranomaisilta?
- Minkälaisia tukimuotoja lapset saavat vastaavissa tilanteissa omassa kunnassasi?
- Ovatko tukimuodot riittäviä ja toimivia esimerkkien kaltaisissa tilanteissa?

KEHITTÄMISNÄKYMÄT

- Minkälaisia kehittämisen tarpeita olet havainnut työssäsi koskien esimerkkitapauksen kaltaisia tilanteita?
- Koetko, että voisit itse vaikuttaa kehittämistyöhön? Millä tavoin? Kenen vastuulla ongelmakohtien työstäminen olisi?
- Mihin tulisi ensisijaisesti keskittyä?

MITÄ MUUTA HALUAISIT SANOA

7. Onko jotain, mitä haluaisit vielä tuoda esille?

Onko mahdollista, että tarkennan joitain asioita esimerkiksi puhelimitse tai lisähaastattelulla?

Mikäli päädyn toiseen lisähaastatteluun analyysivaiheessa, miten suhtaudut siihen?